

G13.118
2

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

შუა საუკუნეების
ტიხონელი

მინაქარი

საქართველოს ხელოვნების
სახელმწიფო
მუზეუმში

Средневековые
перегородчатые

ЭМАЛИ

из собрания
Государственного
музея искусств
Грузии

Medieval
Cloisonné

ENAMELS

at Georgian
State
Museum
of Fine Arts

9 13 118
2

საგმ-2000
შემოწმებულია

1) შინაგაქი
2) ქართული შინაგაქი

საქართველოს ხელოვნების
სახელმწიფო მუზეუმის მდიდარ და
პრიაყლეროვან ფონდში შუა საყუნეების ტიხრუ-
ლი შინაწრების კოლექციის განსყურებული იდეილი უწი-
რავს დღესათვის მუზეუმში დიეულია ხელოვნების ამ დარგის 227
ქართული და შინაწრული ნიმუში, რომლებიც შექმნილია VIII-XV
საყუნეებში. ასეიი რაოფნიობისა და ასე ფართო ქრინოლოგიური დია-
პაზონის ტიხრული შინაწრების კოლექცია მხელად თუ შიიბენება მყოფილის
სხვა მუზეუმებში.

აღნიშნულმა კოლექციამ კარგა ხანია სყვილიატების ურადღება შიიბერი.
წ. კონდაიოვის, შ. ამირანაშვილის ნაშრომებში, ლ. ხესყივანის შონორა-
ფიამი ქართული შინაწრების შესახებ, სხვადასხვა გამოყენის კატალოგებში შას
სათანადო შეფასება აქვს შიიციებული. კოლექციის სრული მუბლიაცია კი დღემ-
დღე არ განხორციელებულა.

სწორედ ამ შინაწრის იხასხეს წინამდებარე გამოცემა, რომელიც მუზეუმის ტიხ-
რული შინაწრების მეყნიერულ კატალოგს წარმოადგენს. შასში ყქსინატია
რეზროდუქციებისა და ზუსტი სამუშეოო შონაცემების სყვირით შოცეშულია
მათი დეტალური აღწერა, კომპონიციების სტილისა და იკონოგრაფიის და-
ხასიათება, უსლოვეი ანალიტიკები და პარალელუბი, რაც სრულ წარმოდგე-
ნას იძლევა რაოფრე ითიოველი ნიჟისი, იხე შოფილი კოლექციის მშატერულ-
ისტორიული დირაშებისა და შინაწრულობის შესახებ.

დღეს, რადგან საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის ტიხრული
შინაწრების კოლექცია დიად შიიულარული კანდა, რადგან შიიი რჩეული
ნიმუშები შირეულად კანდა მუზეუმის დედებს და წარსდვა რადგინიძე სერ-
თამარიხია გამოყენახე (ყენება, ყენა, ზულგარაი, პარისი), ვიტირობი, რომ
წინამდებარე კატალოგს ცხოველი ისტერესიო მუხედება შუა საყუნეების ხელო-
ვნების ყველ იფეანინდებელი.

მ. ხანაიკიძე
საქართველოს სსრ ხელოვნების სახელმწიფო
მუზეუმის დირექტორი

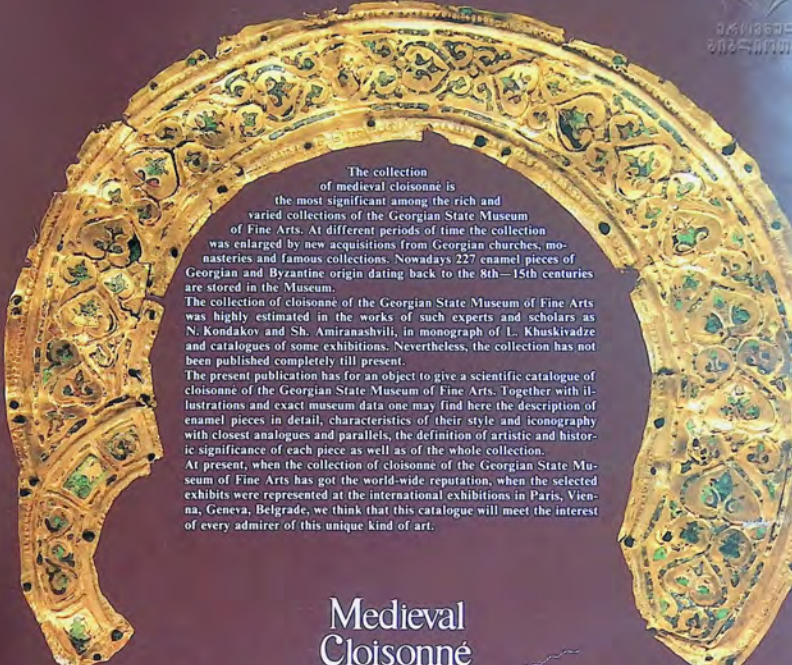

ლელია ჯაალის ასული ხუსკივაძე

“შუა საუკუნეების
ტიხროული

მირანაქარი

საქართველოს ხელოვნების
სახელმწიფო
მუზეუმში

The collection of medieval cloisonné is the most significant among the rich and varied collections of the Georgian State Museum of Fine Arts. At different periods of time the collection was enlarged by new acquisitions from Georgian churches, monasteries and famous collections. Nowadays 227 enamel pieces of Georgian and Byzantine origin dating back to the 8th—15th centuries are stored in the Museum.

The collection of cloisonné of the Georgian State Museum of Fine Arts was highly estimated in the works of such experts and scholars as N. Kondakov and Sh. Amiranashvili, in monograph of L. Khuskivadze and catalogues of some exhibitions. Nevertheless, the collection has not been published completely till present.

The present publication has for an object to give a scientific catalogue of cloisonné of the Georgian State Museum of Fine Arts. Together with illustrations and exact museum data one may find here the description of enamel pieces in detail, characteristics of their style and iconography with closest analogues and parallels, the definition of artistic and historic significance of each piece as well as of the whole collection.

At present, when the collection of cloisonné of the Georgian State Museum of Fine Arts has got the world-wide reputation, when the selected exhibits were represented at the international exhibitions in Paris, Vienna, Geneva, Belgrade, we think that this catalogue will meet the interest of every admirer of this unique kind of art.

Medieval
Cloisonné

ENAMELS

at Georgian
State
Museum
of Fine Arts

Среди богатого собрания экспонатов Государственного музея искусств Грузии коллекция средневековых перегородчатых эмалей занимает особое место. В музее хранится 227 образцов эмальерного искусства грузинского и византийского происхождения, созданных с VIII по XV в. Трудно найти другую коллекцию в мире, располагающую таким количеством разнообразных перегородчатых эмалей, имеющих столь широкий хронологический диапазон. Эта коллекция давно обратила на себя внимание специалистов. В трудах Н. Кондакова, Ш. Амиранашвили, в монографии о грузинских эмалях Л. Хускивадзе, в каталогах отдельных выставок она получила должную оценку. Тем не менее полной публикации коллекции до сегодняшнего дня не существовало. Именно эту цель преследует настоящее издание, являющееся научным каталогом средневековых перегородчатых эмалей музея. Наряду с репродукциями и точными музейными данными об экспонатах в нем представлено подробное описание предметов, краткая характеристика стиля и иконографии композиций с привлечением ближайших аналогов и параллелей, определена художественно-историческая ценность каждого произведения и всей коллекции в целом. Сегодня, когда коллекция средневековых перегородчатых эмалей Государственного музея искусств Грузии приобрела всемирную известность, когда избранные ее экспонаты впервые покинули пределы музея и были продемонстрированы на Международных выставках в Женеве, Вене, Белграде и Париже, надеемся, что этот каталог будет встречен с большим интересом всеми почитателями средневекового искусства.

Средневековые
перегородчатые

ЭМАЛИ

из собрания
Государственного
музея искусств
Грузии

35.746(2F)
666.29(47.922)
b 953X985

G-13/18
2

საქ. სს-ს. ნაწ. სსს
საბ. საბ. რესპუბლ.
ბიბლიოთეკა

X 490400000-0 02-17/187-84
M-605(06)-84

ეს საუკუნეების ტიხრული მიხანქრების ძეგლები, რომელიც საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმშია დაფორმული, ამ ხელოვნების მსოფლიო საყანაშის ერთ-ერთ კვლავ მნიშვნელოვან კონსტრუქციად აღიარებული. ეს კვლავია დათმირევა სიმდიდრის და მრავალფეროვნების, მიუხედავად იმისა, რომ წლების მანძილზე ბევრი ნივთი, საქართველოს კულტურის-მონასტრები შემოსახული, გველივთ გვერდით, ბევრი მთავანი ეს მსოფლიო სხვადასხვა მუზეუმსა (ერმიტაჟში, ბერლინის ნაციონალურ, ლუვენის მუზეუმში, მტერსაოლტრის მუზეუმსა და სხვა) თუ სხვადასხვა ქვეყნის კერძო პირთა კოლექციას აღიბინდა. ძეგლების დიდი უმეტესობის მაღალი მხატვრული დირხებზე განსაზღვრავს ქართული კოლექციის განსაკუთრებულ დირხებულსა; ეს კოლექცია დირხეული მტოქიპობას უწყეს ვეხციის მიხანქრების უდიდრეს საყანაშერს.

ხილთ რაც შეეხება საქართველ დანთმულ ხახულის კირებს, რომელიც თავისთავად ტიხრული მიხანქრების მთელი ამუშევრითა, იგი არა თუ უნდა დავუგნოთ ვეხციის ჰალა დროის გვერდით, უნდა გამოვეყოთ კიდევ როგორც განსაკუთრებული, უნიკალური ძეგლი; ხახულის კირზე ცენტრირების მიხანქრების სიმრავლითაც (100-ზე მეტი ფორმით, VIII საუკუნიდან მოყოლებული XII საუკუნის ჩათვლით) და მთლიან მდლამხატვრული ორგანიზაციითაც — მიხანქრების დინამიკური განაწილბა მარჯვდ მისდევს ჯვერი ორნამენტის დინებებს და ქმნის შეხანბნაჟ ჰარმონიულ ანსამბლს, რომელიც ხახულები ეხიბვას ეპოქის სიმდიდრესა და ბრწყინვალეობას.

საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმში ტიხრული მიხანქრის ორნამენტული მუშეუნი იხსნება. აქ თავთირილითა ის ძეგლები, რომლებიც ადრე საქართველოს სხვადასხვა მონასტრებში იყო გაფანტული და აგრეთვე ნაწილი ნივთებისა, რომელიც ჩვენი ქვეყნიდან გაუტანათ და მხოლოდ 1923 წელს (და უფრო გვიანაც) დებურუნეს საქართველოს. მართალია, არის მიხანქრის ცალკეული ნიმუშები ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმშიც, სხვათმთიც, მაგრამ მიხანქრული ძეგლების მთლიანობა მას ახლა თბილისის მუზეუმში იხსნება. ეს მასხლა ორ ჯგუფად იყოფა — ქართული ძეგლები და ბიზანტიურები. ძეგლების ორივე ჯგუფი ნაოლად გვიჩვენებს შუა საუკუნეების მიხანქრული ხელოვნების განვითარების სხვადასხვა ეტაპს.

მუზეუმში დავლეთ ტიხრული მიხანქრის ცველი ძეგლი (ქართულიც და ბიზანტიურიც) ჩვეულებრივ ტექნიკით არის შესრულებული, გამოყენებულია მაღალი სიხვის ოქრო ანდა ოქროსა და ვერცხლის შეხანბნები; ქ. ო. კვლავტრში, რაც მეტ სიმეარეს ანიჭებს მიხანქრს. უკადარიის განხევა-განსუთავება, რაც ხელს უწყობს მიხანქრის უფრო შეხანბნებს და გამძლეობას, არაა კოვკლეთის საყვლადგველი, განსაკუთრებით ქართულ ძეგლებში. თუმცე ქართული კოლექციის მიხანქრები ძირითადად მთავრ კარგადაა შემოსახული. საყვლადი და სიხანებული მხოლოდ ხახულის დროისმხოველი, რომლის განაც პირისხე და ხელის მტეგნებითა შემორჩა. ეს მიხანქრული ხატო, რომელიც 1859 წელს კვლათის მიხანქრის გა-

პარციის შეკვეთა გიბრებს, ბოტეცის კოლექციითა აღმოხდა და უკვე მღორ ფრამქტურებზეა მხოლოდ 1923 წელს დებურნდა საქართველოს.

მუზეუმის ტიხრული მიხანქრები არსებობდა სვეტონისმტეგნებითა და ხელოვნების ნივთბია და მხოლოდ ერთადერთა კვლითა და ხამბურის ორი ფრამქტურა ხერო ხმალისით. ეს ხატელები ნივთბია — ხატები, ვერბები, ვერბეუ ცალკეული უნიკალბითა და შეხალითბით, რომლებიც უკვე მტეგნებზე მოთმქტებული და შირთულია, როგორც წესი, მარჯვდიცის მტერბათ. — ჰატრა სომხისა. იხნავ მობრდილია ფორთეცობი ქრისტიანის სადგახსხელო ცილის სვეტბით და ორი ფორთეცა წმ. გიორგის გამოსხელებით. გამბახისლია აგრეთვე ხატორბორების ნახელოფურეა ხახულის კარგზე — მისი სომეხისა 8X7 სმ. მაგრამ კველა მთავახ სიდიდით სტარობას ხახულის დროისმხოველი; უფრო მეტიც, ეს არის კველაზე დიდი ტიხრული მიხანქრა მხოლოდითა (116 სმ და 95 სმ). მიხანქრული მიხანქრები, რომლებიც საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმშია, არა მტეტროტეცობი. აქ წარმოგვილია ძეგლები დამქვებული IX საუკუნიდან XII საუკუნის ჩათვლით. კველაზე ადრინდელი ძეგლი ბიზანტიური ხელოვნების წმ. შტერის შეხალითბია (IX საუკ.). რომელიც მარტვილის დროისმხოველი ხატე ამქობს. ეს არის ასე ადრეული ხანის ერთადერთა ბიზანტიური ნიმუში. უფრო სრულადა წარმოდგენილი X-XII საუკუნეები-ბიზანტიური მიხანქრული ხელოვნების უძველესი ფეკუციის ხანს. X საუკუნის ძეგლები ეპოქის დამახასიათებელი ნიმუშბითა აღიგველი — ფართო, თავისუფალი სტილი, სმობის ანკვეციის წრითი ტიხრების ქვლი, წრითი მონახეული თაველები, ცხობრის სარქსიბური ფორმა (НОС-ШПНЬСКА), რომელიც წარბების ოქროს ხას გრემბის, თავეკვეებული კოლორიტი, სადც სტარბობას მეწამული-ეპილფების, ზურმუხტისა და ლურჯი ტონების ნახევადაგამქვირავალი მიხანქრები. რამდენაზე უმქველთა ფერადიკვების მხოვ მიხანქრებანი გამოსხელები თაველურ რელიკვირბუმზე (ყოფილი ბოტეცის კოლექციიდან) უხვად ხმხარი თფირი, ლურჯი და წითელი ფერბობი. ამ დროის ერთ-ერთი საყვლთო მიხანქრული ძეგლია შემოქმედის ხატო რომელიც განმქმელი ღმბმურების სტეპროთეკის პირდაპირ ანალოგბას წარმოადგენს.

განსაკუთრებ მდიდრულადა წარმოდგენილი მუზეუმში XI საუკუნის ბიზანტიური ხელოვნების ძეგლები, რომელთა უმეტესობა ხახულის ტიხრეტიქის ამქობს. ამ ძეგლებისათვის, როგორც ვეპოქის ტიხური ნიმუშბისათვის, დამახასიათებელია სტილის დწერილბანება, ფორმბა მეტი ხშირიტეგნბახვად და ხანთა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას. წრითი ტიხრების რიგბვი განხრდილია და დღლატეგულია ცალკეული სხეტბით, ხნაც მთავარი ადგილი თუქნიხხურა მთავრს უკვია. მუზეუმის ბიზანტიური წრის საყვლთო ნიმუშბია ტექნიკური ისტეტიკბის მხოვ დიდი სრულყოფილებით გამოირჩევა. მთიკან, პირველ რიგში, აღხანბნება ხამი ფორთეცა კვედრბობისა გამოსხელებით, რომელიც ხახულის კარგზე წარმოდგენილია. ეს ფორთეცბი, ძველვერბათ ახრით, შესრულებული უნდა იყოს კონსტანტინოპოლის სახელისმხოვით და უნდა უკვირდებოდეს

ამ ადგილს, სადაც კონსტანტინე შინაობის ან წმ. სტეფანეს კერძოებები და მხარეებია.

XI საუკუნის ბიზანტიური მინაწერილი ხელოვნების ერთი მკაფიო მაგალითია ვაჩი ვაჩინგლის გამოსახულებით პეტრიის პავლიონი კოლქვიდან. XI საუკუნის ბიზანტიური მინაწერების შუაგულში შეკლები ამ ხელოვნების კლასიკური მამარულიების ნიმუშებია. მათ გვევლინება არსებობს ისეთი ძველები, რომელთაც აღნიშნული პიოქსის სოკავი სტილის სხვა ნაქვს ახსახეს. ეს არის ე. წ. Chevonstil, რომელიც მთელი ხისრული არის წარმომხნილი სახელის კარგულ — ფირფიტები მოციფულია წველია ფიფური, თხის მხარეებით, შედარებით ოდიციტრის წესსგან გამოსახულებით. ბიზანტიური მინაწერილი ხელოვნების ამ რაიის ძველებს, რომელთაც ქრონოლოგია შეიძლება განისაზღვროს მათზე წარმოგვიდეს ისტორიულ პირობა მიხედვით, განკუთვნილია ფირფიტა მიხედვით VII დეკა პარაბაზისა და მისი შეუღლის, საქართველოს შუიის ბერატ IV-ის ახულის, პარაბის გამოსახულებით (სახელის ხატზე). იგი წარმოადგენს ძველს, რომელიც ასე ხშირად ანეხივებულგუნს ბიზანტიული იმპერატორები უცხო ქვეყნის მმართველებს. ფირფიტის შესრულების დრო დადგინდება მიხედვით VII დეკის მმართველობის წლებით (1071-1082 წ.წ.).

XII საუკუნის ბიზანტიური ძეგლები მუხუყეში, მარიალია, ცოტაა, მაგრამ თითოეული მათგანი მთელი ხისრულით გვიჩვენებს ქოქის სტილს. ფირფიტა ვაჩინგის სველი, რომელიც ამ პირობის ბიზანტიურ მინაწერების ვაჭინგებულ კომპოზიციის იმერებს (ლანგინოსი და პოტირალი ანგელოზებით), გარკვეული დინამიკითაა აღბეჭდილი, ხოლო წილკნის ხატის მინაწერილი ძეგლითაა — დახვეწილი, გვერდობრებული სახეებით — უმაღლესი რაფინირებულობის და სულიერი მნიშვნელოვანების ნიმუშებია.

მინაწერილი ხელოვნების უდრული ნიმუშები, რომელიც საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუხუყეში ინახება, ქართულია. ეს ძეგლები VIII-IX საუკუნეებს მიეკუთვნება. ისინი, მარიალია, არა ბუერი, მაგრამ თუ ვაჩინგებში, რომ აღრული მინაწერილი სურათი მალე ცოტაა შემორჩენილი, ქართული მასაა, უთუოდ, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. სწორედ ამ ძეგლებს გულისხმობენ სველიისტები, როცა მიუთითებენ, რომ მინაწერილი ხელოვნების ანთროპომორფული ძეგლების პირველი მაგალითები საქართველოში გვეხედება. ფიცი-პირვანის ხირიულ სტატიოტეკიან ანთროპომორფული ძეგლების პირველი მაგალითები საქართველოში გვეხედება. ფიცი-პირვანის ხირიულ სტატიოტეკიან ანთროპომორფული მინაწერილი ხელოვნებით. ქართული მინაწერილი ხელოვნების განვითარების დახვეწილი პირობის — VIII-IX საუკუნეების ქართული ძეგლები დაავიძირებულა საქართველოსთან არა მარტო ტერიტორიულად, არამედ ორავილად. ნატეგბრძოლია, რომელიც მთელ ბიზანტიის შიგლი იმ დროს, საქართველოსათვის უცხო დარჩა. ამიტომ სრულიად ბუნებრივია, რომ სწორედ საქართველოში, მისი ინტენსიური

შემოქმედებით ცხოვრების პირობებში, შექმნილია პირველი მარული ხელოვნების ეს ადრული ნიმუში, მკაფიოდ გამოხატულია კომპოზიციური აღნიშნული პირობის მთელი ქართული ხელოვნების სურათი ტექნიკებისა.

მუხუყეში კოლქვის კაიხი მინაწერილი (არა ფირფიტა, რომელიც გამოსახულებით) არტოქე ქართული ძეგლია, მათი სურტი მარული ვერ კოლქე არა დადგინდა, მაგრამ, რომ ისინი XV საუკუნეზე აღინგული არ არის იყოს. ერთი მათგანი — ამგვერდული წმ. კირიტი, რომელიც გვევლინება გირაბს — ურო ლაიონური თავისი გამოსახულებით, განსაკუთრებით პოპულარული გახდა მის შემდეგ. იგი ქართული ხელოვნებისაში მიმდებარე I სურათობის სიმბოლოების აფიქსი წარმოინახდა. შემოქმედებითი მათგანის მხრივ ამ ფირფიტებში ახალი არაფერია, მაგრამ ორთქვის კარვად ჩანს ქართული მინაწერილი ხელოვნების განვითარების ბოლო ეტაპის მაგალი დონე, ხელოვნების ამ დროს ღრმად გადავლენ ფესვები, მისი ტრადიციების გამძლეობა საქართველოში.

მუხუყეში დღევანდელი ქართული მინაწერების უდიდესი ნაწილი X და XII-XIII საუკუნეების ძეგლებია. ქართული მინაწერილი ხელოვნების განვითარებაში ეს პირობები განსაკუთრებული შემოქმედებითი დამატებითი ხასიათდება. კამო-ხატული სახის უგვალაბა, მესხური, გრძელი, ფიფური საერთო მოცულობის შემოქმედული ხატულების (ტიხრების) რიტმი, კანის ლეიხინიფური ტონი, მარტოვად დამუხატული სახეების ქმნა-რეხი და ზოგჯერ ქართული წარწერებიც — ათ ის ნიშნები, რითაც გამოირჩევა X საუკუნის ქართული მინაწერილი ამავე დროის ბიზანტიური ძეგლებსაგან (შეად. ამ უკანასკნელთა სახეების უფრო რთული მოფიქრებება, წერილი ჩაკვეების-ტიხრების ქსელი, მთლიანი ხატის ტრანსცენდენტობა). X საუკუნის ქართული მინაწერილი ხელოვნების ერთ-ერთი მკაფიო მაგალითია შემოქმედის კონსტანტინე ქართული (ასომთარული) წარწერით, სადაც მოხსენიებულია გიორგი აფხაზთა მუყე (გარდაიცვალა 957 წელს). გულუბრველი უბრალოდ და სიმარტოვე ქმნის და დამუხანრი პირობრიციების და დიდოვად ფიფურის შემოქმედების განსაკუთრებული ვეუქტს. განკუთრებული მსატრული კამომსახეულობის აღბეჭდილი ტახტზე მუხიონ ქრისტი-პანოკრიტის რამგენადე ტიან-ქი, მაგრამ მინაწერილი ფიფურა, რომელიც რელიკვიარის სახრებას ამკობს. X საუკუნის მიეკუთვნება არტოქე მახლის კარვის დროისსიმბოლო (კველსეუ დიდი ზომის მინაწერილი მსოფლიოში), რომელიც სახის ტიპის მხრივ ბუერ ანალოგს პოულობს ქართული ოქრომუქვლობის ძეგლებს შორის. ქართული მინაწერილი ხელოვნების ამ ძეგლებს, რომლებიც აღბეჭდილია მთელი რიგი ხანციხისული ნიმუშებით, უბინიშინდება ბიზანტიური ორიენტაციის ძეგლები. მათ შორის, პირველი რიგში, აღსანიშნავია ე. წ. კირიტიც ვაჩი — სახელის კარგულ. მარიალია, ვაჩინგებში — ქართული და ბერძენული, სადაც მცდრებება დამუხანრი — ქართული ოსტრია ხელის ამგვანგნს, მაგრამ ნაწარმოების მთელი სტილი ურ-

თანად ბიზანტიური ხელაყენების პრინციპებს ემორჩილებოდა და სწორედ ამ ხელაყენებაში ვპოვობთ მის უახლოეს პარალელს.

X საუკუნის ქართული მინანქრული ხელოვნების ძეგლებს მართადად ოქროს ფონი აქვს. მხოლოდ ორი ძველია ჩვენს მიერ X საუკუნის დათარიღებული, სადაც ფონი მინანქროვანი (და არა ოქროსი). ეს ძეგლები — პატარა ვაზირი ცაგვის მაცხოვრის ხატზე და ვაინძის ღმრთისმშობლის მკვლევარნი. მინანქროვანი ფონის ოქროს ფონით შეცვლა, რაც X საუკუნეში მოხდა, უპოვებს ძირითად ტენდენციას ეპოქისამებრულად და უმსაზრებად ფიგურული გამოსახულების კაშპ ვითარებას, ფიგურისა და ორნამენტის გამოკეცას. მინანქრულ ხელოვნებაში დადასტურებული ეს ცვლილება თანხებდა ქართული ზღაპრების ეპოქისთვის იმ ეტაპს, როგორც იქვეა ნაშეცვლილად სკვალტურული ამოცანების და მიუბეჭდს პროცესს.

X საუკუნიდან მოყოლებული ქართული მინანქრული ხელოვნების უოკული ნაწარმოები ოქროს ფონითაა წარმოადგენილი.

XI საუკუნეს უდიდესობად შეიძლება მივაუთვინოთ მხოლოდ სამი ოკალური მკვლევანი — ხანულის კარგედი — რამდენადაც ამ დროის საქართველოს ტიხრული მინანქრების სტილისტური ნაწილები და დიდ არსებობს საუკუნოვ ქართული ძეგლებს დათვით. ასეთი ვითარება შეიძლება აისახოს ბიზანტიური კამალურული ორბიტაციით, რაც ამ ეპოქის ქართული კულტურის ზოგიერთ სხვა დარგშიც კონსტიტუირდა.

XI-XIII საუკუნეების ძეგლები მრავლად მოიხვედის მნიშვნელოვანი ნაწილი. აქ, ისევე როგორც X საუკუნის უფროში, შეიძლება გამოვყოთ ადგილობრივი და ბიზანტიური ორბიტაციის ძეგლები. უკვე ამ ძეგლში ასახულია ეპოქის ხერხული ტენდენციები — სიმიდრის, გვირავიულობის, ცხოველბატარაობისა და დინამიკის მომენტები. მარნაშ ქართული ძეგლებისათვის დამახასიათებელია სახუთა განსაკუთრებული სიკეთე, ზოგ შემთხვევაში კი გაეჭეს მაკარი რელიგიური ორბიტაციის შტაბის მოკლებული ინდივიდუალიზებული წინადასა მთელი კალაქი, სადაც ზოგიერთი მთავარი შეიძლება ნამდვილ „პორტრეტებად“ მივიჩნიოთ (გელათის მცხოვრის ხატის მკვლევარნი ქართული წარწერები); ანდა კარგედი ქსიციური ბაზილიკის დამუშავება სხვაგვარი, იქნება ეს ქრისტეს „დღე სწავლათა ცილის“ ფირფიტების ღირსში თუ კონცხების ხატის დინამიკაში.

ბიზანტიური ორბიტაციის ძეგლებიდან საუკეთესო ნიმუშებია — ხანულის კარგის მკვლევანი წმ. ჰეტრეს გამოსახულებით, რომელიც კონსტიტუირდა თავისი რადაც მიხანნი, ხელიური უფროებით, ანდა მკვლევანი წმ. თეოდორეს ხანუვირთი, რომელიც უკუბრუნდა მთავარანგელოზის ხატს ამოვბა (ამ საქვეყნო განმედილი ხატის ერთი მკვლევანი კლიონის მუხეშმა, უკვე სხვა დანარჩენი კი მკტროპოლიტნ მუხეშის კეთილდება).

საგანგებო ურადდება იმხსურებს მუხეშის მინანქრულ ნაწარმოებას ორნამენტული დეკორი. ზოგ შემთხვევაში ეს არის ცალკე დამოკიდებული, ერთიანად ორნამენტირებული ნიმუ-

შები, ზოგჯერ კი ორნამენტი ფიგურული გამოსახულებების მხოლოდ საშუალებად. ეს ორნამენტული მოტივები, როგორც წესი, ძალზე მკვრივია, ხოლო მკვლევების მიხედვით აქ რიხამ კალაქურად თაქმის მუკმდებელია და, ამდენად, მთლიანად ატროფიცია დიდდ რთული საქმეა. ორნამენტის დროისა და მისი წარმომავლობის (აგვილს) განსაზრვრა მხოლოდ მაშინ ხერხდება, როგვცა იგი რაიმე ფიგურულ გამოსახულებას ასღავს და თანაც ნამდვილად ამ გამოსახულების თანადროულია. თვით გვირავიულობის კომპოსიციების სტრუქტურა ანდა მისი შესრულების ხასიათი მხელად თუ გამოვყავთ ორნამენტის ბარლის დასადგენად. ამიტომაც კატალოგში ზოგიერთი ორნამენტული ფრაგმენტის პრეპრეზენტაციითა მოცემულია. მათი შესრულების დრო უფროს პრეპრეზენტაციითა მოცემულია.

საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუხეშის ტიხრულ მინანქროს საგანგებო დიდდ ღირებულო და მრავალხანოვ მნიშვნელოვანი. რად იმის მართა ამ ძეგლების სიმრავლემარნა საქართველოს კოლექცია ურადდება იქვეც იმითაც, რომ, კარდა ქართული მასალის, აქ ბიზანტიური ძეგლებიცაა თაქმირული. წარმოადგენილია ამასთან ბიზანტიური მინანქრული ხელოვნების საუკეთესო პერიოდი — X-XII საუკუნეები, ფიგურული და ის ეპოქა, როგვცა ეპოქიკონსტანტინოპოლისში ბიზანტიური სტილი. არსებობს იმის, რომ ამ მინანქრების უმეტესი ნაწილი გამოიწვევა მდელი ოსტრომითი და თოთოელი მთავარი თავისთავად შეიძლება კატორღეს მხოლოდ მინანქრული ხელოვნების საუკეთესო ნიმუშებს.

ხრულიად ეპისკოპორბული ფენიომენია მუხეშის საკუთრივ ქართული მასალა. ძეგლების ეს დიდი ვაგვი, მარაალია; მკვდრად დაკავშირებული ბიზანტიურ სპეაროსთან, მკვრამ ამავე დროს იგი მთელი სიხეხება წარმოადგინოს ქართული მინანქრული ხელოვნების თავისთავად, დამოკიდებულად ეპოქის პროცესს; რომელიც ორგანულად ერწყმის მთელი ქართული ხელოვნების ეპოქიკონსტანტინოპოლისს.

საქართველოს კოლექციის მინანქრული ძეგლები ქართულიცა და ბიზანტიურიც — უმდიდრეს და უმნიშვნელოვანეს მასალას წარმოადგენს შუა საუკუნეების ტიხრულ მინანქრული ხელოვნების ისტორიისათვის სტილისტურ მიდგომათა მრავალფეროვნებით. ეს მასალა მნიშვნელოვანია იმითაც, რომ ზოგიერთი ძეგლები არის წარწერები, სადაც ისტორიული ჰინრები მოხსენიებულია. ასეთები, შავალითადაც, შემოქმედის კვადრითილიბა (აგნაზთა მუხე გიორგი I, რომელიც 957 წელს კარდაიცვალა), ე. წ. კვირიკის ვაზირი (კვირიკე მუხე და მეთისტორი, X სუკე); ხსენებს ხატის კიდვე ერთი ფრაგმენტი ბიზანტიული ამჟამბაროსის მიხედვით VII დგვას და მისი მკვლელის, მარაბის გამოსახულებით (XI სუკე); ცვლილის მდინორის ხატი (XI საუკუნის საქართველოს ცნობილი მოღვწე სვიმონ ჭეონდიდელი). ასეთი წარწერები განსაკუთრებული ღირებულებისაა, რამდენადაც მინანქრული ხელოვნების ძეგლებს, როგორც წესი, ზუსტი თარიღი არ ახლავს.

საქართველოს ხელოვნების მუხეშის მინანქრები ეპოქიკონსტანტინოპოლისი ხელოვნების თვალსაზრისითაც, ამ შირიკ, ჰორეულ რეჟიმ,

ქართული ძეგლებია ხინტერესო: სახელის კვადრიფოლიუმი (VIII სუკ.) — ჯვარცმის სცენა მთელი ტანით წარმოდგენილი მფრინავი ანგელოზებითა და მაკურთხებელი მარჯვენით; შემოკმედის კვადრიფოლიუმი (X სუკ.) — „ჯვარცმა“ კლესიისა და სინაკოვის გამოსახულებით; ფირფიტა „შირქმის“ კომპოზიციით (XII-XIII სუკ.) — ანთებული სანთელი. არც ერთი ეს იკონოგრაფიული ელემენტი თუ დეტალი არ არის დამახასიათებელი აღმოსავლეთ-ქრისტიანული ხელოვნებისათვის, მათი ანალოგები გვხვდება დასავლეთ-ევროპულ სამ-

უაროში. ასეთი ვითარება კი ფართო განზოგადებათა შესა-

ლუბლობას ქმნის. და ბოლოს, საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის ტიხრულ შინაქრებს აქვს თავისი განსაკუთრებული, ესე- თუტიკური ღირებულება, რამაც უფუოდ მოიხანს იმდროინ- დელი ბიზანტიისა და საქართველოს ცხოვრების სინატაფიხა და ფუფუნების კვალი. გაუხუნარი მშენიერება ამ ძეგლებიხა დღესაც ალღეებს ნამდვილი ხელოვნების აურაცხელ თავკა- ნისმცემელს.

Грузинская коллекция средневековых перегородчатых эмалей Государственного музея искусств Грузии (Тбилиси) по праву считается одной из значительных мировых сокровищниц, представленных редкими образцами этого сложного и утонченного вида искусства. Она отличается необыкновенным богатством и разнообразием памятников, несмотря на то, что многие эмали, хранимые на территории Грузии, погибли, многие же были рассеяны по отдельным музеям (Эрмитаж, музей Кьюни, Метрополитен музей, Национальный музей Берлина и др.) и частным коллекциям различных стран. Огромное количество памятников перегородчатой эмали, их широкий хронологический диапазон, а также высокие художественные качества большинства из них определяют особую ценность грузинского собрания, которое смело может соперничать с богатейшей коллекцией эмалей в Венеции. А прославленный на весь мир Хахульский триптих, сам по себе являющийся «музеем» прекрасных образцов перегородчатой эмали, начиная с VIII века и кончая XII в., — должен быть не только приравнен к венецианской Пала д'Оро, но и выделен, как особый, уникальный памятник, поражающий богатством эмалей (их свыше 100), а также высокой художественной организацией их — динамичным распределением, следующим тению чеканного орнамента, что в результате дает блестящий гармоничный ансамбль, оплетающий пышности и роскоши создавшей его эпохи.

Государственный музей искусств Грузии хранит более двухсот образцов перегородчатой эмали. Прежде рассеянные по отдельным монастырям и пополненные возвращенными Грузии в 1923 году и позднее памятниками, они сосредоточены в музее.

Правда, отдельные эмали хранятся в историко-этнографическом музее им. Бердзенишвили в Кутаиси, а также в Сванети, но основной материал эмального наследия, сохранившегося на территории Грузии, фактически находится в тбилисском музее. Представленные здесь эмали делятся на две группы — грузинскую и византийскую. Обе эти группы прекрасно демонстрируют самые различные этапы развития средневекового эмального искусства с первых шагов до его окончательного заката, унесшего с собой никогда больше не повторившееся очарование этих образцов.

Все памятники перегородчатой эмали музея — и грузинские, и византийские — исполнены в обычной технике на золоте высшей пробы или же на сплаве золота и серебра, т. е. «электра», что делает эмаль более крепкой. Шлифовка, способствующая стойкости и прочности эмалей, не всегда тщательна, особенно на грузинских памятниках. Однако

сохранность эмалей грузинского собрания в основном неплохая. Среди дошедших до наших дней эмалей сильно повреждена только Хахульская Богоматерь, от которой остались лик и кисти рук. Она была похищена в результате тщательно подготовленного ограбления Гелатского монастыря в 1859 г., попала в собрание М. Боткина и только в 1923 г., сильно фрагментированная, была возвращена в Грузию.

Перегорчатые эмали музея — церковного назначения, и всего лишь один кулон и два фрагмента браслета, хранимые в фондах сейфа, носят светский характер. Эти эмали представляют собой иконы, кресты, а также отдельные пластины и медальоны, помещенные на чеканных произведениях и украшенные, как правило, жемчужной нитью. Их размеры невелики. Сцены из Праздничного цикла Христа и изображения со св. Георгием сравнительно большие по величине. Также выделена и пластина с полуфигурой Пантократора на Хахульском триптихе. Размеры ее 8 x 7 см. Однако все эмалевые памятники превосходят по величине Хахульская Богоматерь. Более того, это самая большая по размерам перегородчатая эмаль в мире (116 см и 95 см).

Византийские эмали Государственного музея искусств Грузии немалочисленны. Они представлены с IX и по XII в. включительно. Самый ранний памятник византийского искусства, датированный IX в., — медальон св. Петра, находящийся на Мартивильской иконе Богоматери. Это единственный византийский образец столь раннего времени. Позднее представлены X—XII вв. — время наивысшего расцвета византийского эмального искусства. Памятники X в. отмечены характерными для времени чертами — относительной широтой стиля, сетью тонких перегородок-складок, стремящихся вывить объем фигуры, глазами-кружочками, носом-шпилькой, соединяющимся с золотой линией бровей, сдержанным колоритом, в котором преобладают полупрозрачные эмали пурпурно-коричневого, изумрудного и синего тонов. Несколько необычно в цветовом отношении эмалевое изображение на крышке овального реликвария из бывшей коллекции М. Боткина с обильным употреблением белого, синего и красного. Одной из лучших эмалей этого времени является Шемюкмедский складень, считающийся прямой аналогией известной Лимбургской ставроетки.

Особенно богато представлены в музее памятники византийского искусства XI века, большинство из которых украшает Хахульский триптих. Являясь типичными для времени образцами, они характеризуются измелением стиля, большей спиритуализацией форм и особой напряженностью ликов. Число тонких перегородок увеличивается; они уклады-

ваются в определенную систему, в которой главное место отводится уложенной в „елочку“ перегородке. В лучших византийских эмалях музея техническое мастерство доведено до высшей степени совершенства. Среди них в первую очередь следует назвать пластины Деисуса, украшающие Хахульский триптих, исполнение которых приписывается исследователями константинопольским мастерам, связанным с местом происхождения короны Константина Мономаха или св. Стефана; ярким примером византийского эмального искусства XI в. является крест с Распятием из бывшей коллекции М. Боткина.

Подобные образцы византийского искусства XI в. демонстрируют классическое его направление. Наряду с ними имеются и такие эмалы, которые характеризуют другое течение общего для указанного времени стиля, т. н. цветистый стиль (Chevronstil). Этот стиль со всей полнотой отмечен в таких памятниках, как парные апостолы, четыре евангелиста или медальон с поясным изображением Одигитрии — все помещенные на Хахульском триптихе.

К числу таких памятников византийского эмального искусства, которые могут быть определены во времени по представленным на них лицам, относится пластина с изображением Михаила VII Дуки Параниака и его супруги Марии, дочери грузинского царя Баграта IV (Хахульский триптих). Она представляет собой распространенную в Византии форму даров, оказываемых византийскими императорами иноземным правителям. Время исполнения пластины определяется годами правления Михаила VII Дуки (1071—1082 гг.)

Византийских памятников XII века в музее, правда, мало, но они со всей полнотой демонстрируют характерный для времени стиль. Пластина с Распятием, использующая распространенную в византийских эмалях этого периода композицию с сотником Лонгином и с плачущими ангелами, решена в несколько драматическом плане, а экальотированные уточненные лики эмалевых медальонов Цилканской иконы являют собой образец высшей рафинированности и духовной значимости изображений.

Самые ранние образцы эмального искусства, хранящиеся в Государственном музее искусств Грузии, являются грузинскими. Они датируются VIII—IX вв. Эти эмалы, правда, немногочисленны, но если вспомнить количество ранних эмалей вообще, то их значение, безусловно, возрастет. Именно их и имеют в виду исследователи, когда утверждают, что первые примеры фигуративного эмального искусства встречаются в Грузии. Вместе с сирийской ставроеткой Фиески-Морган, Хахульский квадрифолий с Распятием (на правом крыле Хахуль-

ского триптиха) является самым ранним образцом антропоморфического эмального искусства всего восточнохристианского мира. Демонстрируя начальный этап развития грузинского эмального искусства, грузинские эмалы VIII—IX вв. связаны с Грузией не только территориально, но и органически. Кажется вполне естественным, что именно Грузия, не знавшая иконоборческого движения, охватившего Византию этого периода, с ее интенсивной художественной жизнью, могла создать эти ранние образцы фигуративного искусства, тесно связанные с общими установками всего грузинского искусства отмеченного периода.

Поздние эмалы собрания, представленные двумя пластинами с изображениями св. Георгия, также являются грузинскими памятниками. Дата их точно не установлена, но они должны быть исполнены никак не ранее XV в. Одна из них, изображающая кошню св. Георгия, поражающего дракона, более законченная по композиции, стала особенно популярной после того, как была использована для афиши к I Международному симпозиуму по грузинскому искусству. В плане творческих исканий эти пластины не представляют интереса, но они демонстрируют высокий уровень заключительного этапа грузинского эмального искусства, указывают на глубоко пушенные корни этого вида искусства, на устойчивость его традиций в Грузии.

Самое большое число грузинских памятников, хранящихся в Государственном музее искусств Грузии, приходится на X и XII—XIII вв. Эти периоды в грузинском эмальном искусстве характеризуются особым творческим подъемом. Непосредственность в решении образа, ритм редких длинных складок-перегородок, скользящих общий объем фигур, винный оттенок телесного, экспрессия ликов, обработанных просто, иногда же и грузинские надписи — вот те черты, которые отлачают грузинские памятники X века от современных им византийских с их более сложной моделировкой ликов, сетью тонких складок-перегородок, с образами, исполненными большой духовной силой. Одним из ярких примеров грузинского эмального искусства X века является квадрифолий из Шемокмеди с грузинской надписью, упоминавшей умершего в 957 году абхазского царя Георгия. Необычайная сила воздействия приземистых большоголовых фигур квадрифолия — в их наивной простоте. Неповторимой художественной выразительностью отмечен несколько грубый, но монументальный Христос-Пантократор на троне, украшающий крышку золотого реликвария. К X веку относится также Хахульская Богоматерь, по типу лика находящая широкие аналогии среди памятников грузинского чеканного искусства. Этим памятникам грузинского эмального ис-

куства, проявляющим целый ряд национальных черт, противопоставляются произведения, относящиеся к византизирующему направлению. Среди них в первую очередь следует назвать т. н. крест Квирике, украшающий Хахульский триптих и датируемый X веком. Правда, грузинская надпись на кресте, а также греческая, в которой допущены ошибки, выдают руку грузинского мастера, однако весь стиль в целом подчинен принципам византийского искусства и именно в нем и находит ближайшую аналогию.

Памятники грузинского эмальерного искусства X века имеют в основном золотые фоны. Только два памятника, которые мы относим к этому времени, — крест на иконе Кахского Спаса и медальоны Вардзийской Богоматери — с эмальевыми фонами. Замена эмальевых фонов золотыми, происшедшая в X веке, была обусловлена основной тенденцией времени к выделению фигурного изображения, к разграничению фигуры и орнамента. Она совпадает с закономерной ступенью в эволюции грузинской пластики, находящейся в процессе искания действительно скульптурных решений. Начиная с X века все грузинские эмалы имеют золотой фон.

К XI веку мы можем отнести с точностью всего лишь три овальных медальона, украшающих Хахульский триптих, так как стилистическая инвентаризация перегородчатых эмалей Грузии этого периода затрудняет выделить собственно грузинские памятники. Это обстоятельство может быть объяснено усиленной ориентацией на Византию, которая отмечается также и в некоторых других областях грузинской культуры.

Памятники XII—XIII вв. составляют значительную часть сокровищницы. Здесь так же, как и в X веке, можно выделить памятники местного и византизирующего направления. Общие тенденции эпохи — усиление пышности и декоративности, живописности и динамики — отмечены во всех этих эмалях. Но характерным для грузинских памятников является живость образов, лишенных строгости религиозного догматизма, — целая галерея индивидуализированных святых с грузинскими надписями, некоторые из которых можно назвать прямо „портретами“ (Гелатский Спас), определенный эмоциональный накал сцен, будь то лиризм изображений пластин с Христовыми Праздниками или драматизм Корцхельской иконы.

Лучшими образцами византизирующего направления являются одухотворенный образ св. Петра на Хахульском медальоне, поражающий каким-то внутренним, духовным сиянием, или же медальон св. Федора прославленной на весь мир Джуматской иконы архангела Гавриила, все остальные медальо-

ны которой находятся в Метрополитэн музее и один — в музее Клуни.

Особо следует выделить орнаментальный декор эмалей, хранящихся в Государственном музее искусств Грузии. В некоторых случаях он являет собой пример целиком орнаментированного образа, в других — он служит всего лишь украшением фигурного изображения. Так как мотивы, примененные во всех этих памятниках, отличаются, как обычно, большой устойчивостью, а исполнение в данном случае почти ничего не может решить, то атрибуция их затруднена. Определение орнамента по времени и по месту происхождения кажется возможным только тогда, когда он по тем или иным причинам кажется одновременным фигурному изображению, к которому этот орнамент относится. Редко само построение декоративной композиции или же ее исполнение может указать на точное время ее создания. Поэтому и в каталоге провинциальных некоторых орнаментальных фрагментов ставится под вопрос, а время их исполнения дается с большой амплитудой.

Ценность коллекций средневековых перегородчатых эмалей, хранящихся в Государственном музее искусств Грузии, несоразмерно велика. Только количество этих памятников оказалось бы достаточным, чтобы говорить об ее значительности. Кроме того, грузинское собрание заслуживает внимания тем, что оно, помимо собственно грузинских памятников, содержит и византийские. Причем византийские эмалы собрания демонстрируют лучшую пору в развитии византийского эмальерного искусства X—XII вв., фактически тот период, который отмечен чисто византийским стилем. Важно и то, что большинство из этих эмалей отличается высоким мастерством и может равняться на лучшие образцы мирового эмальерного искусства.

Собственно грузинские эмалы собрания представляют особый феномен. Будучи тесно связаны с византийским миром, они с полной ясностью раскрывают самостоятельный процесс эволюции грузинского эмальерного искусства, уязвляющийся со всем развитием грузинского искусства в целом.

Эмалы грузинского собрания (и грузинские, и византийские) представляют богатейший и важнейший материал для истории средневековой перегородчатой эмалы с ее разнообразием стилистических подходов. Этот материал важен и тем, что в нем встречаются памятники, в надписях которых упоминаются исторические лица, — в Шемокмедском квадрифонии назван абхазский царь Георгий I, умерший в 957 г., на кресте Квирике — имя царя и магистра Квирике (X в.), на хахульской пластине с изображением императорской четы отмечены Ми-

хвил VII Дука и его супруга Мария (XI в.), в Гелатской же иконе Спаса упоминается крупный деятель XII века Симеон Чкондидели. Факт наличия надписей особенно важен, если учесть, что памятники эмальерного искусства, как правило, не имеют дат.

Интересный материал могут дать эмали Государственного музея искусств Грузии иконографам. Это касается в первую очередь грузинских эмалей; Хатхульский квадрифолий с Распятием (VIII в.) — с парящими во весь рост ангелами и десницей в небесах, Шемокмедский квадрифолий с Распятием (X в.) — с изображениями Церкви и Синагоги, пластина

Сретения (XII—XIII вв.) — с горящей свечой — вот примеры, дающие такие иконографические детали, которые не характерны для восточнохристианского искусства и находят аналогии в западноевропейском. Эти моменты ведут к широким обобщениям.

И, наконец, перегородчатые эмали Государственного музея искусств Грузии имеют свою особую эстетическую ценность, носящую, безусловно, следы утонченности и роскоши средневековой жизни Византии и Грузии. Неувядаемая прелесть этих образцов и ныне волнует бесчисленных поклонников искусства.

The collection of medieval enamels in the Georgian State Museum of Fine Arts is considered, with good reason, one of the richest in the world, listing among its exhibits some rare examples of this complex and refined form of art. The wealth and variety of the collection is all the more amazing if one considers all the enamels previously kept in Georgia and subsequently lost and destroyed or dispersed to different museums (the Hermitage, the Cluny Museum, the Metropolitan Museum, the National Museum in Berlin, etc.) and private collections throughout the world. The number and the wide range of chronology of the enamelwork and the high artistic standard of most exhibits account for the singular value of the Georgian collection which can very well rival the famous collection of enamelwork in Venice. Moreover, the world-famous Khakhuli Triptych, which is itself a "museum" of the finest specimens of cloisonné enamels ranging from the eighth to twelfth centuries, ought to be singled out rather than compared to the Pala d'Oro of Venice as a unique monument with a striking number of enamels (there are more than a hundred of them) which are arranged with a high artistic organization, following the chiselled ornament. This results in a well balanced ensemble reflecting the splendour and magnificence of the epoch.

The Georgian State Museum of Fine Arts shelters more than two hundred exhibits of cloisonné enamels. Scattered in various monasteries they were replenished with the monuments returned to Georgia in 1923 and later and are now concentrated in the museum.

True, some individual enamels are displayed in Berdenishvili Museum in Kutaisi or in Svaneti but the principal part of the enamel heritage of Georgia is preserved in the Georgian State Museum of Fine Arts in Tbilisi. The enamels represented in this collection are divided into two groups: Georgian and Byzantine. Both these groups vividly demonstrate various stages of development of medieval enamelwork, from the first steps to its ultimate disappearance with all its fascination never to be repeated any more.

All the enamels of the museum both Georgian and Byzantine are executed with the use of generally accepted techniques on 24 carat gold or gold and silver alloy commonly known as electrum which makes the enamel firmer. The polishing which is conducive to the strength and durability of the enamels hasn't always been perfect especially in Georgian specimens. Nevertheless they have been preserved in a fairly good state. Out of all the enamels that have safely come down to our day only the Khakhuli icon of the Virgin was badly damaged retaining only the face and hands. The icon was stolen during the thoroughly organized pillage of the Gelati monastery in 1859; it subsequently entered the collection of M. Botkin and was only returned to Georgia in 1923 in a badly fragmented state.

The cloisonné enamels of the Museum are all church attributes with the exception of a pendant and a bracelet, the only lay objects of the collection. All these en-

amels are virtually icons, crosses and separate plates and medallions fixed to repoussé works and usually decorated with a string of pearls. Their dimensions are rather small. The Holy Feast images and those representing St. George are comparatively larger. The half figure of Pantocrator on the Khakhuli triptych isn't particularly small either (8 cm x 7 cm). But the image of the Khakhuli Virgin surpasses in size all the enamels of the collection. Moreover, it is the biggest cloisonné enamel in the world (116 cm and 95 cm).

The collection of Byzantine enamels in the Georgian State Museum of Fine Arts isn't small either. They are represented by specimens from the 9th century up to the 12th century including. The earliest enamel of Byzantine workmanship, the medallion of St. Peter of the 9th century adorns the Martvili icon of the Virgin. This is the only Byzantine work of such an early period. The 10th to the 12th centuries, the time of the highest development of Byzantine enamelwork, is represented more fully. The enamels of the 10th century bear the signs characteristic of the period such as a comparatively uninhibited style, a network of thin partitions which make the folds of the dress revealing the forms of the figure, the eyes, round circles, the hair-pins of noses connected with the gold lines of the brows, restrained colours with purple-brown, emerald-green and blue enamels prevailing. The enamel on the lid of the oval reliquary from the Botkin collection is somewhat unusual in this respect for the lavish use of white, blue and red colours. The Shemokmedi triptych which is considered a direct analogue to the famous Limburg Staurotheque is one of the best enamels of this period. The collection is especially rich in the works of the 11th century Byzantine art, the majority of which adorn the Khakhuli triptych. Since they are the pieces typical of their time they manifest the signs of deterioration of the style, a greater spiritualization of forms and a definite fixity of expression of the saints. The number of thin partitions increases; they are arranged according to a certain system, predominantly in a herring-bone pattern. The best Byzantine enamels of the Museum show the supreme perfection of workmanship, first and foremost among them the three plaques of Deesis adorning the Khakhuli triptych which are believed to come from the same workshops in Constantinople where the crown of Constantine or St. Stephen was made; a cross with Christ crucified from the former Botkin collection is another brilliant specimen of the 11th century Byzantine enamelwork.

The above examples of the 11th century Byzantine art demonstrate a classical tendency while there are other specimens which are typical of another trend of the style common for the time indicated, the so-called Chevronstil. This style is expressed to the fullest in the plaques of the apostles, the four evangelists or the medallion with a half-length image of the Virgin with the Child, all of them placed on the Khakhuli triptych.

Byzantine enamelwork which can be dated according to the figures depicted in the enamels is represented by the plaque displaying the Emperor Michael VII Duca

and his wife Empress Mary, the daughter of the Georgian King Bagrat IV (Khakhuli triptych). It is indicative of the accepted tradition of gifts presented by the Byzantine Emperors to the rulers of other lands. The plaque is dated by the years of reign of Michael VII Ducas, 1071—1082.

Although the museum collection is not so rich in the 12th century Byzantine enamels, they all fully demonstrate the style characteristic of the period. The enamel with the crucifixion making use of the composition popular with the Byzantine enamellers of the period representing centurion Longinus and the crying angels displays a somewhat dramatic attitude, while the ecstatic, refined images of the Tsilkani icon demonstrate the immaculate perfection and the spiritual significance of the images.

The earliest samples of enamelwork kept at the Georgian State Museum of Fine Arts are of indigenous origin. They date from the 8th—9th centuries. These enamels are not so numerous, but bearing in mind the general scarcity of the early enamels their significance gains more weight. It's just these that the scholars imply when they claim that the first specimens of figurative enamelwork are to be found in Georgia. Along with the Syrian staurotheque of Fieschi-Morgan the Khakhuli quadrifolium with the crucifixion (on the right panel of the triptych) is the earliest example of anthropomorphic enamelwork in all the Christian East. These Georgian enamels of the 8th—9th centuries demonstrating the initial stage of development of the Georgian art of enameling are not only related to this country territorially but show a much more organic affinity. It seems only too natural that Georgia with all her intensive artistic activity and free of any iconoclastic attitudes which had swept the Byzantine empire of that period could produce these earliest examples of figurative art, the more so as the latter show definite links with the general trends of all Georgian art of the period.

The enamels of a later period represented by the two plaques with St. George were also executed in Georgia. They haven't been dated accurately so far but they couldn't have been made earlier than the 15th century. One of those, showing St. George riding a horse and slaying a dragon, of a more laconic composition, has become especially popular after having been used for a poster for the First International Symposium on Georgian Art. As regards the means of expression these plaques do not add anything new to the already existing examples, but they demonstrate a very high standard of Georgian enamelwork at its final period and point out how traditional, how deeply rooted it has become in Georgia. The majority of Georgian enamels kept in the State Museum of Fine Arts belong to the 10th and 12th—13th centuries. These periods mark a particular upsurge of enamelwork in Georgia. The spontaneity of presentation, the rhythm of the sharp long folds, the partitions binding the figures, the wine-coloured shades of the flesh, the expression of the images treated simply, and occasional Georgian in-

scriptions, these are the features that distinguish Georgian cloisonné enamels of the 10th century from their Byzantine counterparts whose images, full of great spiritual strength are executed with a greater complexity and the figures are covered with a network of fine folds, the partitions. The gold cross from Shemokmedi with an inscription in Georgian making a mention of King George of Abkhazia, deceased in 957 is one of the most vivid examples of Georgian cloisonné enamelwork of the 10th century. The extraordinary power of influence of the stocky figures of the gold cross lies in their artless simplicity. Unique artistic expression marks the somewhat roughly hewn but monumental figure of Christ Enthroned, adorning the cover of a gold reliquary. The Khakhuli icon of the Virgin with the type of the face analogous to numerous examples of Georgian repoussé work also belongs to the 10th century. These works of Georgian enamellers showing a number of national features are contrasted with the works of pro-Byzantine order. Among these the cross of Kvirik adorning the Khakhuli triptych and dating from the 10th century is to be mentioned in the first place. Although the Georgian inscription and the mistakes in the Greek one betray the hand of a Georgian artist the overall style conforms to the principles of Byzantine art and finds its closest analogues there.

The works of Georgian enamellers of the 10th century are mainly executed against a gold background. Only two objects which are believed to date from this period: the cross on the icon of the Saviour from Katskhi and the medallions of the Vardzia icon of the Virgin have enameled backgrounds. The substitution of the gold backgrounds for the enameled ones which occurred in the 10th century was conditioned by the main tendency of the period to bring out the figure, to differentiate the figure from the background. It coincides with the natural stage of development of Georgian plastic art which at that period sought the truly sculptural means of expression. From the 10th century onwards all Georgian enamels are executed against the gold background.

Only three oval medallions adorning the Khakhuli triptych are absolutely certain to date from the 11th century, as the levelling of the styles in Georgia at this period makes it rather difficult to single out the truly Georgian enamels. This can be explained by strong pro-Byzantine attitudes which are also manifest in other aspects of Georgian culture.

The enamels of the 12th—13th centuries constitute a considerable part of the treasury. Here as in the works of the 10th century we can differentiate between the indigenous and pro-Byzantine schools. All these enamels show the common tendencies of this epoch: they are increasingly sumptuous and decorative, picturesque and dynamic. But what sets the Georgian enamels apart is the verve of the images devoid of the stern religious dogmatism, a whole gallery of individualized saints with Georgian inscriptions which could easily pass for actual "portraits" (e.g., the Saviour from Gelati), and a certain emotional tenseness of the scenes, whether the

lyricism of the plaques with the Holy Feasts or the dramaticism of the Kortskheli icon.

The best specimens of pro-Byzantine school are the exalted image of St. Peter on the Khakhuli medallion impressing a viewer with a certain inner, spiritual radiance, or the medallion with St. Theodore from the celebrated Jumati icon of Archangel Gabriel whose all other medallions are kept in the Metropolitan Museum except one which is the property of the museum in Cluny.

The ornamental decoration of the enamels preserved at the Georgian State Museum of Fine Arts is worthy of a special mention. In some cases it is a separate, independent ornamented whole and in others it is only a decoration of the picture. Since the motifs used in all these works are usually rather stable and the way of execution in our case can solve absolutely nothing, their dating is rather difficult. The attribution of an ornament to a certain period or a certain place seems only possible when according to certain reasons it could be considered contemporary with the work it adorns. Very rarely the construction of the decorative composition or the way of its execution might indicate the exact time of its creation. That is why the catalogue is often unable to provide the place of origin of some of the ornamental fragments and the dates of their execution spread over such great periods.

The value of this collection of the cloisonné enamels is hard to conjecture. Only their number would suffice to consider the collection outstanding. In addition, the fact that besides the Georgian works it includes Byzantine enamels deserves especial attention as the latter illustrate the 10th—12th centuries, the best period in the development of Byzantine art of enamelling, the period which is noted for the purely Byzantine style. Another important point is that the majority of these enamels show remarkable skill and could very well rival the best examples of enamelwork in the world.

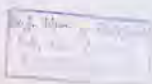
The specifically Georgian enamels of the collection represent a special phenomenon. Closely related to the By-

zantine world they fully reveal the independent process of evolution of the Georgian enamelling art which follows the pattern of development of Georgian art as a whole.

The enamels of the Georgian collection, Georgian as well as Byzantine, present an ample and most important material for the study of medieval cloisonné enamelwork with all the variety of stylistic approaches. Another point of major interest that the collection offers is the presence of some historical names in the inscriptions on a number of enamels, e. g., King George I of Abkhazia who died in 957 (on the quadrifolium from Shemokmedi), the name of King and Magister Kvirik of the 10th century (Kvirik's cross), a plaque on the Khakhuli triptych representing Emperor Michael VII Ducas and his wife Empress Mary dating from the 11th century, the Gelati icon of the Saviour mentioning Simon Chkondideli, a prominent figure of the 12th century. The presence of these inscriptions is particularly important if one considers the fact that enamels generally carry no dates.

The collection of the museum will offer an interesting study to iconographers. This concerns Georgian enamels in the first place. The quadrifolium with the Crucifixion (the 8th c.) from the Khakhuli triptych with the soaring, full-length figures of angels and the right hand of God in Heaven. The Shemokmedi quadrifolium with the Crucifixion (the 10th c.) representing the Church and the Synagogue, the plaque of the Presentation at the Temple (12th—13th cc.) with the candle burning, these are the examples of the iconographical detail alien to Eastern Christian art but finding definite analogies in West European. These moments might lead to broad generalizations.

And last but not least, the cloisonné enamels of Georgian State Museum of Fine Arts possess an aesthetic value of their own, doubtlessly bearing the traces of the refinement and luxury of life in medieval Byzantium and Georgia. The unfading beauty of these enamels moves countless enthusiasts of fine arts even today.

12.11.8

სახელის გამოქველ ტრიტიქის სრულიდ განსაკუთრებული ადვილი უკეთა შუა საუკუნეების ტიბრული მინანქრის ობიერობაში. იგი, ისევე როგორც ცნობილი ჰალი დროი, წარმოადგენს ორგანულად შერეულ ფრთხიან ანსამბლს, რომელშიც ცერტიფიცირებული სხვადასხვა დროისა და წარმოშობის ტიბრული მინანქრების დიდი რიცხვი და რომელიც საუბრით ესხმება ეპოქის აღმავლელ ეკონომიკურ ადონანსს. სახელის ტრიტიქი, რომლის ზომებია 1,47x2,02 მ (გახსნილი სახით), შეიცავს შუა საუკუნეების ტიბრული მინანქრის 115 ნიმუშს. ამ თანამართლიან როგორც ქართული ისე მინანქრული მკვლევები, ხოლო მათი ქრონოლოგიური დასაზიანი საქმეზე ფართო — VIII საუკუნიდან მოყოლებული ვიდრე XII საუკუნის I ნახევრის ჩათვლით. ეს მინანქრები თავიდანვე ხარულად კანდის მონოლოგობაში და კარგად არის გაანსებული როგორც ერთიანი მდიდრული ეკონომიკული სისტემა. ამდენად, სახელის ხატის მინანქრების ზედა ქრონოლოგიური ზედათი თვით კანდის შუქმის დროითი თარიღდება, ე. ი. XII საუკუნის I ნახევრით. სახელის ტრიტიქიანი მუხუშში მოთავსებული თაისებური „მუხუშისა“, რომელიც შიგლი სიხვადიან წარმოადგენს ტიბრული მინანქრის — შუა საუკუნეების ამ სატივი სელაქმების — განვითარების მდიდრულსა და მრავალფეროვან სურათს.

Знаменитый Хахульский триптих занимает особое место в коллекции средневековых перегородчатых эмалей. Он, как и прославленная Пала д'Оро, органически объединяет огромное количество перегородчатых эмалей разного времени и происхождения в единый гармоничный ансамбль, отвечающий повышенным декоративным задачам своей эпохи. Хахульский триптих, размеры которого равняются 1,47 x 2,02 м (в раскрытом виде), насчитывает 115 образцов средневековой перегородчатой эмали. Хронологический диапазон создания этих эмалей довольно широк, начиная с VIII до первой половины XII века. Состав их определяется памятниками как грузинского, так и византийского искусства. Эти эмали были предназначены для создания хорошо продуманной, пышной декоративной системы убранства триптиха и с самого начала включены в него. Исходя из этого, верхняя граница датировки хахульских образцов ограничивается временем исполнения складня, т. е. первой половины XII века. Хахульский триптих может быть назван „музеем“ в музее и представлять собой историю развития этого уточненного вида искусства.

The famous Khakhuli triptych holds a distinguished position in the history of medieval cloisonné enamelwork. Like the celebrated Pala d'Oro, it combines a large number of medieval enamels of different time and origin into a harmonious whole satisfying the increased decorative requirements of the epoch. The Khakhuli triptych (dimensions — 1,47 m x 2,02 m, when unfolded) displays one hundred and fifteen specimens of medieval cloisonné enamels. The chronology of these enamels covers a rather extensive period from the 8th century A. D. to the first half of the 12th century. There are Georgian as well as Byzantine enamels. They were from the very beginning intended for the creation of a well thought-out, magnificent system of ornamentation for the triptych and were placed there at the outset. This limits the latest date of the Khakhuli enamels to the first half of the 12th century A. D., i. e., the time when the triptych was executed. The Khakhuli triptych may be called a museum within a museum for it can alone tell the eventful story of the development of this refined art.

1. კვადრიფოლიუმი ჩვარცმის გამოსახულებით (ხახულის კარტი).

VIII ს., ქართული ხელობ.
ზომები: 5x5 სმ
დაცულობა: უმნიშვნელო დაზიანებები.

ჯვარცმის სცენა წარმოედგინა შუაში ჯვარზე გაერულ ქრისტეს, შიხ ორივე მხარეს კი მარიამისა და იოანეს ფიგურებს. ფონი მინანქროვანია, გამჭვირვალე, ზურმუხტისფერი-შუქავე. ოდნავ აქვედრებულია ქრისტეს ცხვარტალური ფიგურა. კომპოზიციას აუცხს დიდი მედალიონები ოქროს ტონებით შესრულებული ქრისტეს მონოგრამით და მცენარეული მოტივი. სახეების გამარტყეხული ტიპით, კრძალი, ჰეჩვირი ტონებით, მინანქროვანი ფონით, აუგეყეხული კოლორიტით, რომელიც შექმნილია მუქი შექმულ ეავისფროსი და ზურმუხტისფერი ტონების შესხებით, ეს ეამოსივება ადრეულ ხანის განეყეფუნება. კომპოზიციამი აღმოსავლეთ-ქრისტინანული იკონოგრაფიისთვის ომეათი დეტალებიდან შემოტანილი — მფრინავი ანელოზების მდილიანი ფიგურები და მკერძებელი მარჯვენა დის ფონსე.

1. Квадрифолий с Распятием (Хакхульский триптих).

VIII в., грузинская работа.
Размеры: 5 x 5 см.
Сохранность: незначительные повреждения.

Сцена Распятия представлена изображением распятого на кресте Христа и фигурами Марии и Иоанна по сторонам, а также с редкими для восточнохристианских композиций иконографическими деталями — парящими во весь рост ангелами и десницей в небесах. Композицию заполняют большие медальоны с монограммой Христа, исполненной золотыми перегородочками, и растительный орнамент. Изображение относится к раннему времени по примитивному ликал, длинным редким складкам, эмалевому фону, выдержанному колориту, основанному на сочетании темных пурпурно-коричневых и изумрудных тонов.

1. The Quadrifolium with the Crucifixion (the Khakhuli triptych).

8th century. Georgian.
Dimensions: 5 cm x 5 cm.
Slightly damaged.

The Crucifixion motif is represented by the figure of Christ crucified, with figures of Mary and John placed on either side of the cross. There are also details rarely encountered in Eastern Christian iconography, such as the soaring full-length figures of the angels and the right hand of God giving benediction in Heaven. The composition is completed with the big medallions bearing the monogram of Christ. The plaque dates from an early period by the primitive execution of the faces, a few long folds, enamel background, moderate colouring based on the combination of emerald and dark brownish-purple tints.

ბიბლ. (Библи.): ომისა, ს. 20, № 78;
Н. Кослаков, Византийские эмали, с. 135-136, рис. 35; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 151; W. Dchobadze-Zizichvili, p. 3-4, lam. III b; O. Dalton, Byz. Art., p. 527; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 108, pl. 109; III Азирваншхили, История грузинского искусства, с. 261-262; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 55-56, Abb. 10; K. Wessel, Email, S. 107; S. Amiranashvili, Poklady Gruzie, s. 106, obr. 68; В. აღმოსავლეთი, ხელოვნების, ს. 36, სურ. 24 (III. აზირანაშხილი, Хакхульский триптих, с. 141-142, табл. 24); Д. Хусковала, Грузинские эмали, с. 24-34, табл. 1.

5. მარტივლსკი დენუსი
(სредняя часть Мартивлского
триптиха, О № 7/6).

IX в., грузинская работа.
Размеры: 9 x 8 см.
Сохранность: утрачены фигуры
Христа, а также те эмалы, которые,
по предположению Г. Чубиншвили,
должны были украшать верхнюю
часть закрытого триптиха.
Триптих поступил в музей из Мар-
тивлского монастыря в 1925 г.

Денуси — на полупурпурном эмале-
вом, изумрудно-зеленом фоне, укра-
шенном растительным орнаментом.
От центральной фигуры композиции
сохранился всего лишь контур Христа
и фрагменты желтого нимба. Богома-
терь и Иоанн Креститель — в моледи-
ных позах. Одевания Марин — пурпу-
ро-коричневые и синие полупрозрач-
ной эмалы. Иоанн Креститель предст-
авлен в горчично-желтом хитоне и в
пурпурно-коричневом плаще, оторо-
ченным голубым мехом. Черты лица
изображений — глаза-кружочки, соеди-
нение линии носа и бровей золотой пе-
регородкой, длинные редкие складки
одежды, выдержанный колорит, моти-
в орнамента, полупрозрачные эмалы
указывают на раннюю эпоху.

Мартивлსკი დენუსი является одним
из древнейших изображений этой ико-
нографической сцены. Параллель — I
крест Матильды, хранящийся в Эссе-
не.

Золот. (Библ.): Ошес, с. 74; Н. Кондаков,
Византийские эмалы, с. 119-120, рис. 23;
O. Dalton, East Christian Art,
p. 344; G. Tschubaschwili,
Ein Goldschmiedetriptychon, S. 81-87;
M. v. Bärnay-Oberschall, Crown,

5. მარტივლის „ვერცხვა“
(მარტივლის კარვის შუა ნაწილი, ო № 7/6).

IX ს. დასასრ. ქართული ხელობა
ბიჭები შპხ 8 სმ
დაუზღობს დიპტიხი ქრისტეს ფიგურა, ავ. ევგენ მინარტეხი,
ჩრ. ლეონიძე, კ. გუბინაშვილის კარავალი, მორთული უნდა
ყოფილიყო დაბრუნებული კარვის სხვა მხარე

კომპოზიცია წარმოდგენილია მგვიწველი ორნამენტული შარ-
თული მინარტეხიან ნახევრადვერცხვულ ზურმუტისფერ ფონ-
ზე. კომპოზიციის ცენტრული ფიგურისთან შემორჩენილია
ქრისტეს კონტური და ვიწველი შარავანდის ფრაგმენტები.
ღმრთისმშობელი და ოთხე სათლისმცემელი უფრების პოზიში
აიანს ეამოსხული. მარამის სიბიხი მუწავლ-ეუიხური და
ლურჯი, ნახევრადვერცხვულ მინარტეხისა. ოთხე სათლისმცე-
მული წარმოდგენილია მრავალფერ-ეუიხულ კიტონში და ცის-
ვერი ბეწვით გაწობილ მოსახსნაში. სხვის ნაყუბი — მრგვა-
ლი ფაღუბი, ხარჭისებრი ფორმის ცხერი, წარმოსს და ცხვი-
რის შემკურთხეული ოქრის ხაზი.

სახისის ტრული, მკმზირი ნაოჭები, თვებკავებული კოლორი-
ტი, ორნამენტის მოტივი, ნახევრადვერცხვულ მინარტეხის
კანთოვნება ბრუნულ ხაზზე მიკვიითიბებს.
მარტივლის „ვერცხვა“ ამ იკონოგრაფიული ხეცვის ერთ-ერთი
ტრქველი კანოსხვლება.

პარალელი — ეგენში დაეული ე. წ. მარტივლის ვჯირი.

პ. 56; O. Dalton, Byz. Art, p. 530;
Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 25-27,
pl. 26; III Амвранашвили, История
грузинского искусства, с. 263; К. Wessel,
Die byz. Emailkunst, S. 47-48, Abb. 6; K.
Wessel, Email, S. 104, 109; S. Amiranashvili,

5. The Martvili Deesis
(central panel of the Martvili
triptych O No. 7/6).

9th century, Georgian.
Dimensions: 9 cm x 8 cm.
The figure of Christ has been lost,
the enamels which according to
G. Chubinashvili must have
adorned the upper part of the folded
triptych are also gone.

The triptych entered the collection of the
museum from the Martvili Monastery in
1925.

Deesis is treated against the semi-translu-
cent, emerald-green enamel background
adorned with vegetable-scroll motifs. On-
ly the outline of Christ's figure and the
fragments of his yellow halo survive in
the central part of the composition. The
Virgin and John the Baptist are represent-
ed in an attitude of supplication. The Vir-
gin's dress is executed in brownish-pur-
ple and blue semi-translucent enamels.
John the Baptist is wearing a mustard-
coloured tunic and a brownish-
purple mantle with a light blue fur trim-
ming. The features of the faces: the round
eyes, the lines connecting the nose and
the brows made of gold fillets, the long,
angular folds of the garments, austere
colours, the motif of the ornament, semi-
translucent enamels indicate an early
epoch.

The Martvili Deesis is one of the earliest
treatments of this iconographic theme. Its
parallel is found in the 1st cross of Ma-
thilda kept in Essen.

Poklady Gruzie, s. 44-46, obr. 26;
P. Verzone, p. 450-451, pl. 1; O. Zastrow,
p. 322; Л. Хусеиниадзе, Грузинские эмалы, с.
37-50, табл. II, д. табл. I; Au pays de la
toison d'or, p. 122, № 45.

6. კაცხის მაცხოვრის ხატის პატარა ჯვარი (ი № 29).

X ს., ქართული ხელობა.
ზომები: ჯვრის — 12x6 სმ.
მეტალიონების დიამეტრი — 1,4 სმ.
დაკლებულია ჯვრის ცენტრალური გარბისებულა ძლიერა დაზარალებული, მძლავრი დაკრუნვულია ჯვრის მარჯვენა მედიონი.
ხატი შეიოსოლა მუზეუმში კაცხიდან 1925 წ.

კაცხის ხატზე მინაწერები ქრისტეს სახარებას აქობს. ცენტრალური მოსახვედების უნიშვნელო ფრაგმენტების მიხედვით შეიძლება დავასტავო, რომ აქ ჯვრის ინტენსიურ ღერზე სახვერადგამკვირვალ ფონზე წარმოდგენილი იყო ჯვარდნული მაცხოვარი. ორნამენტული ფრაგმენტული შემდეგი ჯვრის მედიონები მთავრდებოდა მედალიონებით, რომელთაგან შემორჩა სამი — ღმრთისმშობლის (მარცხენი) და მთავარანგელოზებისა (ზემოთ და ქვემოთ). მედალიონები შესრულებულია გამჭვირვალ მინაწერის მიწვერეთ-მოშვერეთ ტრანსპარენტული. ღმრთისმშობლის მთავარანგელოზების შეთან უფრო ჯერ კიდევ ჩამოუვლილებელი ავანტიურების სახით. მედალიონების ფონები ზემოხტისებურია. ღმრთისმშობლის შეტე პეტე-მედალიონზე მღერს მინანს ამოძიარული შესრულებული ასი — "ბ".

6. Крестик Кацхской иконы Спаса (И № 29).

X в., грузинская работа.
Размеры: креста — 12х6 см; диаметр медальонов — 1,4 см.

Сохранность: центральное изображение креста сильно повреждено, полностью утрачен правый медальон креста. Икона поступила в музей из Кацхи в 1925 г.

Эмали украшают евангелие Спаса Кацхской иконы. По незначительным фрагментам центрального изображения можно заключить, что здесь был представлен Распятый на интенсивно синем полупрозрачном фоне креста. Рукава креста были украшены пластинами с городчатым орнаментом и заканчивались медальонами, из которых сохранились три — Богоматери (слева) и архангелов (вверху и внизу). Медальоны выдержаны в сине-зеленых тонах полупрозрачной эмали. Зеленый цвет мафония Богоматери — признак еще не установившейся иконографии. Фоны медальонов — изумрудно-зеленые. На крохотном медальоне с изображением Богоматери с трудой различается исполненная древне-грузинским письмом „асмтаврული“ буква — „ბ“.

6. The Small Cross on the Katskhi Icon (И № 29).

10th century, Georgian.
Dimensions: of the cross — 12 cm x 6 cm.
Diameters of the medallions — 1.4 cm.

The central part of the cross is badly damaged, the right medallion of the cross is missing.

The icon entered the collection of the Museum from Katskhi in 1925.

The enamels adorn the Gospel held by Christ on the icon of the Saviour from Katskhi. A few surviving fragments of the central part suggest the figure of Christ crucified against the deep blue semi-transparent background of the cross. The arms of the cross were adorned with ornamented plaques and medallions at each end, three of which have survived depicting the Virgin (on the left) and the archangels (at the top and at the foot of the cross). The medallions are executed in blue-green colours of translucent enamel. The green colour of the Virgin's cloak indicates the still unestablished iconography. The backgrounds of the medallions are emerald-green. On the tiny medallion of the Virgin one can hardly perceive the old Georgian letter — „ბ“.

ბობო, (Библ.): Опись, с. 62;
Г. Чубинашвили, Грузинское церковное искусство, с. 594-596; Ch. Amiranashvili, Les églises, p. 54; Л. Хуцишвили, Грузинские эмали, с.53-55, табл. V.

7—11. ხუთი მედალიონი
(ცარძის ღმრთისმშობლის ხატი, ი № 61).

X ს. ქართული ხელობა.
შინაძის დიპტიხი — 3,5 სმ.
დიაგნოზის კარგი. მწკრივის მედალიონის ცარძის
ხატი — უპრობლემო შენახვისას მარტვილიდან 1925 წ.

მედალიონები ხატის ფონზე კვიან, ღერძმწებთა დასურვული, ისინი
ნაწილდებიან ცენტრალური გამოსახულების ორსვე მხარეს — მარცხნივ,
ორსვე ღმრთისმშობელი და მწ. პეტრე, მარჯვნივ — ორსვე ხალოს-
მცემელი, მწ. პავლე და ღმრთისმშობელი-ორიანტი. წინდებია წელზე-
კითი გამოსახულებები (ღმრთისმშობლის ემოკლეობი) შემოსრულებლ-
ნი არიან, ღვინი — გამჭვირვალე ზერმუხტობენია, ასომთავრულით შე-
სრულებული. წარწერები თვინია. თვალები წრფისხაა შემოხატული,
მაყამ ცხვირი კვეთილია, წარბები კი შექმნილია ვიწრო-
სახის კანს ღვინისფერი დაქრანს, რაც ამ სვეტნიდან მოყოლებული
ახე შინაძის ქართული შინაქროციანი გამოსახულებებისთვის. ზერმუხტის-
ფერი და შექმნილი ვიწრო-სახის მანანტრები გამჭვირვალე, თანე შექმნილ-
ვაიხებებს ამ თხევარი დაქრანს. ზერმუხტული ტრანსის კარგი, გა-
მოყვანილია თვინი, მოხაერისფერი-ციხეფერი, წყალვალა მწკნის და წი-
თული ფერები.

7—11. Пять медальонов
(Вардзისкая икона Богоматери, И № 61).

X ს. грузинская работа.
Размеры: диаметр — 3,5 см.
Сохранность: хороша, за исключением медальона
со св. Павлом.
Икона поступила в музей из Имерети в 1925 г.

Медальоны набиты гвоздями на фон иконы позже. Они располагаются
по обе стороны от центрального изображения: слева — Иоанн Бого-
слов и св. Петр, справа — Иоанн Креститель, св. Павел и Богоматерь-
Орпанта. Полуфигуры святых (кроме Богоматери) — в трехчетвертном
обороте. Фоны — изумрудно-зеленые. Надписи, исполненные „асом-
таврули“, — белые. Черты лица — глаза-кружочки, но уже нос с горби-
кой, брови — пурпурно-коричневые. В телесном цвете ликов выявляет-
ся уже винный оттенок, часто встречающийся начиная с этого времени
при передаче карнации грузинских эмальных изображений. Змалы изу-
мрудного и пурпурно-коричневого цвета полупрозрачны, причем пур-
пурно-коричневый здесь приобретает фиолетовый оттенок. Помимо
указанных тонов, в вардзиских изображениях применены белые, серо-
вадно-голубые, водянисто-зеленые и красивые цвета.

7—11. Five Medallions
(The Vardzia Icon of the Virgin, I, No. 61).

10th century. Georgian.
Dimensions: diameter — 3.5 cm.
Well preserved with the exception of the medallion with
St. Paul.
The icon entered the collection in 1925 from Imereti,
a province of Western Georgia.

The medallions were nailed to the icon in a later time. They are fixed to the
engraved background on either side of the central figure. John the Evangel-
ist and St. Peter on the left and John the Baptist, St. Paul and the Virgin in
Prayer on the right. The half-length figures of all the saints apart from the
Virgin are drawn in semi-profile. The grounds are emerald-green. Inscrp-
tions executed in old Georgian „asomtavrili“ are white. The eyes are round
but the nose is already aquiline and the eyebrows brownish-purple. The
flesh-coloured smalt of the faces has wine-coloured overtones so character-
istic of Georgian enamels from this period onwards. The enamels of emerald
and brownish-purple colours are semi-transparent, and the brownish-purple
colour takes on a lilac tint. Apart from these the white, greyish-blue, watery-
green and red colours are also used in these enamels.

ბიბლო. (Библ.): Ch. Amiranchvili, Les
émaux, p. 32-35, pl. 33-35; P. Verzone, p.
454-455, pl. 4; Л. Хусквалидзе, грузинские
эмали, с. 55-57, табл. IV.

12. ყვარდილოლუმ ჯვარცმის გამოსახულები შემოქმედთან (№ 3217).

X ს. გრუნიკის ხელთ.

შეიქმნა 957 წ. ს. ალექსანდრე უმანელის დახმარებით — ვერის ავტოკალენი ხაზისა და უფროსი მარცხენა ხელის ავტოკალენი მარცხენა მხარის კანასია ფიგურა მანქანის ამოკვეთვით.

ერთი მხრივ ყვარდილოლუმ ამოკვეთილი შემოქმედის მხარეს დასრულდა შემოქმედის კოლონიის შემდეგ და მოხდა შ. მკობრიანის კოლექციისა და ლილის 1923 წელს, დაბრუნებულ იქნა საქართველოში.

ყვარდილოლუმ ჯვარცმის წარმართების თანხლებით წარმოდგენილია ოქროს ფონზე. ყვარდილოლუმის ოქროს შარბის ხეობის დიდი კანა-წილებული არაა — მარჯვნივ, ქვემო ფიგურა, რომელიც ვაშლი ქრისტეს ხისხს ავრცობს, და ღმრთისმშობელი; მარცხნივ — იოანე და მთელი სხვისი შიშარი ჯვარცმული ქალი, ზემოთ კი — ანგელოზის სხვა-სხვა ფიგურები.

კომპოზიციის აუქვული ვერტიკალების თანხარ რიტმზე. დიდობის ფიგურები განაწილებულია მარცხნივ, მარჯვნივ მოთივრება, სიკვდილი დალა-ცხვულია ფართო ინტერვალში. თანხს სიმოსი ორფერია. სხეულებს და-ქრისტეს ღვთისმშობელი, კოლონიის ქმნის ღვრეა და მკანულ-გავსებარ ტონები.

შემოქმედის ყვარდილოლუმის იკონოგრაფია უკლებილია და სხვაგვარი გამოსახულებით, სხვათაგან კავრულული დასავლურ-ბერძნული ბელებით, ძალზე იკითხია აღმოსავლეთ-ქრისტეანულ ზელებში.

ქართულ (ასომთავრულ) წარწერით მოხსენიებულია უსხისა მეფე გიორგი, რომელიც მეცხრედი შივრე გიორგი I-ის არის მინებული (კარ-დაცხვული 957 წელს), და ყვარდილოლუმ X სუეტის ბარდობა.

12. Квадрифолий с Распятим из Шемокмеди (№ 3217).

X в., грузинская работа.

Размеры: 8 х 7,5 см.

Состояние: незначительные повреждения — трещина вдоль вертикальной линии креста, излуча и вдоль левой руки Распятого, выкрошилась эмаль у ступней слева крайней женской фигуры.

Квадрифолий некогда украсил архиерейский посох, находившийся в монастыре Шемокмеди, затем попал в коллекцию М. Боткина и, наконец, был возвращен Грузии в 1923 г.

Распятие — на золотом фоне с греческими и грузинскими надписями. По обе стороны от креста Распятого строго симметрично распределяются: справа — женская фигура, собирающая кровь Христа в сосуд, и Богоматерь, слева — Иоанн и отворачивающий от всей этой сцены женская фигура, наверху — полуфигуры ангелов.

Композиция основана на равномерном ритме вертикалей. Большеголовые призматические фигуры решены просто, но эмоционально, складки проработаны с широким интервалом. В овалении Иоанна — двухцветная ткань. Голубой цвет лика — с винным оттенком. Колорит выдержан в синих и пурпурных тонах.

Иконография Шемокмедского квадрифолия с изображением Екклеси и Синагоги, довольно распространенная в западноевропейских памятниках, является редкой для восточнохристианских образцов.

Грузинская надпись „асомтаврული“, упоминавшая абхазского царя Георгия, в котором ученые усматривают умершего в 957 г. Георгия I, датирует квадрифолий X в.

the Virgin on the right, and on the left the figures of the Apostle John and a woman who is turning away from the cross. The half-length figures of angels soar above the cross.

The composition is based on the steady rhythm of vertical lines. The big-headed thickset figures are treated simply but with emotion, the folds of the garments are rather broad. St. John is clad in a two-coloured cloak. The flesh-coloured face has wine-coloured overtones. The blue and purple colours predominate.

The iconographical conception of the Shemokmedi quadrifolium representing the Church Triumphant and the Synagogue, rather wide-spread in West European iconography is rarely encountered in Eastern Church.

The Georgian inscription executed in ancient „asomtavruli“ mentioning King George of Abkhazia who is identified with King George I deceased in 957, dates the quadrifolium from the 10th century.

12. The Quadrifolium with the Crucifixion from Shemokmedi (No. 3217).

10th century, Georgian.

Dimensions: 8 cm x 7.5 cm.

Slightly damaged, there's a crack running along the vertical line of the cross and the left arm of the Crucified, some enamel has flaked off the woman's figure on the extreme left.

The quadrifolium once decorated the Archbishop's crozier kept in the Shemokmedi Monastery, then it became part of Botkin's collection and was restored to Georgia in 1923.

The Crucifixion is executed against the gold background with Greek and Georgian inscriptions. On either side of the cross, in strict symmetry are placed the figures of a woman catching in a goblet the blood of Christ and

ბობლ. (Библ.): Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 172-173; Собрание М. Боткина, № 86; Н. Покровский, с. 335-336, 364; L. Grondis, Iconographie, p. 140, pl. XI^a; P. Thoby, Le Crucifix, p. 83, pl. XV, № 103; Г. Чубавадзе, Грузинское эмальное искусство, с. 87, прил. 1; Ch. Amiranshvil, Les эмалы, p. 36, pl. 37; С. Амირаншвили, История грузинского искусства, с. 260-261; В. Вренк, Tradition, S. 243-244, Abb. 25; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 70-73, Abb. 18; K. Wessel, Email, S. 30, 100; S. Amiranshvil, Poklady Grusche, s. 70, obr. 41; O. Zastrow, p. 320-321; T. Sanikidze, G. Amiranshvil, № 25; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 10 (Kart. № 14); Средновековная эмальность Грузии, с. 33, № 14; Л. Хускидзе, Грузинские эмалы, с. 57-66, табл. VI, и, табл. II; Au pays de la toison d'or, p. 126, № 49.

13. II გულსაბიდი ქვაბი მარტილიდან (p. № 280).

X ს. ქართული ხელოვნება.
ზომები: კვანძი — 16x9,5 სმ, ნახევარფიგურების — 1,5 სმ, ფიგურისა — 2,5 სმ.
დაცულია კარგი.
ქვაბი შემოსულია მუზეუმში 1945 წელს.

ყვანზე მიტეხულია ოთხი ფიგურული მინაწირობის გამოსახულება. ზოგნი ოქროსია. ზემოთ — ღმრთისმშობელი-ირანტის პოეტი, პირნიონ-ტაღლი მღვდელი უნდა იყოს ნახევარფიგურებს — წმ. დემეტრეს ყვითი ხედი (მარცხნივ) და წმ. ნიკოლოზ ხსანახი (მარჯვნივ). ქვემოთ მოთავსებულია მთელი ტანი გამოსახული ოთხეული ოქროსი. მისი ხაზის დამუშავება შესანიშნავი კრწელი ნაიჭიან-ტისრების კალიბრის ქმნის მიღწერა-მოცხვარი ტიპები. სერსული წარწერები შემრულე-ფერია მოცხვარი-წილით. ორი დიდი ვიწოლი აქვებრი ავიტებებს უფროადა გამს. ყვარი ორზე შიბიდან შემუქალი ჯედილინახი, რომლებსაც აქვთ ფართო მინაწირობის ზოლები — ზოგან ღრუვი, ოქროს-კონი წრეები, ზოგან ზემოქცისფერი, წითელი წრეები. სარაული — შემოქმედის (№ 12) ცხვრიფილოები.

13. II нагрудный крест из Мартиви (p. № 289).

X в., грузинская работа.
Размеры: креста — 16 x 9,5 см; полуфигур — 1,5 см;
фигур — 2,5 см.
Сохранность: хорошая.
Крест поступил в музей в 1945 г.

Крест имеет четыре фигурных эмалевых изображения. Фон — золотой. Вверху — божество Богоматери-Оранты; горизонтальные рукава занимают полуфигуры св. Димитрия с крестом (слева) и св. Николая с евангелием (справа). Внизу помещены Иоанн Златоуст во весь рост. Его одеяние проруботами редеями длинными складками. Колорит выдержан в теплых оттенках. Греческие надписи — коричнево-красные. Два больших желтых акцента охватывают цветную гамму. Крест с обеих сторон украшен также медальонами, имеющими широкую эмалевую каю — то синюю с золотыми кружочками, то изумрудную с красными кружочками. Параллель — квадратной из Шемокмедиа (№ 12).

13. Second Pectoral Cross from Martvili (p. No. 289).

10th century. Georgian.
Dimensions: of the cross — 16 cm x 9.5 cm.
half-length figures — 1.5 cm,
figure — 2.5 cm.
Well preserved.

The cross entered the collection of the Museum in 1945.

The cross bears four figurative enamels against the gold ground: the half-figure of the Virgin in Prayer at the top, St. Demetrios holding the cross to the left, Saint Nicholas with the Gospel to the right and below, the full-length image of John Chrysostom. His vestment is treated in long, rare lines, the folds. The predominant colours are dark and pale blue. The Greek inscriptions are made in reddish-brown enamel. The two large yellow stains brighten up the gamut of colours. The cross is also adorned on both sides with the medallions surrounded by wide enamel edges of either blue with gold ringlets or emerald-green with red ringlets. The parallel — the Shemokmedi quadrifolium (No. 12).

14. ქრისტე-პანტოკრატორი რელიკვიარიფიფი (№ 3156).

X ს. ქართული ხელოვნება.
ზომები: 6x3 სმ.
დაცულია კარგი.
რელიკვიარიფი შემოსულია მუზეუმში 1922 წ.

ქრისტე-პანტოკრატორის დიდებული, მოწვევებური ფიგურა მდიდრულად მოართულია ტახტზე ოქროს ფორტიტაზე წარმოდგენილი. მიუხედავად უფროსი აქვებრების მრავალფეროვნებისა, ნააღადა გამოყოფილი კომპოზიციის მართიანი ტანობისა, რომელიც მიღებულია მოწვევითი-ციხვების ღრუვით, ან კიდევ მოწვევითი-ციხვების კამპია ვიწოვით და თორიან მუხანახი. ხასხას და სხეულის ნაცვლებს ღვინისფერი დაწარბს. ღვინისფერი გამოსახულების, მინაწირობის რამდენიმე უწყველი მოწვევური ფორმები. სარაული — მინაწირობის ფორტიტა ქრისტეს გამოსახულებით ხადაჩას კარგდეს.

14. Христос-Пантократор (крышка реликвариума, № 3156).

X в., грузинская работа.
Размеры: 6 x 3 см.
Сохранность: хорошая.
Реликвариум поступил в музей в 1922 г.

Христос-Пантократор торжественно восседает на пыльном троне. Фон — золотой. При множестве цветных акцентов ясно читается основная тональность композиции, построенная на сочетаниях серо-голубого с глубоким синим, или же серо-голубого с сияющим желтым и белым. Телесный цвет имеет винный оттенок. Примечательна монументальность форм, несколько необычная для эмалей. Параллель — эмалевая пластина Христа на Сайдняском склде.

14. Christ Pantocrator (gold reliquary cover No. 3156).

10th century. Georgian.
Dimensions: 6 cm x 3 cm.
Well preserved.
The reliquary entered the collection in 1922.

Christ Pantocrator is solemnly seated on a sumptuous throne, against the gold background. Despite the wide spectrum of colour the essential chromatic value of the composition based on the combination of pale-blue and deep blue or pale-oured overtone colours. The monumental quality of forms is somewhat unusual for Christ on the Saldnyakos triptych.

ბიძე (Библ.): Опис., с. 68-69; № 2; Н. Кондава, Византизмის ემალ., с. 163-164; Сб. Amiranashvili, Les эмал., p. 38, pl. 39; K. Wessel, Email, S. 110; Средневековая уменность Грузии, с. 33, № 13; Л. Хускидзе, Грузинские эмал., с. 66-67, табл. VIII; Au pays de la toison d'or, p. 124, № 47.

ბიძე (Библ.): Сб. Amiranashvili, Les эмал., p. 44, pl. 45; T. Sanikidze, G. Abramashvili, N 31; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 7 (Kaf. № 12); Средневековая уменность Грузии, с. 32, № 12; Л. Хускидзе, Грузинские эмал., с. 69-73, табл. IX, и табл. III; Au pays de la toison d'or, p. 127, № 50.

15. მარტილის პანაგია (№ 957).

X в., ქართული ხელობა
ზომები 3,8x3,8 სმ
დაკრულია კარგი
მ. ბოტკინის კოლექციიდან, 1923 წელს
დაბრუნებული იქნა საქართველოში.

პანაგიაზე გამოსახულია ყოვლისთვის წარმოთქვენიის ხეცის შემოკლებული კანიახტი. ყოვლისთვის დაღწილ პეზე შემდგარი ქრისტე ხელს უწევს ხარკოვადინ წამოშვარ ღამს, რომლის უკან გამოსახულია ევა. ფონი ოქროსია. კოლორიტე — ღურვი, ვისცვრი, თეთრი და შემწეულ-ვუგოსური ტოხები. ბერძნული წარწერა შიგნითურა-წითელია. პარალელი — ცვარტოლოღუმი შემოქმედინდ (№ 12).

15. Мартильська панангя (№ 957).

X в., грузинская работа.
Размеры: 3,8x3,8 см.
Сохранность: хорошая.
Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Композиция панангии представляет сокращенный вариант сценки Сошествия во ад. Христос, стоящий на разломанных вратах ада, прогибает руку приподнимающемуся с крышки своего саркофага Адаму, за которым изображена Ева. Фон — золотой. Колорит решен в сине-голубых, бирюзовых, белых и пурпурно-коричневых тонах. Греческая надпись — кирилично-красная эмаль. Параллель — квадратный из Шемокмедиа (№ 12).

15. Martvili Panagia (No. 957).

10th century, Georgian.
Dimensions: 3.8 cm x 3.8 cm.
Well preserved.
From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The composition of the panagia represents an abbreviated version of the Descent into Limbo. Christ, his feet on the shattered pieces of gates of Hell gives his right hand to Adam rising from the cover of his sarcophagus. The half-length figure of Eve shows behind Adam. The figures are executed against the gold background. Dark and light blue, turquoise, white and brownish-purple colours are used. The Greek inscription is made in brick-red enamel. Parallels are found in the Shemokmedi quadrifolium (No. 12).

16. ხახულის კარდის ცენტრალური ხატი.

X в., ქართული ხელობა
ზომები ფრაგმენტებია — 116 სმ და 95 სმ
დაკრულია მთავრად ფრაგმენტურად შეგროვებული
მხოლოდ დროისმომხდლის ხატი და ხელები მარჯვენა
ხელზე ამოგრძობილია შარბების წარწერა. აქაქ უმწიკვე
შეკრებილია კარდი.
მ. ბოტკინის კოლექციიდან, საქართველოს
დაბრუნდა 1923 წ.

ღობისმომხდელი ვეფხვის ტიპითა წარმოდგენილი. გამოსახულება შე-
სრულებულია ონავ ამოგრძობულ, წინადა ოქრის კარტიციზე, რომელიც
შინაქრები უნის ეგნაბერებულ, მოფენილია ოქრის წარწერა შე-
თულებით. ვარდისფერი შინაქრის ადგილად იქნეს მსებუქ ლილვისებურ
და ონავრ ვეფხვს. აქ წარმოდგენილი ხაზის ტიპი საქართვე-
ლებულია ამ პერიოდის ქართულ ვეფხვ ხატებში. ხელების ხატიც სხვა-
თუ უმწიკვე მოთხილი და თეთრი შინაქრით გამოყვანილი ფრესხლებით
ხიზის გამოსახულების ხელს დაძვრების მოკავსებებს. ხახულის ოქროს-
მზობის ხატის ფრესხებები იმითავე აღსანიშნავი, რომ ისინი შიგნით
მხოლოდითი ცნობად შინაქრის ბეჭდის ვეფხვის შემოკლებული წარ-
წერა.

16. Центральная икона Хачульского триптиха.

X в., грузинская работа.
Размеры фрагментов — 116 см и 95 см.
Сохранность: сильно фрагментирована. Сохранились
всего лишь лик и руки Богоматери. На правой руке
отколосена кусочек эмали. Кос-це — слеза пошником.
Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Богоматерь — в позе моления. Изображение было выполнено на слетка
выпуклой пластинке из чистого золота, впоследствии разсоданы из зо-
лотых проволочек, примененных для укрепления толстого эмалевого
слоя. Розоватая эмаль имеет местами легкий лиловый и фиолетовый
оттенки. Представленный здесь лик довольно распространен в
грузинских чеканных иконах этого периода. Изысканный рисунок рук с
длинными пальцами и выписанный белой эмалью мотивный вызывает
аналогии с обработкой рук Хобского изображения. Фрагменты Хачуль-
ской Богоматери примечательны и тем, что они являются составными
частями самой большой в мире эмали.

16. Central Icon of the Khakhuli Triptych.

10th century, Georgian.
Dimensions: of the fragments — 116 cm and 95 cm.
A few surviving fragments, the face and the hands of the Virgin.
On the right hand some enamel has flaked off. There are traces
of repairs.
From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The Virgin in Prayer was executed on a slightly convex plaque of pure gold
with small gold flanges meant to support the thick layer of enamel. The
pinkish enamel has a light purple and violet overtones. The facial type of
the icon is rather common for the Georgian repoussé iconography of the period.
The graceful lines of the hand with slender fingers and the nails treated in
white enamel find their analogy in the treatment of hands in the Khobi icon.
The fragments of Khakhuli Virgin are also significant by being the fragments
of the biggest piece of enamelwork in the world.

ბიბლ. (შემა.) ომსკ, ს. 69, № 3;
С.Е. Amiranashvili, Les émaux, p.
42, pl. 43; K. Wessel, Die byz-
Emailkunst, S. 69-70, pl. 17; K.
Wessel, Email, S. 112;
S. Amiranashvili, Poklady Gruzie, s.
76, obr. 42; T. Sanikidze,
G. Amiranashvili, № 24, W. Seibt,
Sanikidze, Abb. 9 (Kat.-Nr. 13)
Л. Хускивадзе, Грузинские эмали,
с. 73-77, табл. IX; Au ray de la
teison d'or, p. 125, № 48.

ბიბლ. (შემა.) ომსკ, ს. 7, რიც. 1;
Н. Кондаков, Византийские эмали,
с. 359-360, табл. 15; Собрание
М. Боткина, № 69; W. Dechebatze-
Zischewill, p. 1; Ch. Amiranashvili,
Les émaux, p. 98, pl. 99; S.
(III) Amiranashvili, Poklady Gruzie, s.
102, obr. 66, 67; შ. ამირანაშვილი,
ხახულის კარდი, აპ. 14, სტრ. 5
Н. Андреевичев, Хачульский
триптих, с. 126, табл. 51, 6, 7, 8, 9,
აპ. 24, таб. 5; (V) Кенна, с. 103,
табл. 3; Л. Хускивадзе, Грузинские
эмали, с. 77-80, табл. X.

17—25. ფირფიტები — ტაბტზე მქდომი ღმრისმშობელი ჩვილი, მოვარანგელოზები და მოციქულთა წყვილი ფიგურები (ხახულის კარელის ცენტრალური ტრიქხი).

X ს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 4,7x3,7 სმ.
დაცულობა კარგი.

ტაბტზე მდგომი ღმრისმშობელი კლდის ენობი მოთხულებული კარელის ქვედა ნაწილი. ფირფიტის მოზარბების ზედა არმიაზე დაბერებულია ორნამენტული ზოლი. ფირფიტები მოვარანგელოზთა — მიქელისა და კაბრიელის კანონსახელებით, სხვებით ფრანკულური ზოლით, ღმრისმშობელი ზოლი და ფირფიტები მოციქულთა წყვილი ფიგურებით — ჰერცე და ჰელმე, ლუკა და მათე, იოანე და პავლოზი, ანდრია და იაკობი, ბარტოლომე და სიმონი, ფილმე და თაბა — განლაგებულია ხახულის ღმრისმშობლის ცენტრალური ხაზის ორთვე მარჯვ. მოციქულები წარმოდგენილია ანიას მთელი ტანით, ფრანკულურად. ევლამ ამ მინანქრის კოლორიტი თაყუაყუალებულია. მისი პირითადი ტონალობა ღერვითი. ქრისტესა და მოციქულთა სანოსანი გამოხატულებულია ზოლიანი ქსოვილი — მაცხოვრისა ევთიული ღერვით, მოციქულების კი — ღერვით ცისფრით. ფიგურები ოქროსია. ევლამ ამ ფირფიტის სტილიტიკური და ტექნიკური თვისებებზე სპის ერთბაშის ბარეულად გამოუხატული და კონკრეტული მერ, მუთითობის იმპე, რომ იმინი, უფორე, ერთბაშის მანამდის შეადგენდა. უბნლოები ანალიტიკა — ღმრისმშობლის სტილიტიკური და ტექნიკური მერებობა — ტე მუხუებში დაველი ფირფიტები (№ 52.54.4—8).

17—25. Пластины с изображениями Богоматери с младенцем на троне, архангелов и парных апостолов (центральная часть Хахульского триптиха).

X в., византийская работа.
Размеры: 4,7x3,7 см.
Сохранность: неплохая.

В нижней центральной части Хахульского триптиха — восседающая на троне Богоматери с Христом на коленях. Над ней — ориентальная полоса. Пластины с изображениями архангелов Михаила и Гавриила в торжественной фронтальной позе с лабарумом в руках и пластины с парными апостолами — Петром и Павлом, Лукой и Матфеем, Иоанном и Марком, Андреем и Иаковом, Варфоломеем и Симоном, Филиппом и Фомой — располагаются по сторонам вставной иконы Хахульской Богоматери. Апостолы представлены во весь рост, фронтально. Колорит всех этих эмалей — выдержанный, основная тональность — синяя. В одеждах Христа и апостолов применена двухцветная ткань — желтая с синим у Спасителя, синяя с голубым — у апостолов. Фоны — золотые. Общность стилистических и технических особенностей всех этих пластин, впервые выявленная Д. Гордеевым, указывает на то, что они, несомненно, составляли единый набор. Ближайшая аналогия — Лимбургская стаяротека, а также пластины, хранящиеся в Метрополитан-музее (№ 52.54.4—8).

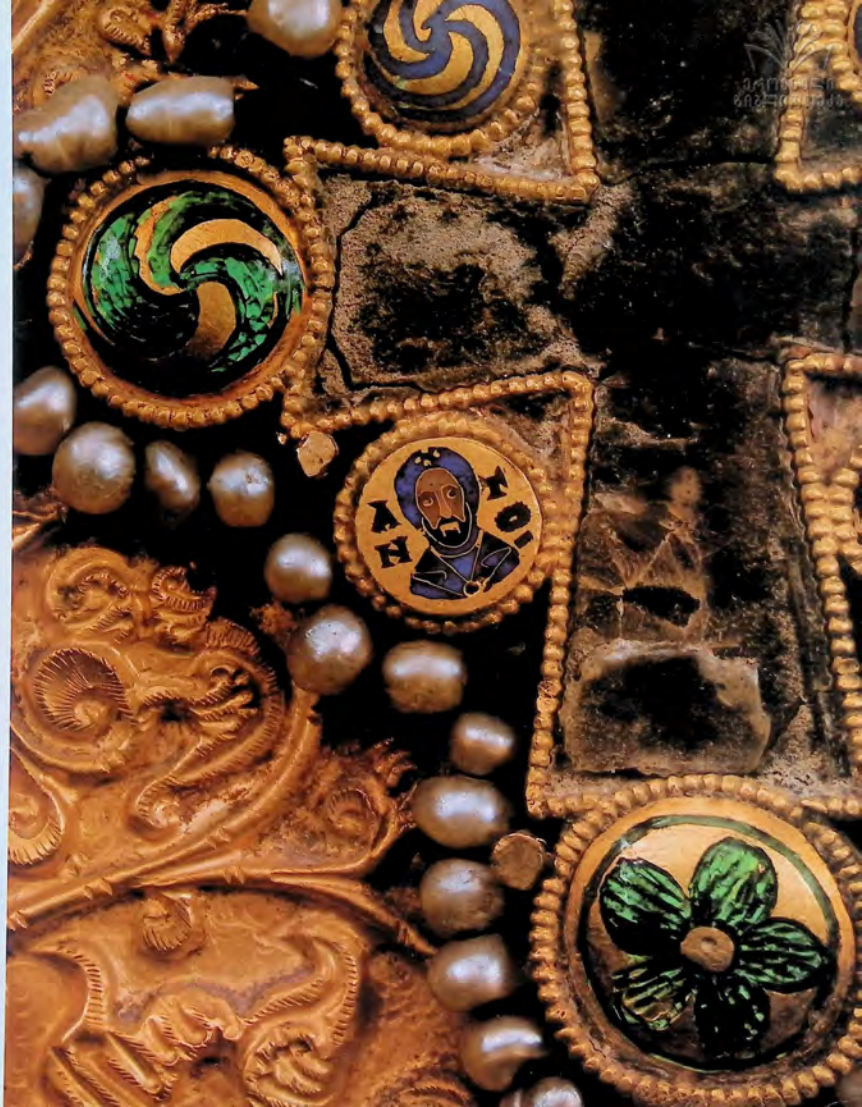
17—25. The Plaques with the Queen of Heaven Enthroned with the Child, Archangels and Four Apostles (the central panel of the Khakhuli triptych).

10th century. Byzantine.
Dimensions: 4.7 cm x 3.7 cm.
State of preservation satisfactory.

On the lower part of the Triptych the Queen of Heaven is represented Enthroned with the Child. Over her there is an ornamental strip. The plaques with the images of the Archangels Michael and Gabriel in a solemn frontal position holding labarum and the plaques with the Apostles Peter and Paul, Luke and Matthew, John and Mark, Andrew and Jacob, Bartholomew and Simon, Philip and Thomas are placed along the sides of the inset icon of the Virgin. The Apostles are represented in standing frontal positions. The colouring of all these enamels is well balanced, the basic colour being blue. The Christ's and the Apostles' garments are treated in bicoloured cloth, yellow and blue for the Saviour and blue and light-blue for the Apostles. The background is gold. The uniformity of the style and execution of all these plaques originally pointed out by Gordeev suggests that they were made in a series. The closest analogy is the Limburg Slayrtoeche and the plaques in the Metropolitan Museum collection (No. 52.54.4—8).

ბიძე, (წიბა): ონის, ს. 10, 14, № 22-28, 50; Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 134, рис. 32; Д. Гордеев, К вопросу о разграничении, с. 151-152; W. Dohmbach-Zischwill, p. 5-6, 13-14, lam. XV b, XIXa; Ch. Amiranashvili, Les эмалы, p. 110, pl. 111, 113; В. ამირანიშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 97-40, სურ. 25-33 (III. ამირანიშვილი, Хახульский триптих, с. 142-144, табл. 25-33); А. Блак, Византийский складень, с. 181, зам. 24; Л. Хускивадзе, Византийские эмалы, с. 214.

28. ჯვარი კონსტანტინესა და ელენეს გამოსახულებით (ხახულის ქარელი).

X ს. ბასნტაური ხელობა
ზომები 6,5x5,5 სმ.
დაცულია კარგა

ჯვარი მოთხვეულია ზედა ნაწილი კარების ცენტრალური არის მუხა ღერზე. ოქროს ფონზე წარმოდგენილი არიან კონსტანტინე და ელენე, მდიდრულ მჭეურ სამოსში — მუქამულ კაბებში, რომლებზეც შორსულა ზარმუხებით შემკული ოქრომკედის ლორწოთი და თორაქსითია. თავზე ორივეს დახალი კვირკვეები ატვს. სამეფო წვეთს ორივე ხელი უჭირავს მული ცხოველი. შ. ამირანაშვილის აზრით, იქ გამოსახულია კონსტანტინესა და ელენეს მიერ ასალი ჯვრის აღმართა ეოლოკობაზე. ჯვარი შემკულია ვეივისფრია. ჯვრის ბოლოებზე მოცემულია წელხევიით გამოსახულებები: ზემოთ — ისაია, ქვემოთ — დანიელი, მარცხნივ — ილია, მარჯვნივ — ელისე. კოლორიტი მკაცრია. ფაროდა ემპოაუნებული შემკულია ვეივისფრია ტონის ნახევრადგამჭვირვალე შინაწერით. სახის ნაკვეთი შრევალი თვალბი, მკანერა ერბული ნაბჯების ქსელი, კოლორიტი X სუევეზე მითითებს.

28. Крест с изображением Константина и Елены (Хакхульсий триптих).

X в., византийская работа.
Размеры: 6,5 x 5,5 см.
Сохранность хорошая.

Крест помещен на средней оси центрального поля триптиха, в верхней его части. На золотом фоне представлены Константин и Елена в богатых царских одеждах — в пурпурных платьях, расшитых золотыми украшениями, с лором и тораксом. Головы их увенчаны низкими коронами. Царская чета поддерживает обеним руками древо святого креста. По мниению Ш. Амირანაშვილი, здесь представлено воздужение Константинам и Еленой нового креста на Голгофе. Крест — пурпурно-коричневый. На концах креста — погрудные изображения пророков: Исаяи — наверху, Даниила — внизу, слева — Илья, справа — Елисея. Колорит — выдержанный с широким употреблением полупрозрачной эмали пурпурно-коричневого тона. Черты лицев с глазами-кружочками, сеть длинных редких складок, колорит характерны для X века.

28. The Cross with the Images of Emperor Constantine and Empress Helen (the Khakhuli triptych).

10th century, Byzantine.
Dimensions: 6.5 cm x 5.5 cm.
Well preserved.

The cross is placed along the axis of the central panel of the triptych in its upper part. Emperor Constantine and Empress Helen are represented in rich imperial robes against the gold ground. Their purple garments are adorned with gold embroidery and precious stones and they are both wearing narrow gold crowns. The royal couple are supporting the Holy Cross with both hands. According to Sh. Amiranashvili the artist's intention was to portray

the erection of a new cross on Golgotha. The cross is executed in brownish-purple enamel. In the four ends of the cross there are four busts of the prophets: Isaiah at the top, Daniel at the foot, Elijah to the left and Elisha to the right. The colouring is restrained with predominant brownish-purple, semi-translucent enamels. The features of the images, their rounded eyes, long, wide folds of their garments and the colouring suggest the 10th century.

ბიბლ. (Евб.): Омиа, с. 8, № 6; Н. Ковдаков, Византийские амалы, с. 138, рис. 38; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 133; М. v. Bizány-Obereschall, Crown, p. 57, 67, pl. XV; W. Dchobadze-Zizichvili, p. II, lam. VI a; Dalton, Byz. Art, p. 529; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 104, pl. 105; K. Wenzel, Email, S. 112-115; P. ასობანაშვილი, ხახულის ქარელი, გვ. 28-30, სურ. 16 (Ш. Амირანашვილი, Хакхульсий триптих, с. 138, табл. 16);

29—30. 0. F. კვირიკის ჯვარი (ხახულის ტრიქტი).

X ს. ქართული ხელოვნება.
ზომები: 12,8 x 9,3 სმ.
ღირებულება: კარგი.

ორ ნაწილად გამოყოფილი ჯვარი შოთაძეხეული ხახულის კანების ორჯერ ერთზე. პირველი ერთზე ჯვრის წინა პირთა ჯერებებს ეკმისხეულე-ბით. ცენტრში წარმოდგენილია ჯვარცმელი ქრისტე, პარეხნულ დრობის მშობლის და მარჯვნივ ოთახს წახვარეულებია, ზემოთ მჯდომი ანგელოსის ზეგნით, ქვემოთ — კილვითა ადამის ოთხი ქართი. ჯვრის შიდა მოხატულობის ციფრები შინაგნების მდებარეული ჯვარით მოხვევს. წარწერები ზეგნულად.

29—30. Т. и. крест Квирик (Хакхульский триптих).

X в., грузинская работа.
Размеры: 12,8 x 9,3 см.
Сохранность: хорошая.

Две разнотипные половинки креста представлены на двух крыльях триптиха. На левой его стороне находится лицевая сторона креста, изображающая сцену Распятия. В центре представлен распятый Христос, по сторонам — полуфигуры изображения Богоматери (слева) и Иоанна (справа), сверху — бюст архангела Михаила со сферой в руке, внизу — Голова с черепом Адама. Стилизованный растительный завиток (голубая эмаль) следует внутреннему абрису креста. Надписи — греческие. Обратная сторона креста помещена на правом крыле триптиха. На ней представлен Иоанн Креститель во весь рост, фронтально. В углах рукава креста — полуфигуры Марка (вверху), Луки (внизу), Петра (слева) и Павла (справа). Надписи — грузинские (синяя эмаль) и греческие (красная эмаль) — содержат упоминание исторического лица — царя и магистра Квирика.

Фоны изображений — золотые. Колорит — выдержанный, в нем господствуют темно-синие и голубые тона. Памятник относится к византизировавшему надрасноному грузинского искусства, о чем свидетельствуют обработка изображений, особенно общего объема голого тела Распятого и характер тонкой сетки многочисленных складок-перегорок в одежде Иоанна Крестителя.

პირველი ერთზე ჯვრის წინა პირთა ჯერებებს ეკმისხეულე-ბით. ცენტრში წარმოდგენილია ჯვარცმელი ქრისტე, პარეხნულ დრობის მშობლის და მარჯვნივ ოთახს წახვარეულებია. ზემოთ მჯდომი ანგელოსის ზეგნით, ქვემოთ — კილვითა ადამის ოთხი ქართი. ჯვრის შიდა მოხატულობის ციფრები შინაგნების მდებარეული ჯვარით მოხვევს. წარწერები ზეგნულად.

29—30. Kvirik's Cross (Khakhuli triptych).

10th century. Georgian.
Dimensions: 12.8 cm x 9.3 cm.
Well preserved.

The cross split in two is placed on the two side-panels of the triptych. On the obverse side of the cross representing the Crucifixion is the left panel. On both sides of the Crucifixion there are busts of the Virgin (to the left end) and Saint John (to the right), above, Archangel Michael is shown holding an orb, and at the foot of the cross there is a Golgotha with Adam's skull. The stylized vegetable scroll follows the inside contour of the cross. The inscription in Greek. The reverse side of the cross is placed on the right panel of the triptych. It shows the full-length figure of John the Baptist in frontal position. At the ends of the Cross there are busts of Saint Mark above, Saint Luke at the foot, Saint Peter to the left and Saint Paul to the right. The inscriptions are in Georgian, executed in blue enamel and in Greek, executed in red enamel. They mention an historical figure, King and Magister Kvirik.

The backgrounds are gold, the colouring is restrained with dominating deep blue and light blue colours. The enamel's belong to the pro-Byzantine school of Georgian art which is manifest in the treatment of the figures especially the nude figure of the Crucified and the fine network of numerous folds, the gold partitions in the garments of John the Baptist.

ბიძე. (ზაქა.): ომსკ, ს. 18-20, № 77; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 126-137, рис. 36-37; Д. Годлев, К вопросу о разграничении, с. 152; ო. ზეგნისძე, წარწერები, ოპ. 148-150 (ტ. კაუჭიანიძე, ნაშისი, ს. 148-150); W. Deobadze-Zischiwili, p. 7-8, iam. Vln; Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 114-115; K. Wessel, Email, S. 115; ო. აბრამიძე, ხახულის კრწეტი, ოპ. 48-50, სურ. 44-46; (III) ამირანიძე, ხახულის ტრიქტი, ს. 156-158, თაბ. 44-45; Д. Хускидзе, Грузинские эмали, с. 80-86, табл. XII-XIII, и. табл. IV.

Золот. (Евкл.) Опнос, с. 131-133, № 29; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 148-150, рис. 43; O. Dalton, Byz. Art. p. 530; Ch. Ambraseville, Les émaux, p. 87-89, pl. 89, K. Wessel, Email. S. 112; Л. Худенко, Византийские эмали, с. 214-216, рис. на с. 217.

38—39. მედალიონები (მარტილის ღმრთისმშობლის ხატი, ო № 7/ა).

X-XI ს. ბიზანტიური სკოლა.

ნომბი: წმ. ბასილის მედალიონის დამატარი — 1,6 სმ.

წმ. მარკიანეს მედალიონის დამატარი — 2,5 სმ.

წმ. კირიხისა და წმ. პავლეს მედალიონების დამატარი — 3 სმ; ქრისტესა და ღმრთისმშობლის მედალიონების დამატარი — 1,9 სმ.

ფიგურალა მარტილიდან უნაშუალო დახასიათება ქრისტესა და წმ. ბასილის მარკიანდებზე.

მედალიონები წმ. ბასილისა და წმ. მარკიანეს ეპოსხეულთა მოთვლებული ხატის ხარზის ზედა არძიანზე, წმ. კირიხისა და წმ. პავლეს — ცვერდითი არძიების შუა ნაწილში; ქრისტესა და ღმრთისმშობლის მედალიონებს ხატის ცენტრალური არის ზედა კონფეხი უკავია.

წელზეჯიით ეპოსხეულეები მოცემულია ოქროს ფონზე. მოვებისგროწითლი შინაწქრია შესრულებული წარწერა ჰერანული. კოლორიტი მკაცრია, წამყვანია მუწამულ-ყუიისფერი და მოღურა-მოციხური ფერები. ხატის ნაყუბი დაბეჭდილია — მოგრძო ცხვირი, მუწამულ-ყუიისფერი წარბები, მრგვალი თვალები მუწამულ-ყუიისფერი კვანძით. წმ. პავლეს კართის თანამარზობიერი „ოქვისხურია“ ხასტი მიუთითებს სპობის დაბეჭდვების იმ მანერაზე, რომელიც დახასიათებულია XI ს. უკრინისათვის. შორე მხრით, ღმრთისმშობლის მედალიონი დიდ მხეგებს იმეს სან-მარკოს თახისა და მარტილის შორე კულხაიდი ჟურის ანალიკურ ეპოსხეულეების (№ 13), რომლებიც X სუეკებით თარიღდება. ეველა ამ მედალიონითი სტრუქტურისა ეპოვეხებული — ღმრთისმშობლის ფონსტალური ეპოსხეულესა მკერდიან კამლითი ხელებით, მაფორიუმის ნოქვისი ერთიანი ხასტი, იფსტურეი ვიწრო მარჯვანდი და ერთიანად მუწამულეული წარწერა. მარტილის ხატის ღმრთისმშობლის განსურებული ხასხლეუ სან-მარკოს ეპოსხეულეებისა განსირობებულია მუწამულეს ხართი მანერითაც, რომელიც ბიზანტიურ პრინციპზე დაუუქნებული.

მარტილის ღმრთისმშობლის ხატის მედალიონებში აქრანე ეპოვიოფო ორი ჟუევი: პირველი შუდის მედალიონები წმინდანების მარკიანეს, კირიხისა და პავლეს ეპოსხეულეებით, მეორეში — ქრისტე, ღმრთისმშობელი და წმ. ბასილი. სტილისტურად ორივე ეს ჟუევი ერთიანია.

ბიბლ. (Евф.): Опись, с. 72, 73; Н. Комдако, Византийские омаги, с. 144-145; S. Amiranavili, Poklady Gruzii, s. 58, obr. 39; Ch. Amiranashvili, Les amaux p. 48, pl. 49-51; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 8; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 3 (Kat-Nr. 3); Средьволевкова уметност Грција, с. 31-32, № 3; И. Хуселидзе, Грузинские омаги, с. 69, прил. 41; Au pays de la toison d'or, p. 132, 55.

33—38. Медальоны
(икона Мартильской Богоматери, О № 7-А).

X—XI вв., византийские рабшта.
Размеры: диаметр медальона со св. Василием — 1,6 см;
диаметр медальона со св. Маркианом — 2,5 см;
диаметр медальонов со св. Кирием и св. Павлом —
по 3 см;
диаметр медальонов с Христом и Богоматерью —
по 1,9 см.
Сохранность: в основном — хорошая. Незначительные
повреждения в нимбах Христа и св. Василия.

Медальоны со св. Маркианом и св. Василием занимают верхнюю часть иконы, изображения же святых Кирия и Павла — среднюю часть боковых сторон обрамления; медальоны с Христом и Богоматерью помещены в верхних углах центрального поля иконы.

Поясные изображения даны на золотом фоне. Надписи — греческие, полуполные коричнево-красной эмалью. Колорит выдержан, господствуют пурпурно-коричневые и сине-голубые цвета. Черты лица тонко выписаны — нос удлинённый, брови — пурпурно-коричневые, круглые глаза с пурпурно-коричневыми точками зрачков. Равномерная «делочка» хитона св. Павла указывает на манеру обработки одежды, характерную для XI в. С другой стороны, медальон Богоматери выливает большое сходство с аналогичными изображениями на ониксовой чаше из Сан-Марко, а также II нагрудного креста из Мартилии (№ 13), датированными X веком. Во всех этих памятниках применен один стереотип — фронтальное изображение Богоматери с одинаково раскрытыми перед грудью руками, одетой в мафорий с одинаковым рисунком складок, с идентичным узким нимбом и одинаково исполненной надписью. Особая близость Богоматери на Мартильской иконе с изображением из Сан-Марко обусловлена еще и общностью манеры исполнения, основанной на византийских принципах.

Указанные медальоны иконы Мартильской Богоматери делятся на две определенные группы: в первую входят медальоны со святыми Маркианом, Кирием и Павлом, во вторую — Христос, Богоматерь и св. Василий. Обе эти группы стилистически едины.

33—38. Medallions (the Martvili Icon of the Virgin, O No. 7/a).

10th—11th cc., Byzantine.
Dimensions: of the medallion with St. Basil, diameter — 1.6 cm,
of the medallion with St. Marcellianus — 2.5 cm, of the medallion
with St. Cyrus and St. Paul — 3 cm (each), of the medallion
with Christ and the Virgin — 1.9 cm (each).
Basically well preserved; slightly damaged in the halos of Christ
and St. Basil.

The medallions with Saint Marcellianus and Saint Basil are set in the upper part of the icon's frame, and those of Saint Cyrus and Saint Paul in the middle of the sides of the frame. The medallions with Christ and the Virgin are in the corners of the central panel of the icon.

The busts of the saints are executed against the gold ground. The Greek inscriptions are in brownish-red enamel. The scale of colours is balanced with brownish-purple and blue overtones predominating. The features are refined: the noses are long, the eyebrows are brownish-purple, and the round eyes have pupils of identical colour. The steady fish-bone pattern of St. Paul's tunic indicates the manner of the 11th century. On the other hand the from San Marco of the Virgin resembles the similar motifs on the onyx chalice dating from the 10th century. All these works show one stereotype: the full-face image of the Virgin with hands raised in an identical gesture in front of her chest, clad in a mantle with an identical pattern of folds, an identical, narrow halo and an identically executed inscription. This remarkable resemblance between the Martvili Virgin and the image in San Marco is also stipulated by the common manner of execution which is based on Byzantine principles.

These medallions of the Martvili Virgin are divided into two groups, one including the medallions with Saints Marcellianus, Cyrus, Paul, and the other incorporating the medallions with Christ, the Virgin and Saint Basil. Both these groups are stylistically integrated.

9673658
012-170949

† С Т Е Ѳ У
М І Х А Η Λ
Σ Υ Μ Μ Α Ρ Ι Α Μ
Χ Ε Ρ Σ Ι Μ Υ

38. ფირფიტა მიხეილ VII დუკას და მისი მეუღლის მარიამის გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

XI ს., ბიზანტიური ხელის.
ზომები 7,2x7 სმ.
დაკრულია: კარგი მარიამის საფეხში ამოვარდნილია მინაქრის უმნიშვნელო ნაწილი.

ფირფიტა მოთავსებულია კარვის ცენტრალური ნაწილის ცვბი. ოქროს ფონზე გამოსახულია ქრისტე, რომელიც აყურებს იმპერატორს და მის მეუღლეს. ეს სცენა მინიამ ბიზანტიურ მინიატიურებს თუ სხვათა მულის ნაკლებობებს. მოკავისფრო-წითელი შიანქრით გამოყვანილი ბერძნული წარწერა მხსნეებს შიანსხატე წიგნებულ იმპერატორს მიხეილ VII დუკას და მის მეუღლეს მარიამს, ქართველი მეფის ბაგრატ IV ასულს. შიანქრით შექმნილი XI საუკუნის ბოლოთი თარიღდება. იმპერატორია წველი წარმოდგენილია მდიდრულ მუფურ სიძოში. შ. აში-რანაშვილის აზრით, მარიამს უწირავს ქართული კვრისი, უკრით დაყრდნე-ნული — ასეთვე კვრისითაა იგი გამოსახულია შირისის ნავიონადური პილდითყვის ბერძნული ხელნაწერის მინიატიურსზე, სიდეგ იგი თავის მეორე ქმარის ნიკაიორზე პიტანიათან ერთადა გამოისახული. ხაერთი სანკეთი სტილით, კომპოზიციის სიმკაცრით, სისის ნაკვობის დამუშავებით — მრავალი სისის ოკული, წრული, მორავლული წარმები, ვარჩი თვალები, ვრტელი თხელი ცხვირი, თხელი ტუბები, საოჭების მკვეთრი მარადულაბით, ტიბუნების სიმინდით, კვადრებული კოლორი-ტით, ხუნძებტეფირი ტონის დამუშავლებით ფირფიტა ვახლოვდება ში-ონისასა და წმ. სტეფანეს ცერციანსზე, თუცა მესწრულების სხვათით იგი ამ რაიხინებულ ნაწარმოებებს მეუფე ჩამოკვარდება.

39. Пластина с изображением Михаила VII Дуки и его супруги Марии (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 7,2 x 7 см.
Сохранность хорошая. Только в подлуже Марии выкрошилась совсем незначительная часть эмали.

Пластина помещена в замковой части киота. На золотом фоне изображены торжественные фигуры императора и императрицы, благословляемые Христом, — сцена, встречающаяся в византийских миниатюрах и памятниках из слоновой кости. Греческая надпись (коричнево-красная эмаль) упоминает византийского императора Михаила VII Дуку, по прозвищу Парашника, и его супругу Марию, дочь грузинского царя Баграта IV, и датирует эмаль концом XI в. Императорская чета представлена в богатых царских одеждах. Мария держит, по мнению Ш. Амيرانшвили, грузинский скипетр, увенчанный крестом, — с тем же скипетром она изображена в миниатюре греческой рукописи Парижской Национальной библиотеки, где она представлена вместе со своим вторым мужем Никифором Вотаниатом. По общему торжественному стилю, строгости композиции, по образу черт лица — круглый, чистый выведенный нос, тонкие дугообразные брови, мелкие глаза, узкий лицевой нос, губы — жемчужной, также по разработке складок — по их четкому параллелизму, по тонкости переродок, высветленному колориту, по изысканности изумрудного тона пластина приближается к коронам Мономаха и св. Стефана, хотя по качеству исполнения она далеко уступает этим рафинированным произведениям.

39. The Plaque Representing Emperor Michael VII Duca and Empress Mary (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.
Dimensions: 7.2 cm x 7 cm.
Well preserved. Just a little bit of enamel has flaked off in Mary's podium.

The plaque is placed on the lock of the case. Against the gold background the solemn, full-length figures of the Emperor and the Empress stand in a frontal position receiving Christ's blessing, a motif often encountered in Byzantine miniatures and works of ivory. The Greek inscription in brownish-red enamel mentions Michael VII Duca Parapanagos, Emperor of Byzantium and his wife Empress Mary, the daughter of King Bagrat IV of Georgia which allows us to date the plaque from the 11th century.

The imperial couple is represented wearing rich attire of the royalty. According to Sh. Amiranashvili Mary is holding a Georgian scepter crowned with a cross. She is portrayed with the same cross in the miniature of a Greek manuscript in Paris Bibliothèque National where she is shown with her second husband, Nicephorus Votaniat.

The general solemn style, the simple composition, the treatment of the faces: the round even line of the faces, the thin, arching eyebrows, the little eyes, the thin long noses, the lips like ribbons and the strictly parallel folds, the thinness of the partitions, the gay colouring, the refined emerald-green tone relate the plaque to Monomachos' and St. Stephen's crowns, though the quality of execution is far too inferior to these refined works of art.

ბიძე. (Видя.) Ошнэ, с. 7-8, № 1;
11. Ковалов. Византизм в искусстве, с. 128, рис. 23; Д. Гордец. К вопросу о разгрузочности, с. 154. Vj.; J. Ebersolt, p. 90; M. v. Birkay-Oberschall, Stoen, p. 58; W. Eckhardt-Zaitchewil, p. 9-10, lam. Vb; O Dalton, Byz. Art. t. 502, 528; Ch. Amiranashvili, Les amaux, p. 100, pl. 101; K. Wessel, Byz. Emalkunst, S. 117-121, Abb. 30; J. Jager, Die Pala d'oro, S. 318; K. Wessel, Email, S. 115; S. Amiranashvili, Poklady Gruzii, s. 110, obr. 71; B. შიანსხატე, ხახულის კარელი, გვ. 15-18, სურ. 8, 9 (შ. Амيرانашвили); Хакхульский триптих, с. 128-130, табл. 8, 9; P. Verzone, p. 461; Д. Хускивадзе, Византийские эмали, с. 212-213.

40—42. სამი ფიგურა — ედერების კომპოზიცია (ხაზულის კარელი).

XI ს. მანხატური ხელობა.
 ზომები: ფიგურა ქრისტეს გამოსახულებით — 7,5×4,2 სმ;
 ფიგურები მარიამისა და იოანეს გამოსახულებით —
 8×4,4 სმ.
 დაცულია: კარა.

ფიგურები მოთავსებულია კარვის შუა არის ზემო ნაწილში, უგებლად ადლის ქვეშ. ცენტრში — ზემოთ მოპრეკლებული ფიგურატა ტახტზე შუდილი ქრისტეს ფიგურით. მის ირგვლივ შიშვს, ორ სწორკუთხედი ფიგურაზე გამოსახულია ღმრთისშობილი და იოანე ნათლისმცემელი, შუდილი ტახტი სამკუთხედი შემოპრეკლებული წინ კაწვდელი ხელებითაა დღეულენ. შიში ტახტისმული მოღერო-მოცისტორი ტინისა.
 შიშვე ფიგურის ფიგურა გამოიწვევა კარვა პრიპირიტი და მესრელების ხანტიეული. შიში ხავეში — დახვეწილი ოჯალი, თვალის მოგრბო პრილით, წერილი მორკალული წარმებით, სწორი ცვირით, სამოსის ხაშვით მადერი რიტებით, მუხლმუხუ ზუსტად გამოყვანილი ხანრადებით, „ოჯისხისურია“ ხანტიე დამახასიათებელია XI სუვერის მიხანტიერი გამოსახულებებისათვის. შ. ამირანშვილი შაი შიშვერებს XI სუვერის ხავერდული მიხანტიერი წარმომავლებს რიტებს, რომლებიც მესრელებული უნდა იყოს კონსტანტინოპოლის ხავერდისნაგებში და მესრე ხანტიეული ხანტიეულია მუვე ბერატ IV ახლის შარიამ დედოფლის შიერ, 1072 წელს. ო. დვირი უკავშირებს ხავერდს ქრისტეს უნრე დანტიეულია ქრისტეს ფიგურით და შერეულ ღმრთისშობილისა და იოანე ობტატს შიშვერს. ქ. უკვლის ვარაგული ხავერდს პანტიეარტიერი ოჯევე ხავერდისნაგებ წარმოდება, ხანდახან შიშიშობის კვიციეების ფიგურტეშია. ამხანავე ოჯე ხავერდის პანტიეარტიერის ფიგურტეს შიშიშეკეს კვიციეების ნაწილად, რომელსაც არაითიერი კეშირით არა ოჯეს შარიამისა და იოანე ხანტიეულია ფიგურტესათ. ქ. უკვლის ეს ვარაგული შარილავ დანტიეულია ქრისტეს ფიგურით და შერეულ ღმრთისშობილისა და იოანე ფიგურტეს გამოსახული გის ხეკმეტის ოჯენ წარმოდგენილი შარიშვილი, რომელიც არა კვიციეებს ედერების კომპოზიციებში და რომლის-კვიცე მიმარბული უნდა იყოს ხავერდის ამ ფიგურების ედერება.

40—42. Три пластины — композиция Денсуса (Хазульский триптих).

XI в., византийская работа.
 Размеры: пластины с Христом — 7,5 × 4,2 см;
 пластины с Марией и Иоанном — по 8 × 4,4 см.
 Сохранность: хорошая.

Пластины помещены в верхней части среднего поля триптиха, непосредственно под аркой. В центре — закудрившаяся по верку пластина с изображением торжественно восседающего на троне Христа. По обе стороны ее — две прямоугольные пластины с Богоматерью и Преподобным в трехчетвертных поворотах и во весь рост, с молельно протянутыми вперед руками. Их одеяния выдержаны в сине-золотых тонах. Фигуры всех трех пластин отличаются прекрасными пропорциями и тонкостью исполнения. Обработка ликов с изысканными овалчатыми, с продолговатым разрезом глаз, тонкими дугообразными бровями, ровным носом, складок одеяний с их четкой, строгим ритмом, аккуратными спиральями на коленах, уложенных „елочкой“ тонких перегородок характерны для византийских изображений XI в. Ш. Амირანшვილი отнесит их к лучшим памятникам византийского искусства XI в., выполненным по императорскому заказу в константинопольских мастерских и привезенным в Грузию царией Марией, дочерью царя Баграта IV, в 1072 г. И. Деер находит близкое родство Хазульскому триптиху с Пантократором венгерской короны св. Стефана и допускает их исполнение одним и тем же мастером. В. Весселя предполагает происхождение Хазульского Пантократора из той же мастерской, что и пластины короны Мономаха. При этом он считает хазульскую пластину Пантократора частью короны, не имеющей отношения к пластинам Марии и Иоанна Преподобного. Это предположение В. Весселя находит на самом деле подтверждение в форме пластины Христа, а также в наличии на пластинах Богоматери и Преподобного не встречающегося в изображениях Денсуса сегмента неба с десницей, к которому и должна была относиться молельная поза отмеченных фигур.

იხილ. (Визл.): ომისა, ს. 8, № 2, 3, 4; Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 134, рис. 30; Н. Кондаков, Иконография Богоматери, II, с. 306, рис. 171; Д. Горделен, К вопросу о разграничении, с. 154, VI, 1-2; В. Дехобадзе-Зизичвили, с. 9-11, I, VII, III, Ch. Amiranashvili.

Les émaux, p. 102, pl. 103, 107; K. Wessell, Die byz. Emaillicon, S. 110, Abb. 34; J. Déer, Die Heilige Krone Ungarns, S. 100-101, Abb. 104, 3, ამირანშვილი, ხავერდის კარდა, № 24-26, სგვ. 13, 14, 15 (Ш. Амირаншვილი, Хазульский триптих, с. 136-139, табл. 13, 14, 15).

43—44. ორი ფირფიტა წმ. პროკოფისა და წმ. დემეტრეს გამოსახულებებით (ხახულის კარფი).

XI ს. ხანტავთის ხელობა.
ზომები: 2,5 x 2,5 სმ
დაცულობა კარგი.

სამუშაოს ფორმის ფორტივტი განლაგებულია ვერძების გამოსახულების ორივე მხარეს: პარეტი — წმ. დემეტრე, პარეტი — წმ. პროკოფი. წმ. დემეტრეს ფირფიტის ფონი თეთრია, წმ. პროკოფის — მინაქროვანი, მწვანე. წმინდანები გამოსახულია წელზევით, ცისფერი უკრით ხელში.

წმ. პროკოფის ქლამიდი ღერვია, წმ. დემეტრეს — მონაჩოსურ-მწვანე, გაჭვირვალე მინაქროს. ორივე წმინდანის ცხრთი ღია ცისფერია ვეითი ცხლობით მორთული, პარეტი — ფირფიტისფერია. ზერძული წარწერები წითელი მინაქროთ არის შესრულებული. უახლოესი პარალელი ხახულის „ვერძებას“ (№ 40-42).

43—44. Две пластины с изображениями св. Прокопия и св. Димитрия (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 2,5 x 2,5 см.
Сохранность: хороша.

Пластини треугольной формы фланкируют изображение Денуся: справа — св. Димитрий, слева — св. Прокопий. Фон пластины св. Димитрия — золотой, фон св. Прокопия — зеленый эмалевый. Святые изображены погрудно, с столбчатыми крестами в руках. Хламиды св. Прокопия — синие, св. Димитрия — серо-зеленая прозрачной эмали. Хитоны обоих святых светло-голубые с желтыми табличками, нимфы — бирюзовые. Греческие надписи исполнены красной эмалью. Ближайшая параллель — Хакхульский Денус (№ 40—42).

43—44. Two Plaques Representing Saint Procopius and Saint Demetrius (the Khakhuli Triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 2.5 cm x 2.5 cm.
Well preserved.

The triangular plaques are flanking the Deesis on both sides: Saint Demetrius to the right and Saint Procopius to the left. The plaque on the right is against the gold ground, Saint Procopius is executed against a green enamel background. The Saints are portrayed half-length, holding blue crosses, green translucent enamel. Both their tunics are pale blue decorated with yellow, their halos are turquoise. The Greek inscriptions are executed in red. The closest parallel is the Khakhuli Deesis (Nos. 40—42).

40—42. Three Plaques — the Deesis Composition (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: of the plaque with Christ — 7.5 cm x 4.2 cm.
of the plaques with the Virgin and John the Baptist — 8 cm x 4.4 cm.
Well preserved.

The plaques are placed at the top of the central part of the triptych immediately underneath the arch. The centre is occupied by the plaque with a circular top representing Christ seated majestically on the throne. On either side there are two rectangular plaques with the Virgin and John the Baptist drawn full-length in semi-profile with hands raised in prayer. Their clothing is executed in deep blue and light blue tints.

All these figures are well-proportioned and executed with perfection. The treatment of the faces, their delicate oval outline, the elongated shape of the eyes, the straight noses, the folds of their garments with their rhythm, accurate spirals on the knees, the gold partitions arranged in a fish-bone pattern are all characteristic of the Byzantine school of the 11th century. Sh. Amiranshvilii considers them among the best works of Byzantine art of the 11th century executed at Constantinople's workshops by the Emperor's orders and brought to Georgia in 1072 by Empress Mary, the daughter of King Bagrat IV of Georgia.

I. Deer finds that there is a close affinity between the Khakhuli Christ and the Pantocrator of St. Stephen's Hungarian crown and admits that they might have been made by the same master. K. Wessel suggests that the Khakhuli Pantocrator might have been made in the same workshop where the plaques from Monomachos' crown were created. Moreover he considers Khakhuli Pantocrator part of the crown, having nothing in common with the plaques of the Virgin and John the Baptist. This supposition of Wessel's is indeed corroborated by the form of Christ's plaque and the presence of the hand of God and in the Heaven in the plaques of the Virgin and Saint John which doesn't usually occur in the Deesis, and towards which the prayer of the figures is directed.

ბიბლ. (იარს.): ომსა, ს. 8, 10;
Д. Гордана, К вопросу о
реконструкциях, с. 155, VII;
W. Dehobadze-Zizichwill, p. 5, Iam.
III; S. Amiranshvilii, Poklady
Gruzii, obr. 70. В. ამირანშვილი,
ხახულის კარფი, ბი. 59, სურ. 54.
(III) ამირანშვილი, Хакхульский
триптих, с. 152, табл. 54);

Зодиах (Библи): Опнсь, с. 8, № 7-10; Н. Кондаков. Византийские эмалы, рис. 33-34; Д. Гордеев. К вопросу о разгруппировании, с. 156, IX₁₄₁; W. Dehnbach-Zischwill, p. 11; 12, там. VIIIa, IXa; Св. Антонисовил, Les évang., pl. 107; 3, зодиах; Водной зодиах, зз. 20-32, зод. 18-21 (III); Азиранишвила, Халхульский трингит, с. 138-140, табл. 18-21).

50—51. ორი ფირფიტა მღვდელმთავრების —
იოანე ოქროპირისა და გრიგოლ ღმრთისმეტყველის
გამოსახულებებით (ხახულის ქარედი).

XI ს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 2,5x2,5 სმ.
აღწერილობა: კარგი.

ფირფიტები მოთავსებულია ცენტრალური სატის თავზე. მარცხნივ — იოანე ოქროპირი, მარჯვნივ — გრიგოლ ღმრთისმეტყველი. წვლანეული გამოსახულებები ოქროს ფონზეა მოცემული. მღვდელმთავრებს ორთავს მარჯვენა ხელი მეტეონს აქვს მიტანილი, მარჯვნივ კი ვეითელი ხაზარზეა აღწერილი. იოანე ოქროპირს მოპეო-შენაშული თმა და მოკლე, ოდნავ წარჭკვეული წვერი აქვს. გრიგოლ ღმრთისმეტყველი ჭადრაბითაინი პერიკეისს ხახითა წარმოადგენილი. ჭადრა მონაცრისფრო-ვისცურეო მინანქრით არის გაბოლოებული. მღვდელმთავართა საშობს შეადგენს შეწველ-ვაიხვინი ფულიანი, მოთული შეწველ-ვაიხვინი ჟერეითი კაწე-ვობლული ოფირი ომფორიანი. შარავანდები დიდი, ობტუსური ღურეი (იოანე) და შეწველ (გრიგოლი). შედგენილია საშობს ნაკვები — მოკლე წარბები, წერილი აფაღები, ვარეო, კრებული ცხვინი — დამახახითაღებული XI საუკუნის ბიზანტიური შედგენილების. გერმული წარწერები შესრულებულია წითელი მინანქრით.

50—51. Две пластины со святителями
Иоанном Златоустом и Григорием Богословом
(Хакхальский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 2,5 x 2,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластины помещены над ваянкой для иконы; слева — Иоанн Златоуст, справа — Григорий Богослов. Изображения познине — на золотом фоне. Правая рука обеих фигур поднесена к груди, в левой они держат евангелия. Иоанн представлен с черной-пурпурными волосами и короткой, чуть заостренной бородой. Григорий Богослов — старец, его седина передана серо-голубой эмалью. Святители облачены в пурпурно-коричневые фелоны с белыми омоворами, украшенными пурпурно-коричневыми крестиками. нимбы — большие, интенсивно синие (у Златоуста) и зеленый (у Богослова). Черты лица святителей — короткие брови, мелкие зрачки, тонкий длинный нос — характерны для византийских памятников XI века. Появляющиеся греческие надписи исполнены красной эмалью.

50—51. Two Plaques Representing Saint John the Chrysostom
and Saint Gregorius the Theologian (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 2.5 cm x 2.5 cm.
Well preserved.

The plaques are placed over the icon niche. John the Chrysostom is to the left and Gregorius the Theologian to the right. The half-length figures are executed against the gold background. The right hands of the both Saints are raised before their breasts and they are holding yellow books in their left ones. John is portrayed with purplish black hair and a short, slightly pointed beard. Gregorius the Theologian is an old man with grey hair which is rendered in pale blue small. The Saints are clad in brownish-purple robes with white stoles adorned with brownish-purple crosses. They have big halos of deep blue (John the Chrysostom) and green (Gregorius the Theologian). The features of the saints, the short eyebrows, small eye-pupils, the thin, long noses are characteristic of Byzantine art of the 11th century. The Greek inscriptions are executed in red enamel.

ბიბლ. (იბბა.): ომის, ს. 10, № 18, 19;
Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании,
с. 157, XIV¹; W. Dehnbader-Zizichwill, p.
4, iam. IV¹; მ. აბოანაშვილი, ხახულის
ქარედი, № 58, სფ. 87-88
(შ. ამერანაშვილი, Хакхальский триптих,
с. 152, табл. 57, 58).

52—53. ორი ფირფიტა მღვდელმთავრების ბასილისა და გრიგოლ ღმრთისმეტყველის გამოსახულებებით (ხახულის კარელი).

XI ს. ბიზანტიური ხელობა
ზომები 4,3x3,5 სმ
დაცულია კარელი

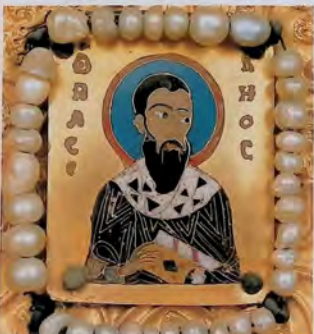
ფირფიტები მოთავსებულია ცენტრალური ზეცის ორივე მხარეზე, მარჯვენა — წმ. ბასილი, მარცხნივ — გრიგოლ ღმრთისმეტყველი. ფირფიტები მოკაინებით უნდა ჯოჯოღოლო დამაგრებული ტრიპტიქისზე. ცენტრისაკენ შემობრუნებული მღვდელმთავრების სახეკვრივებზე მოყვებულია ოქროს ფონზე. წმინდანთა მოხევი ღერევი ფელონი, შემკული შენაძულ-ვეჯიბეგრეჯებითა და ოქროს ობოფორებით. იგი დამუშავებულია ბიზანტიური ოქროს ტიპრებით, სამკუთხედებითა და იდეების არტი მოთავსებულია «გრძობისებური» ნიჭებით. წმ. ბასილს ღერევი შარავანი აქვს, წმ. გრიგოლს — მწკანე, წმინდანთა პტიპტიები ვეოთედიანი ხახარებები. გრიგოლ ღმრთისმეტყველს მარჯვენა კურსთევი ადუქრია. ბრძნული წარწერები წითელი შინაქრით არის შესრულებული. ხაზობისა და ხაზის ნიჭების დამუშავებით გამოსახულებები XI სუკების დაბეჭდილ ბიზანტიულ ოსტიტს უნდა მიკუთვნებოდეს.

52—53. Две пластины с изображениями святителей Василия и Григория Богослова (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 4,3 x 3,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластини помешены по обе стороны от выемки для иконы: справа — св. Василий, слева — Григорий Богослов. Пластини, должно быть, набыты на триптих позже. Повные фигуры святителей, а легком повороте обращены к центру, даны на золотом фоне. Гречески надписи исполнены красной эмалью. Св. Василий лежит обеими руками книгу в жестом перелете, украшенную драгоценными камнями. Григорий Богослов представлен с благословляющим жестом и с желтым евангелием в левой покровенной руке. Нимбы — синий (у св. Василия) и зеленый (у св. Григория). Одежния — синие фелони с белыми омиофорами, украшенными пурпурно-коричневыми крестиками. Они покрыты тонкими параллельными перегородками, треугольниками и складками: «слезникми» на локтях. Рисуюк складок и обработка черт ликов выдают руку тонкого мастера-византийна XI в.

52—53. Two Plaques Representing Saint Basil and Saint Gregorius the Theologian (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 4.3 cm x 3.5 cm.
Well preserved.

The plaques are placed on each side of the icon's niche. St. Basil to the right, St. Gregorius to the left. They must have been fixed to the triptych later. The Greek inscriptions are executed in red enamel. Saint Basil is holding in both hands a book bound in yellow and adorned with precious stones. Saint Gregorius the Theologian is shown giving benediction and holding a yellow book in his left hand. The halos are blue (St. Basil's) and green (St. Gregorius'). They are dressed in blue robes with white stoles adorned with little brownish-purple crosses. The figures are covered with fine parallel strips the folds and the features of the Saints' faces betray the hand of a skillful Byzantine master.

ბიბლ. (Библ.): Опшес, с. 12, № 35, 41; Д. Гордеев. К вопросу о разгрузочном и с. 156, 1X; W. Dehobadre-Zischwiller, p. 18, 20; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, 33-58, სფ. 59, 60 (შ. ამირანაშვილი, Хакхульский триптих, с. 152-153, табл. 59-60).

**54. ფირფიტა წმ. ნიკოლოზის გამოსახულებით
(ხახულის ტრიტიქი).**

XI ს., ბიზანტიური ხელობა
ზომები: 4x3 სმ
დაცულობა: კარგი.

ფირფიტა ტახტზე შედოში წვილდი ღმრისმშობლის ქვემოთა მოთავსებული. წმინდანი გამოსახული ოქროს ფონზე მკერდზედ, ოდნავ მარჯვნივ მოპრუნებული. ფეხების ორსავე მხარეს განაწილებული ზერძული წარწერა შესრულებულია წითელი შინაჭრით. წმინდანი ბერიკაცად ცუვლინება, მისი ჯდარა შინაგონისფერი-ცისვირი შინაჭრითაა კადმოცმული. მარჯვნი ხელი მას კურთხევად აღებულია, მარცხენაში კი უკეთესადიანი სახარება უჭირავს. სამოსს შეადგენს მოთისფრო ფეხონი, მუწამულ-ვაიისფერი ჯერბები შემუქლი თეთრი ობოიორი. შარავანი დიდა, მუკანე, წითელმუქი. ხაზის დამუხუვებით წმ. ნიკოლოზი ენათესავება მუდელმთავრებს — მახილისა და გრიგოლ ღმრისმეტყველის გამოსახულებებს (№ 52-53).

**54. Пластина с изображением св. Николая
(Хакхульский триптих).**

XI в., византийская работа.
Размеры: 4 x 3 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина помещена под изображением сидящей на троне Богоматери. Погрудне изображение святого в легком повороте направо дано на золотом фоне. Греческая надпись по обе стороны от фигуры исполнена красной эмалью. Святой представлен в образе старца (седина — серо-голубая эмаль). Правой рукой он благословляет, в левой покровенной руке — евангелие в желтом переплете. Св. Николай одет в фиолетовый фелон с белым омофором, украшенным турлури-коричневыми крестиками. Нимб — большой зеленый с красным контуром. Трактовад образа св. Николая приближает его к изображениям святителей Василия и Григория Богослова (№ 52—53).

**54. The Plaque Representing Saint Nicholas
(the Khakhuli triptych).**

11th century. Byzantine.
Dimensions: 4 cm x 3 cm.
Well preserved.

The plaque is placed beneath the image of the Virgin Enthroned. The half-length figure of the Saint slightly turned to the right is given against the gold ground. The Greek inscription on either side of the figure is in red enamel. The Saint is shown as an old man, the grey hair is rendered by means of the pale-blue enamel. The right hand is raised in benediction, in the left hand he is holding a yellow book. Saint Nicholas is wearing violet vestment with a white stole bearing brownish-purple crosses. The green halo is large and has a red rim. The treatment of Saint Nicholas' image approaches that of the Saints Basil and Gregorius the Theologian (Nos. 52—53).

ბიბლ. (Библи.): Опис., с. 14, № 51;
Д. Гордеев. К вопросу о разгруппировании,
с. 156. IX; W. Dchobadze-Zirichvili, p.
18, iam. XVIIb; Ch. Amiranachvili, Les
énaux, p. 111; შ. ამირანაშვილი, ხახულის
კარტი, გვ. 62, სურ. 63 (III. Amiranachvili,
Хакхульский триптих, с. 153, табл. 63).

55. მედალიონი ღმრთისმშობლის ჩვილად (ხახულის კარედი).

XI ს. ბიზანტიური ხელობა
ზომები დიამეტრი — 3,2 სმ
დაკლებმა მასქანი მთლიანად ამოკარნახდა
ღმრთისმშობლის მარჯვენაზე, ჩაწვლილია — ქრისტეს
მარჯვენა ვეზე

მედალიონი მოთავსებულია ცენტრალური ზეგის თავზე, ოგანა მარჯვნივ, წელსჯვითი გამოსახულება ღმრთისმშობლის ჩვილი მოკეპული ოპრიოს ფონზე ღმრთისმშობლის მარჯვენა ხელი ზეგრიან ჯეგს მიტანილი, მარჯვნივით იო კალთაში შედგია ჩვილი ჯერზე. შიში შვირი შეიღებება შიქრობილი, ქრისტეს მარჯვენა წინ კუთხვითი ჯეგს გეკედილი, მარჯვნივით თვინი კრავილი ზეგრიანი. ღმრთისმშობელი ზეგამულ-გეგის-ფერ ხაზობილი, რბილის ხშირი წერილი, შეკვლიან მორჯეკულელი სათუბი მკერ ნახტვს ქმის. ჩვილს ავთია კვრათა — ღმრთისმშობელი და მოხატვისფერო-ცისფერი შეკვრან თანხანი ზოლებს მოსეველი-ბიში. ქრისტეს კვრათის დაშვება — შიში ზეგრულების სიმრალე, მკეფ-რიტეში, კანსხევეგა X სუკუნის ჯეგლეში დაღსტერეკული ორ-ფერი ტანსაქმელის უფრო თავისუფალი და „ფეწერული“ გეგმეგმის-კან და ტერეტი XI სუკუნის Chevronstil — ის ხახული ცნობილი სტილისხილის (ზეგაგე თიუე ხახულის კარედის ტატეზე შედგია ჩვი-ლდე ღმრთისმშობელი, № 17).

შიძლება — ოთხი ფირტიკა მარჯვენაზე გამოსახულებებით (№ 46—49), ფირტიკები მოკეპულია წველებში (№ 66—67) — ეველი ხახულის კარეგზე.

ფიორტიკების თვალსწრისით ხახულისმთა ისეთი ფეკლები, რეკო-რიცა ღმრთისმშობლის მარჯვენა ხელი — ქრისტეს აღმოსის ქვე ამოკე-ბული, ქრისტეს ზეგულამდე გეგმეკულელი ჯეგები, ჩვილის (და არა კნობს) საშისი — მოკულ ტერეტი.

55. Медальон с Одигитрией (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размер: диаметр — 3,2 см.
Сохранность: эмаль выкрошилась целиком в нилме Богоматери, частично — в правой ноге Христа.

Медальон помещен над вышкой центральной иконы, несколько правее. Повисное изображение Одигитрии — на золотом фоне. Богоматерь представлена фронтально с устремленным к младенцу взором. Правая рука ее поднесена к груди, левой она поддерживает подмышку восседающего на ее коленях Христа. Спаситель — в трехчетвертном повороте с вытянутой вперед благословляющей десницей и с белым свитком в левой руке. Богоматерь — в пурпурно-коричневом одеянии со строгим рисунком частых тонких складок-вертерголок, круглых шпуров у живота. Младенец — в желто-лимонном хитоне с серо-голубыми полосами, образующими четкий геометрический узор. Нилме Христа — бирюзовый. Греческая надпись — в белых кружочках, окаймленных пурпурным контуром. Черты лица — высоко поднятая дуга бровей, мелкие зрачки глаз, узкий тонкий нос, красные губы бантиком — исполнены в характерной для византийских эмалей XI в. манере. Проработка атона Христа — сухость исполнения, размерность строгого ритма, отличная от более свободной, „живописной“ трактовки двухцветных одежд в пятнадцатых X века, типичная для стили XI в., известного под названием Chevron-stil (сравнил с одеянием Богоматери с младенцем на троне того же Хакхульского триптиха — № 17). Параллели — пластины с изображенными повесных апостолов (№ 46—49) и апостольских пар (№ 66—67) на том же Хакхульском триптихе.

Иконографические своеобразия отмечены такими деталями, как левая, подпирающая Христа подмышку рука Богоматери, обнаженные ножки Христа, представленного в детском, а не отроческом одеянии (в короткой тунике).

55. The Medallion of the Virgin with the Child (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.
Dimensions: diameter — 3.2 cm.
The enamel has completely flaked off from the halo of the Virgin and partly from the right leg of Christ.

The medallion is placed over the central icon and a little to the right. The half-length figure of the Virgin is executed against the gold ground. She is shown in the frontal position, her eyes turned to the Child. Her right hand is raised to her breast, with the left one she is supporting Christ who is sitting on her knees. Christ is shown in semi-profile with his right hand outstretched in benediction and holding a white scroll in his left. The Virgin is clad in brownish-purple with a measured pattern of numerous fine folds, rounded about her belly. The Child is wearing a yellow lemon-coloured tunic with pale-blue stripes which form a distinct geometric pattern. Christ's halo is turquoise. The Greek inscription is executed in white circles rimmed with a purple contour. The features, the high, arching eyebrows, small pupils, the narrow nose, the red pouting lips are executed in the manner characteristic of the 11th century Byzantine enamel. The treatment of Christ's tunic, the dry manner, the strictly measured rhythm contrasting with a rather more unrestrained "picturesque" technique of the bicoloured garments of the 10th century works, is typical of the style of the 11th century commonly known as Chevronstil (cf., the garments of the Virgin enthroned with the Child on the Khakhuli triptych, No. 17). The parallels are found in the plaques with the half-length images of the Apostles (Nos. 46—49) and Apostolic pairs (Nos. 66—67) on the same triptych.

There are peculiar iconographical details, such as the left hand of the Virgin supporting Christ under the armpit, Christ's bare feet, the short, childish tunic instead of a longer one for an adolescent.

ბიძე. (იხილ.) ოქსფ., ს. 10, № 20;
Н. Кондаков, Иконография Богоматери, II, с. 260-262, рис. 143; Д. Гордеев, К вопросу о разграничении, с. 138, XVI;
W. Exelshöder-Zilchewill, p. 12;
В. Шибанова, Византизм, с. 108, № 50-52, № 66 (Ш. Американшидзе, Хакхульский триптих, с. 148, табл. 46).

56. ფიგურა ცისარტყელაზე მჯდომი ქრისტეს გამოსახულებით (ხახულის კარტი).
XI ს., ბახატურაძის ხელთ.

ზომის სიმაღლე — 2,2 სმ
დაცულია კარტი

სვემენტის ფორმის ფიგურა მოთავსებულია ცენტრალური ხაზის ქვე-
მოთ. ქრისტე მსახური წარმოდგენილია ღრუბლოვანი ცისარტყელაზე
მჯდომი, დიდი წითელი ვარსკვლავებით მოჭრული ცისფერი ფის ფონ-
ზე. ქრისტეს ფიგურა რაქონშია კადმოცემული, თუმცა გამოსახულება
მთლიანად სიმბოლურია. ქრისტეს ხაზისი — შერაღი ლიონისფერი
პიპიტონი და ღრუბ კვართი, შორეული წითელი კლავი. პირაფან-
დი ღრუბია, წითელმომოვლებული. მსრულებს ხაზითით იგი უნდა მოე-
კუთვნებოდეს XI სუკუნის პინანტიურ ხელოვნებას. ანალოგია — ხახუ-
ლის პანტოკრატორი „ვედრების“ კომპოზიციიდან (№ 40).

56. The Plaque Representing Christ Seated on the Rainbow (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: height — 2.2 cm.
Well preserved.

The plaque in the form of a segment is situated below the icon. Christ is seated in judgement on the rainbow drawn with blue stripes against the light blue sky studded with large red stars. The figure of Christ is foreshortened. The picture on the whole is flat. The Saviour is clad in a pale, lemon-coloured robe and a blue tunic adorned with a red cross.

The halo is blue, rimmed with red and adorned with a white cross. The manner of execution allows us to date the plaque from the 11th century. Analogies are found in the Khakhuli Pantocrator from the Decsis (No. 40).

56. Пластина с изображением Христа, восседающего на радуге (Хвахульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размер: высота — 2,2 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина формы сегмента расположена под выемкой для иконы. Христос в типе судьи представлен восседающим на радуге, переданной синими полосами, на фоне усаянного крупными красными звездами голубого неба. Фигура Христа — в ракурсе. Изображение в целом плоскостно. Одежие Спасителя — бледно-лимонного цвета гиматий и синий хитон, украшенный красным крестом. Нина — синий с красным контуром и белым крестом. По характеру исполнения пластина должна быть отнесена к византийскому искусству XI в. Аналогия — Хвахульский Пантократор из Денсуа (№ 40).

ბიძე (ვახა.); ომეს, ს. 12, № 43;
Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 134,
рис. 28; Д. Горден, К вопросу о
разрушировании, с. 155, VII;
W. Dchobadze-Zelchwill, p. 6;
Ch. Amiranashvili, Les emaux, p. 111;
მ. ამირანაშვილი, ხელოვნ. კაცობა, № 54,
სურ. 50 (III ამირანაშვილი, Хвахულის
триптих, с. 149—150, табл. 50).

57—58. ორი ფორფიტა ღმრთისმშობლისა და მიქელ შთავარანგელოზის გამოსახულებებით, ვიარკვიანებით ხელში (ხაზულის კარელი).

XI ს. პანსტიონი ხულოს
ზომები 2,5 x 3 სმ
დაცულია კარგი.

ფორფიტები ვანლავებულია ცენტრალური ნაგის ქვემო, ცისარტყელას მდინეში ქრისტეს გამოსახულების ირსვე შხარს. პარვნიც ღმრთისმშობელია ქალს კვირვანით ხელში მარცხენა — შთავარანგელოზი მიქელი მხარეს კვირვანით. წელსებით გამოსახულებები, შესრულებულია მიულერ-მიფსონის ტიპებით, მოცემულია ოქროს ფონზე. შარვანგები დიდი, ზომბესტყური ნახურავაქვირაველ შინაჭრისა, წილემპოულული. კვირვანები ვიოლია, შირფაბი თულებით მოყვდილი. შესრული წარწერები გამოვიხილია შეწამულ-ვაივნიური შინაჭრით. ამ გამოსახულებათა შესრულების შანრა (ხისი ნაყთების გამოკვანა, ტანსემდის დამუშავება, კოლორირება) იხეიიავა, რეკორდ ხაზულის აქვრებისა (№ 40-42) და მიხილ დუკას და შარაშის (შეადრე კვირვანები, № 39) ფორფიტებისა. შესქედა იხინი ვინა დროს, როგორც დ. გორდევი აღნიშნავდა, „რადე ხანგვანთა ანამაზლ: ქმიდინგ, მაინგ ახლა რისხე დახესტე-ბით თქმა მხელია.

57—58. Две пластины с изображениями Богоматери и архангела Михаила с коронами в руках (Хавхульсин триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 3 x 3 см.
Сохранность: хорошая.

Пластини расположены под выемкой для иконы, по обе стороны от изображения Христа на радуге. Справа — полуфигура Богоматери с женской короной в руке, слева — архангел Михаил с мужской короной. Изображения даны на золотом фоне и решены в сине-голубых тонах. Нимбы — большие изумрудные полупрозрачной эмалли с красным контуром. Короны — желтые, усевинные арагонские камианы. Греческие надписи выведены пурпурно-коричневой эмаллию. Манера исполнения этих украшений — по описанию черт ликов, обработке одежд, колориту — находит аналогии с Хавхульсини пластинами Денсуа (№ 40—42), а также Михаила Дуки и Марии (сравни и короны — № 39). Принадлежность их „к какому-то специально созданному ансамблю“, как об этом пишет Д. Гордеев, вполне возможна, но нет никаких оснований конкретизировать это предположение.

57—58. Two Plaques Representing the Virgin and Archangel Michael Holding Crowns in their Hands (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 3 cm x 3 cm.
Well preserved.

The plaques are placed beneath the icon niche on either side of the Christ seated on the rainbow. The half-figure of the Virgin holding a woman's crown is to the right and Archangel Michael with a man's crown to the left. The figures are drawn against the gold background and are executed in deep and light-blue tones. Their emerald-green, large halos are made of semi-transparent enamel and are rimmed with a red contour. The crowns are yellow, studded with precious stones. The Greek inscriptions are executed in ment of the garments. The manner of execution of the features, the treat- plaques of the Deesis (Nos. 40—42) and of Emperor Michael Duкас and Empress Mary (cf., the crowns No. 39). They might have belonged to "some specially created ensemble" as stated by D. Gordeev, but there is no evidence to prove this supposition beyond any doubt.

ბიძე. (იხილ.:) Опис., с. 12, № 44, 45; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 156. XI₁₋₂; W. Dchobadze-Zirichvili, p. 7; Ch. Amiranchvili, Les émaux, p. 111; B. ახანიანი, ხაზულის კარელი, № 54, სფ. 48, 51 (III. ამირანიანი, Хавхульсин триптих, с. 149-150, табл. 48, 51), Л. Хускивадзе, Грузинские эмалли, с. 96, табл. XVII₁.

ბიჭვ. (იხილ.) ოთხა, ს. 12, № 46, 47;
 Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании,
 с. 156-157, XI, 1; W. Dobohade-Zirichwill,
 р. 7, I, 1; V. 8. აბოხისხუცეს
 ხატების კანონი, პ. 60-62, სურ. 61, 62
 (შ. ამერიაშვილი, Хахულისკი
 триптих, с. 153, табл. 61, 62)

59—60. ორი ფიგურა წმ. გიორგისა და წმ. დემეტრეს
 გამოსახულებებით (ხახულის კარელი).

XI ს. ბიზანტიური ხელოვნება.
 ზომები: 3x3 სმ.
 დაცულია კარგად.

ფიგურები მოთხუებული ცენტრალური ხატის ქვემოთ, წინ კანონის
 ხელების ორივე მხარეს, შარავნი — წმ. გიორგი, შარავნი — წმ.
 დემეტრე ოქროს ფონზე. გამოსახულებები წვლესკითხა, რომლებიც
 უბრალო შოკინი წარმოდგენილი არიან ურთი შარავნი ხელში (წმ.
 და გიორგისა ფიგურისთვის), წმ. დემეტრესი — მარჯვენა-ხელში (წმ.
 და მონაწილის-ციხური მხელითი შარავნი ხელში. შარავნი და
 და, მოღერეთ-ციხური, წოდებულად. ში მოხუცი ღერეთი კანონი,
 და, კანონი, კანონი-ციხური, წოდებულად და კანონი შარავნი
 ქროი; წმ. გიორგის მოხატვის წოდებულად, მარჯვენა-ხელში
 წმ. დემეტრესი — მუქი ღერეთი შარავნი კანონი-ციხური, მარჯვენა-
 ხელში-ციხური მონაწილი შარავნი ხელში წარმოდგენილი კანონი-
 ცხური. ორივე გამოსახულების ხაზის ნაკლებობა და სპირის დამუშავება იცხ-
 ურთი. ში შარავნი შარავნი დიდად უბრალებს ამ ფიგურების-
 ხს, რომლებიც გამოსახულია ორი-მხრივად და შარავნი-ციხური
 კვირებით ხელში (№ 57—58).
 ამგვარად, ხახულის დიკრუტები და კანონების ვარაუდი ამის შესახებ,
 რომ ეს მონაწილეები ერთ კომპლექტს ეკუთვნის.

59—60. Две пластины с изображениями св. Георгия
 и св. Димитрия (Хакхульскі триптих).

XI в. византийская работа.
 Размеры: 3 x 3 см.
 Сохранность: хорошая.

Пластины помещены под выемкой иконы и фланкируют изображения
 Богоматери и архангела с коронами в руках. Справа — св. Димитрий,
 слева — св. Георгий. Изображения — посыле, фронтальные, на золо-
 том фоне. Святые представлены юными, с крестами в правой руке; би-
 риозовым — у св. Георгия, пурпурно-коричневым — у св. Димитрия, и
 серо-голубым колымаи в левой руке каждого из них. Нишны большие
 сине-голубые с красным контуром. Одежания — синий хитон, колчуга,
 передняя голубой, красной и желтой эмалью, плащи — у св. Георгия
 — красный, застегивающийся на груди фибулой, у св. Димитрия гемо-
 синий, перекинутый через плечо. Надписи — греческие, исполненные
 пурпурно-коричневой эмалью, располагаются вертикально, pendant ко-
 лпю. Обработка черт лиц и одесий обон изображений идентична.
 Их манера исполнения настолько близка пластинам Богоматери и ар-
 хангела с венцами в руках (№ 57—58), что становится совершенно оче-
 видным предположение Д. Гордеева о принадлежности всех этих эмалей
 к одному набору.

59—60. Two Plaques Representing Saint George
 and Saint Demetrius (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
 Dimensions: 3 cm x 3 cm.
 Well preserved.

The plaques are placed beneath the icon niche and are flanking the figures
 of the Virgin and the Archangel holding crowns. Saint Demetrius is to the
 right and Saint George is to the left of the figures. They are shown half-
 length in a frontal position, against the gold background. The saints are de-
 picted quite young, holding crosses in their right hands, Saint George hold-
 ing the turquoise-coloured one and Saint Demetrius the brownish-purple
 one and with pale-blue lances in the left hands. The halos are large, deep and
 light-blue with a red contour. They are clad in blue tunics, coats of mail
 treated in blue, red and yellow and mantles, red for St. George, fixed on his
 breast with a clasp, and dark-blue for Saint Demetrius thrown over the
 shoulder. The Greek inscriptions executed in brownish-purple enamel are
 arranged vertically, pendant to the lances. The treatment of the features and
 the garments of both figures is identical. The manner of their execution is so
 close to that of the Virgin and the Archangel holding the crowns (Nos.
 57—58) that Gordiev's supposition of their belonging to one set becomes
 only too evident.

61—62. ორი ფირფიტა შთავარანგელოზთა გამოსახულებებით (ხახულის ტრიქტი).

XI ს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები 7,5x3,5 სმ
დარღობა კარგა.

ფირფიტები მოთავსებულია ხახულის კარვის ქვედა ნაწილში, ტახტზე მჯდომი ღმრთობისწინააღმდეგე ორადე მხარეს.

შთავარანგელოზები (მიქელი — მარჯვნივ, გაბრიელი — მარცხნივ) წარმოედგინა არიან შთელი ტანი, ფირფიტისევერ ზეგომზე მდგომარე, ფონი ოქროსია. შთავარანგელოზების ატრანეტებია წითელკარიანი ღამბარები და ცისფერი სვერი. მათ ხაზობს შუადეგნს ღურჯანი ქლამიდა მდიდრულად შორული ფართო ვეითელი ღორჩინი. შთავარანგელოზთა ფრთები წამოშვებულია. ისინი შთღურეთ-შთავეითერი კამბია კანაქვეტელი. შრანგანები ნაუშვეტირულე შინანქანისა, შუქი შრანგე, წითელ-შეპილუებული. თორი წარწერები ღამბარების ღურჯ სწორეუხედეგზეა ატრანული.

ამ გამოსახულებითა დახარბმარებისს X სუკუნის შთავარანგელოზთა ფირფიტებთან (№ 18-19), სრულიად ნაივლი ხეგბა, რიამ ხაზის ნაკეთობისა თუ ხაზობის დამუშავებითა და კოლორატით, ისინი შორგებას ამ უკანასკნელთა დუხლოდებას XI სუკუნის იტუი ტუკლებს, რეკორიგვია პანტოკრატორი „უდგრებიდან“ ანდა შთხილ დუგასა და შრანგის ფირფიტა (№ 40, 39).

61—62. Две пластины с изображениями архангелов (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 7,5 x 3,5 см.
Сохранилась хорошо.

Пластины помещены в нижней части Хакхульского триптиха, по обе стороны от восседающей на троне Богородицы с младенцем.

Архангелы (Михаил — справа, Гавриил — слева) представлены стоящими во весь рост на бирюзовых подиумах. Фон — золотой. Их атрибуты — лабарум с красным древком и голубая сфера. Одеждой — синие хламиды с богато украшенным широким желтым лорном. Крылья архангелов опущены. Они решены в сине-пурпурной гамме. Низбы — темно-зеленые с красным контуром нерезервной эмали. Белые надписи — на синих прямоугольных лабарумах.

При сопоставлении этих изображений с пластинами архангелов X в. (№ 18—19) становится ясным, что по обработке черт ликов, одесий и колориту они отдаляются от этих последних и сближаются с такими памятниками XI в., какими являются Пантократор из Денуса, пластины Михаила Дуки и Марии (№ 40, 39).

61—62. Two Plaques Representing the Archangels (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 7.5 cm x 3.5 cm.
Well preserved.

The plaques are fixed to the lower part of the Khakhuli triptych, on either side of the Virgin with the Child Seated on the Throne.

The Archangels (Michael to the right, Gabriel to the left) are shown standing on turquoise podiums against the gold background. Their attributes: the labarums with the red stuffs and the blue orbs. They are clad in blue robes with richly decorated broad yellow loron. The wings of the Archangels are folded. They are treated in blue and purple colours. The halos are dark green with a red contour. Their enamel isn't translucent. The white inscriptions are written on the rectangular blue labarums.

When compared to the Archangels on the 10th-century plaques (Nos. 18—19) it is evident that by the manner of treating the features, garments and the colouring they have moved away from the latter and approached the works of the 11th century, such as the Pantokrator from the Desis and Emperor Michael Ducas and Empress Mary (Nos. 40, 39).

ბიძგ. (ხიზა). ომსკ. ს. 14, № 52, 53; Н. Кондаков, Византийские эмали, рис. 31; Д. Гордеев, К вопросу о разширении, с. 154, VI, 1; W. Dobson-Zizichwill, p. 54, fig. Vc; Ch. Amiraevich, Les émaux, p. III; შ. ამირანაშვილი, ხახულის კარტი, გვ. 42, სურ. 34, 35 (შ. ამირანაშვილი, Хакхульский триптих, с. 150, табл. 34, 35).

63—64. ორი ფირფიტა წმ. ბასილისა და წმ. პროკოპის გამოსახულებებით (ხახულის ტრიქტი).

XI ს., ბიზანტიური ხელმო.

ხელმო 3,5 x 2,2 სმ.
 ზედა ნაწილი დაკარგულია წმ. ბასილის ფიგურის ძველი ნაწილი, ამოცხვრილია მინაქარი მინარეხისა შავიანდებზე და წმ. პროკოპის პიჯოვზე.

ფირფიტები ნაგებულია ვ. ა. სიონია, რომელიც ხახულის ტრიქტი ჰქვია ნაწილია დაკარგული. გამოსახულებები ოქროს ფონზეა მოჭრილი. ბასილ დიდი (მას შუბი მის და კრძალი წყვირ აქვს) მკვდელ მთავრის შესაბამისადი წარმოდგენილი, ღერძი ყურებით შემული ოქროს ფარით. ხელში მას უჭირავს ჰეიროფანი თულებით გრძობილი ვეიოელი დახურული წიგნი.

წმ. პროკოპი ახალგაზრდაა. იგი წარმოდგენილია ციხვირ ყურით ხელში წმინდანის სიმის შედეგს ვეიოელი ტაბლიონის მორთული ღერძი ჰქვია. ზედა ნაწილი წარწერები შესრულებულია მინარეხიან თულებზე. ოხინი ღერძიანა დატანილი თვით ფონზე, წმინდანთა სხის ნაკვთები დახვეწილია — წარმების რაღა შეკრებივ არის გამოკვანილი, ცხვირი შეკრი და ვიწროა, თულები წერტილი. ნაკვეთი-ტარხები ქსნან თხელი, სხირი ხსხებს მოწერიტებულ ნახტვ. ფირფიტები ვეიოის ვრა კობ-ხლექიტ.

63—64. Две пластины с изображениями св. Василия и св. Прокопия (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.

Размер: 3,5 x 2,2 см.

Сохранность: не сохранился низ фигуры св. Василия; эмаль выкрошилась в нишах святых и в подлуме св. Прокопия.

Пластины вставлены в т. н. «Сиони», находившийся в нижней части Хакхульского триптиха. Изображения — на золотом фоне. Василий Великий, с темными волосами и длинной бородой, представлен в темно-синем святительском облачении с белым омофором, украшенным синими крестиками. В руках он держит закрытую желтую книгу, усыпанную драгоценными камнями.

Св. Прокопий — юный. Он представлен с голубым крестом перед грудью. Его одение — темно-синяя хламида с желтым табlionом. Греческие надписи даны на эмалевых овалах — синие на белом фоне. Черты ликов святых исполнены тонко, четко выписаны дуги бровей, строгий узкий нос, мелкие глаза. Складки-перегородки одений создают упорядоченный узор тонких частей линий. Пластины принадлежат одному набору и являются высокохудожественными образцами XI в.

63—64. Two Plaques Representing Saints Basil and Procopius (the Khakhuli triptych).

11th century. Byzantine.
 Dimensions: 3.5 cm x 2.2 cm.

The lower part of St. Basil's figure has not survived. The enamel has crumbled away from the halos of the Saints and in the podium of St. Procopius.

The plaques are inserted into the so-called "Siion" in the bottom part of the Khakhuli triptych. The figures are shown against the gold background. St. Basil the Great is dark-haired, he has a long beard and is clad in dark-blue vestments with a white stole bearing blue crosses. He is holding a closed book of yellow colour studded with precious stones.

St. Procopius is shown as a young man. He is holding a blue cross before his breast, and wears a dark-blue chlamis with a yellow tablion. The Greek inscriptions are executed in blue against the yellow background. The Greek inscriptions are executed in blue against the yellow background. The Greek inscriptions are executed in blue against the yellow background. The Greek inscriptions are executed in blue against the yellow background.

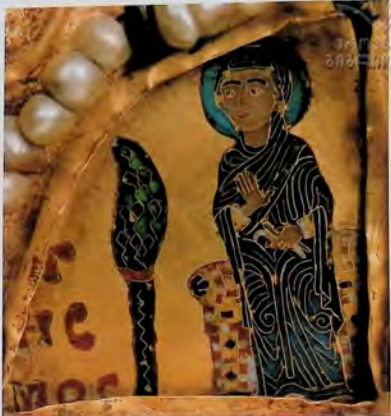
ბილერ (სიბა.); ომისა, ს. 14, № 55, 56;
 Д. Гордеев. К вопросу о разгруппировании.
 с. 157, XIII; W. Dohobadze-Zizichwill, p.
 18-19, Iam XVIII; ვ. სიონიანიძე,
 ხახულის ტრიქტი, სს. 63-64, სფ. 65
 (ქ. ამერავაშაძის, Хакхульский триптих,
 с. 154, табл. 65).

**65. ფირფიტა ალვის ხის წინ მდგომი
ღმრისმშობლის გამოსახულებით (ხახულის კარები).**

XI ს. პანსტიონის ხეობა.
ზომები 3,5 X 3,5 სმ.
დაუზღობი კარგი.

საბუნსა ფირის ფირფიტა მოთხსებული კარების შუა არის ქვედა კაიოწეულ ნაწილში, ცენტრალური ვარდელის მარჯვნივ. ღმრისმშობელი წარმოდგენილია ოქროს ფონზე, მთელი ტანით, ალვის ხის წინ, რომელიც ადგილობრივად ოქროსტინზეზიან შუქზე შიანწერი. მის ჯან სხიასი ქსოვილი დავარული თეთრი ტანია. ღმრისმშობელს მარჯვენა ხელი შერდის აქვს შიანსილი, მარცხენაში კი თითისტანი და ნარით ჟირავს. ფირფიტის მარცხენა კუთხეში შერწმნილია ზერწმული წარწერის ასოები, შესრულებული მოთავითრო-წითელი შიანწერი.

აქ წარმოდგენილი ღმრისმშობელი ზღვის ხარების კომპოზიციისადაა. მისი ხისის ნაკლები დახვეწილია. ხისის ფერი — შუქი. ღმრისმშობლის შიდა სხიასი დიხვერია, შიგორი — ოცეწმითერი ღუწუი, შიგორი და ვიწრო, დიხვერია. ოთხი, შიგორი ნაკლები, სპეციფიკური შიგორი სხეულები ზუზღიან, ფეხების კაიოწეოი ხაზი — XI—XII სუეწეების შიანწერიკან გამოსახულებია სხიასის დამუწეების დამახასიათებელი სერ-ხეხია. სიღისეზული ალვის ხის წარმოდგენა, რომელიც სწორედ ამ დროსაა კანსტიონითი კავრეწმული, ვარჯულ ახლოვებს ამ ფირფიტას ადგიანული დროის მუწეზთან. ხისის ნაკლებით ეს ღმრისმშობელი დიდ მსუეწეებს იწეს „ვეწრების“ შიანსთან (ხახულის კარებზე — № 41).

**65. Пластина с изображением Богоматери
перед кипарисом (Хакхульский триптих).**

XI в., византийская работа.
Размеры: 3,5 x 3,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина треугольной формы помещена на нижней выступающей части среднего поля, вправо от центральной розетки. Богоматери представлена на золотом фоне, стоящая во весь рост перед кипарисом, зеленым с золотыми зигзагами. За ней белый престол, покрытый узорчатой тканью. Богоматерь подносит правую руку к груди, в левой она держит веретено с пряжей. В левом углу пластины сохранились буквы от греческой надписи, исполненной коричнево-красной эмалью.

Представленная здесь Богоматерь — из композиции Благовещения в саду. Черты лица тонко выписаны. Цвет лица — смуглый. Одевания ее — голубая стола и интенсивно синий мафорий. Навиб — узкий голубой. Тонкие частые складки, специфические спиральные завитки у колен и разделительная линия ног — характерные приемы обработки одежд эмалевых изображений XI—XII вв. Наличие стилизованного кипариса, получившего широкое распространение именно в этот период, также свидетельствует о принадлежности отменного времени. По чертам лица эта Богоматерь проявляет большое сходство с Марией из Цернуса (Хакхули — № 41).

**65. The Plaque Representing the Virgin Before a Cypress
(the Khakhuli triptych).**

11th century, Byzantine.
Dimensions: 3.5 cm x 3.5 cm.
Well preserved.

The triangular plaque is placed on the lower, projecting part of the central panel, to the right from the central rosette. The Virgin is shown full-length against the gold background, standing before a green cypress with gold zigzag. There is a throne covered with a white, patterned cloth. The Virgin has raised her right hand before her breast, in her left hand she is holding a spindle with yarn. In the left-hand corner of the plaque some Greek characters of the damaged inscription survive executed in red enamel.

The Virgin represented in this plaque is part of the motif "the Annunciation in the Garden." The features of the Virgin's face are refined. Her complexion is dark. She is wearing a blue dress and a cape of intensive blue. The halo is narrow and blue. The thin, frequent folds, the specific, spiral scrolls at the knees and the parting line of the legs are all typical methods of treating the garments in the 11th—12th cc. cloisonné enamel. The motif of the stylized cypress which was widespread at this very period provides additional evidence of the plaque's affinity to the enamelwork of the same period. The features of the Virgin's face resemble Saint Mary from the Deesis (Khakhuli No. 41).

ბიძე, (ხახუ.) ოთხს, ც. 18, № 65;
Д. Гордеев, К вопросу о разграничении,
с. 155, VII; W. Dobosz-Zisicwili, p.
6, lam. VIII; შ. ამირანიშვილი, ხახულის
კარები, გვ. 58, სურ. 55 (III. ამირანიშვილი,
Хакхульский триптих, с. 151, табл. 55).

66—67. ორი ფიგურის მოციქულთა წყვილით (ხახულის კარელი).

XI ს., ხახურეთის ხელობა.
ზომები 8x5,5 სმ
დრეკობის კარგი.

ჭარბად თვლება ბირთვი ფიგურების ტრეხილური მონახობებით მოთხატებული კარდის ქვედა გამოჩეულ ნაწილებს. ე. გორდევის აზრით, შაოტ ჰერეტიკული მული ხალხში ავადტურებს იმას, რომ ისინი უკვე აგრეთვე სხვა მულზე იყო დამატებული.

მოციქულთა — იოანე ნათლისმცემელი და პეტრე (მარტინოს), პულა და შაოტ (მარტინოს) წარმოადგენს არა მხოლოდ ტანით, ისინი ცხატისკენ არა მხოლოდ სახარების ხელში (შაოტზე პეტრე მოციქულს უკმაფლად პრეტენზია ხელში ტრავნილი). ფონი ოქროსია, წარწერები ზეპირული, ლურჯი. წმ. შაოტს იმა ჰქვია (ზეპირულ-ფიგურული მონახობით), დანარჩენების ჯადანი (ცხოველი მონახობით). წმინდანთა მარჯვენაზე დიდა, ზურმუხტისფერი, ლურჯი და მონაღრბილო-ცისფერი წითელი კონტურით. სავარაუდოდ ცისფერია ოქროს ზედაპირით. მოციქულთა ხაზის დამუშავებულა ორგანი „ფიგურისებრი“ სახით, რომელიც შედგება შუა ლურჯი, ცისფერი, წითელი და პალასისფერი შუაზე, ზეპირულ კონტურული, ზოლუბისებრი. ხაზის დამუშავების ასეთი მანერა დამახასიათებელია ე. წ. Chevonstil-ისთვის. შპრალი, პრეტული ფიგურები, მკურთხეველი, მკურთხეველი დახატული ხაზი, ხაზის ნაკეთების ფიგურა დამუშავება, ნაკეთების პრეტული ხაზი და ნახარისხობით რიტმი, კლავიფორმული პალიტრა — ყოველგვარ შესანიშნავ წარმოადგენს XI საუკუნის მოწოდებულ მონახობებს. პარალელური — მონახობული ეპოქის ნაწილებს (№ 46-49) და იდენტობის შემკველი მუდღისი (№ 55) — უკვე ხახულის კარდეს.

ბიძე. (ფილა.) ომსკი, ს. 14, № 61, 62; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 155, VIII; W. Dehnbade-Zürichwili, p. 20, Iam VIII-IX; Ch. Amirashvili, Les évangiles, p. 116, 117; B. ამირაშვილი, ხახურის კარდის, ს. 56, სურ. 52, 53 (III ამირაშვილი, ხახურის ტრიტიხი, ს. 151, ტაბ. 52, 53); Л. Хускинадзе, Византийские эмалы, с. 213-214.

66—67. Две пластины с авостолийскими парами (Хакхульский триптих).

XI в., византийская работа.
Размеры: 8x5,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластины со сложными филигранным обрамлением, украшенным драгоценными камнями, помещены на нижней выступающей части триптиха. По замечанию Д. Гордеева, сохранившиеся гнезда от гвоздей указывают, что они уже ранее укреплялись на другом памятнике. Апостолы Иоанн Богослов и Петр (слева), Павел и Матфей (справа) представлены во весь рост, в трехчетвертных поворотах с евангелистами в руках (только апостол Петр — со святым в левой руке). Фоны — золотые, надписи — греческие, синие. Матфей — с темными волосами (пурпурно-коричневая эмаль), остальные — с седой (голубая эмаль). Нынешние святые — большие иконографические, синие и серо-голубые, окаймленные кирпично-красным контуром. Подноумы — голубые с золотыми завитками. Одевания апостолов, обработанные двуконтурной „елочкой“, составленной из аккуратно выведенных полос темно-синего, голубого, красного и травинисто-зеленого. Такая обработка одежды характерна для т. н. Chevonstil. Сухие плоские фигуры, замкнутый контур, отточенная четкая линия, деликатная обработка лицевых черт, параллелизм и равномерный ритм складок, выведенная палитра — все это прекрасно демонстрирует зрелый византийский стиль. XI в. Параллели поясные изображения евангелистов (№ 46—49) и медальон с Одигитрией (№ 55) — все на Хакхульском триптихе.

66—67. Two Plaques Representing the Apostles (the Khakhuli triptych).

11th century, Byzantine.
Dimensions: 8 cm x 5.5 cm.
Well preserved.

The plaques framed in intricate filigree, studded with precious stones are placed on the lower, projecting part of the triptych. D. Gordeev suggests that judging by the nail holes they had been previously fixed to another work. The Apostles John the Theologian and Peter to the left and Paul and Matthew to the right are shown full-length in semi-profile, holding books in their hands (only Saint Peter is holding a scroll in his left hand). The backgrounds are gold, with Greek inscriptions executed in blue enamel. Saint Matthew has dark hair rendered by brownish-purple enamel, the others are represented with grey hair treated in blue enamel. The halos are large, emerald-green, blue and pale-blue, rimmed with a brick-red contour. The podiums are blue adorned with gold scrolls. The garments of the Apostles are treated in a bicoloured fish-bone pattern made of the accurate, dark-blue, light-blue, red and grass-green stripes. This is the treatment characteristic of the so-called Chevonstil. The dry, flat figures, the closed contour, the refined, flawless line, the delicate treatment of the features with small pupils, the parallel arrangement and the measured rhythm of the folds, the bright colours are all a perfect demonstration of the mature Byzantine style of the 11th century. The parallels are found in the half-length figures of the Evangelists (Nos. 46—49) and the medallion with the Virgin and the Child (No. 55) all on the Khakhuli triptych.

ბიძე. (ფილა.) ომსკი, ს. 22, № 94; Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 133; Н. Кондаков, Иконография Богоматери, II, с. 307; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 157; W. Dehnbade-Zürichwili, p. 23, Iam XVA; B. ამირაშვილი, ხახურის კარდის, ს. 20-22, სურ. 10 (III ამირაშვილი, ხახურის ტრიტიხი, ს. 152-154, ტაბ. 10); Л. Хускинадзе, Грузинские эмалы, с. 89, таб. XIV.

ბიძე. (ფილა.) ომსკი, ს. 22, № 93; Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 133; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 157; W. Dehnbade-Zürichwili, p. 25, Iam XIXA; B. ამირაშვილი, ხახურის კარდის, ს. 18-20, სურ. 11 (III ამირაშვილი, ხახურის ტრიტიხი, ს. 130-132, ტაბ. 11); Л. Хускинадзе, Грузинские эмалы, с. 90, таб. XIV.

68. ოვალური მედალიონი (ხახულის ტრიქტი).

XI ს. ქართული ხელობა.
ზომები 5x4,4 სმ
დაკრულია კარვით

მედალიონი კარვით პარტენა ფრიაზე. მასზე ეპოხებული ორი ფეოდალი, რამდენიმე აღნიშნულია აკრისტეს. დეკორული წარმოდგენილი არიან ხელდასწრული სადგომო სამოსში — ღურჯ, ვეჯილი „იკულებითა“ და წრეებით ტყუობილ, თორავითანი შირაულ კამბი. მათ ამხევეთი ჭარბესი თულები ზეკული სწორეხას ვერეცხესი, წოული ვერის თაბლს ზემოდს დატეხული და და მუჯეს პარავან-ვაი. ზემდებულურ სადგომე დას აღნიშნული დეკორულეს შორის, მას ციხური ქვედა ტანსაცმელი და მუჯი ღურჯი მაფორიანი პოსეს. პარავანდი ღურჯია, წოულემუჯელებული. დროისამიზღის მიგე სამოსის ნახეტი XI სუკუნისათვის ხეკული „ფევისებური“ ტარებუთია და მუხლებთან სირადური ხეკულებით იქმნება. ზესრეულეს დატეჯვარია.

68. Овальный медальон (Хакхульский триптих).

XI в., грузинская работа.
Размер: 5 x 4,4 см.
Сохранность: хорошая.

Медальон, помещенный на левом крыле триптиха, изображает двух царей, благословляемых Богоматерью. Царица представлена в пышных золотых одеждах, синих с желтыми серпечками и точечками, украшенных тораксией. Их головы венчают усеченные драгоценными камнями прямоугольные короны, возложенные поверх красного покрывала, и ярко-зеленые нимбы. Царицы располагаются по обе стороны от центральной фигуры Богоматери, стоящей на изумрудно-зеленом подиуме. На ней — голубая стюла и темно-синий шафрорий. Нимб — синий с красным контуром. Рисунок стюлы Богоматери — обычный для XI в. узор „дечкой“ и спиральные завитки у колен. Исполнение — небрежное.

68. The Oval Medallion (the Khakhuli triptych).

11th century, Georgian.
Dimensions: 5 cm x 4.4 cm.
Well preserved.

The medallion placed on the left panel of the triptych represents two queens receiving benediction from the Virgin. The queens are shown wearing sumptuous royal garments whose colours are blue, decorated with yellow heart-shaped patterns and dots, and sashes in the form of down-pointing shields. On their heads they have rectangular crowns studded with precious stones worn over a red cloth. The halos are bright-green. The queens are placed on either side of the Virgin's central figure who is standing on an emerald-green podium. She is wearing a light-blue gown and a dark-blue cape. The halo is blue, rimmed with a red contour. The pattern of the gown is a typical fish-bone pattern of the 11th century with spiral scrolls at the knees. The workmanship is rather careless.

69. ოვალური მედალიონი (ხახულის კარელი).

XI ს. ქართული ხელობა.
ზომები 5x4,4 სმ
დაკრულია შინაგარე ამოკვეთილია ორან
ხალისისცემლის ხელზე

ეს მედალიონი ორანე ხალისისცემლის და დეკორულს ეპოხსებულებით, კარვით პარტენა ფრიაზე. დეკორული ლოკვეტ ხელაპარბილი გეას ორანე ხალისისცემლის წინაზე. მათ ზეუ ეპოხსებული მუჯანგე მუჯი-ლილი ხე, რომლის მიძინე ეპოხსებული პეტარიანი ცელი. ორანეს პარტენეს ხელში ზეირეს თორი კრავული ტრავებული ტრავიფიფული წარწერი, პარავანს ზეირი აღებური. ხალისისცემული წარმოდგენილია მუჯ ღურჯ სამოსში. პარავანდი პარავანსერო-ციხური აქეს. დეკორული ეპოხსებულება ზემოაღწერილი ფეავებებს (№ 68) ახალგაგურია. სტილისებული ხის დატეხულება მოკვეთვებს XI საუკუნის პარობის (გრ 74) ტელბანერის და ზრეულე კონსტანტინე შინაშისის და წმ. სეფანეს ვეირავებების ახალგაურე მოტეეს.

69. Овальный медальон (Хакхульский триптих).

XI в., грузинская работа.
Размер: 5 x 4,4 см.
Сохранность: эмаль выкрошилась на руке Иоанна Крестителя.

Медальон, изображающий Царицу и Иоанна Крестителя, помещен на правом крыле триптиха. Царица молитвенно протягивает руки к Крестителю. Святой стоит справа, у сениры. Он держит в правой руке развернутый белый свиток с греческой традиционной надписью, правую поднимает вверх. Креститель облачен в темно-синюю одежду, нимб — серо-голубой. Царица аналогична предыдущим изображениям. Трактова представленного на этом медальоне стилизованного дерева заставляет вспомнить парижскую рукопись (гр. 74) XI в., а также эмаль-ные пластинки корон Константина Мономаха и св. Стефана.

69. The Oval Medallion (the Khakhuli triptych).

11th century, Georgian.
Dimensions: 5 cm x 4.4 cm.
Some enamel has flaked off from the hand and arm of John the Baptist.

The medallion representing the queen and John the Baptist is placed on the right panel of the triptych. The queen is stretching out her hands in prayer towards John the Baptist. The Saint is standing to the right by the pole-axis. He is holding an unfolded white scroll with a traditional Greek inscription in his left hand and raising up his right hand. John the Baptist is wearing dark-blue garments, his halo is pale-blue. The queen is identical with the former figures. The treatment of the stylized tree on this medallion reminds us of the 11th-century Paris manuscript (gr. 74) as well as enamelled plaques of Emperor Constantine's and Saint Stephen's crowns.

70. ოვალური მედალიონი (ხახულის კარედი).

XI ს. ქართული ხელოვნება

ზომები: 5x4,4 სმ

დაცემის მხარე: მინაწერი მოჭყვევლია ანგელოზის ფეხსა და კრალსზე

კარედის შარავნა ერთზე, წინა მედალიონის შარვნიც, მოთავსებულია დელოლის ნაგების კომპოზიციაში. შიშველია წინმოტევილი ანგელოზის შარვნიც დელოლისკენი ეჭვს ეწევილი. დელოლია შს წინ ზურმუხტისებრი სადვირზე დას. იგი იტვირებს იმვე ტიპს, რომელიც წინა მედალიონებზე ეკვირება. ანგელოზი გამოწეულია ღრვ ჰაბტიონში და ზოლიანს ცარიბო (შინაველით შინაგარეობა-ციხვიერი და გუ-რისხვიერი წითელი). ზოლიანი ანგელოზის სინათლე ათისუღად არის დაღვრული (მედი, შეაღობი, მეტი კვირები და სხვა) მხარე მხარეა წელსეულის ეპოქისებულზე (№ 46-49), რომელიც ახვე ზე-რიოდის სინატიერ ზელოვნებს შეკეთებდა.

სამედი ოვალური მედალიონი უნდა შედგებოდეს ერთ ამსაშლს. უწინარეს ფეოდალი, დელოლია გამოსხვლუების იტვირთობა, ფეოდალი დამე-შავეის მხარე, ხისის საეუბო — პულე წარები, წილითა თუფიანი, ხისის შრეული ოვალი, კანის ღვიზისხვიერი ელეფი, კოლორიანი, ეპ-შინაბეულია არეუარი ღირიკლები და აგრეთვე შესრულების დედე-რისი.

აქსინაზეა, რომ ცარიკვისის დაცვა თავდლის შემოდან, ს. კონდა-კოვისა და იუ. კავთაშვილის დაცვით, არ არის დამახასიათებელი შინაგარეობის კოტევისათვის. ოვალური ქ ქართული მხედრილ შეიძლება შედგებოდეს.

აქსინაზეა უნდა შეეფუძნებოდეს XI საუკუნის შინაგარეობის ორიგ-ტეის ქართული შინაგარეობის.

ბილ. (უბიკ.): ოცნს, с. 22, № 92; Н. Кондаков, Византизм и армянство, с. 133; Д. Голдберг, К вопросу о раскраске армянских, с. 157; W. Dehnbach-Zizchwill, p. 24—25, lam. XVIIIB; В. Штернберг, Армянские артефакты, № 22-24, стр. 12 (III. Армения, Хакхули, Хакхульский триптих, с. 134, табл. 12); Л. Хусеинбаев, Грузинские артефакты, с. 90, XIV.

70. Овальный медальон (Хакхульский триптих).

XI в. грузинская живопись

Размер: 5x4,4 см.

Сохранность: эмаль выкрошилась на ноге и в крыльях ангела.

На правом крыле триптиха, слева от предыдущего медальона, помещена композиция Благовещения шарице. Изображенный в движении ангел протискивает десницу в сторону шарицы, стоящей перед ним на изумрудно-зеленом подиуме. Она повторяет тот же тип, что и на двух предыдущих медальонах. Ангел представлен в синем плаще и длинном — серо-голубом с кирпично-красными полосами. Свободно наложенные полосы одежды ангела противопоставляются строгому узору четких геометрических очертаний, например, византийских поясных изображений святителей на Хакхульском триптихе (№ 46—49), относящихся к тому же периоду.

Все три овальных медальона должны были составлять единый набор. Все их объединяет прежде всего идентичность изображения шарицы, манера обработки фигур, черт их лиц — короткие брови, мелкие глаза, круглый овал лица, винный оттенок телесного, колорит, определенная лиричность изображений, а также небрежность исполнения. Примечательно, что факт наличия корон поверх покрывала, по наблюдениям Н. Кондакова и И. Джавахишвили, не характерен для византийского костюма. Покрывало здесь может рассматриваться как грузинский „мандили“. По исполнению медальоны должны быть отнесены к византизирующему направлению грузинского „эмалерного искусства XI в.

70. The Oval Medallion (the Khakhuli triptych).

11th century, Georgian.

Dimensions: 5 cm x 4.4 cm.

The enamel has flaked off from the foot and the wings of the Angel.

On the right panel of the triptych to the left from the preceding medallion there is a composition of Annunciation to the Queen. The Angel, shown in motion, is holding out his hand towards the queen who is standing before him on an emerald-green podium. She repeats the type portrayed in the two previous medallions. The angel is wearing a pale-blue tunic with brick-red stripes and a dark-blue cloak. The free way of laying the stripes on the angel's garment contrasts with the strict pattern of the precise geometrical lines of the Byzantine half-length Evangelists on the Khakhuli triptych (Nos. 46—49) dating from the same period.

All the three oval medallions must have made up one set. What they have in common is the identical character of the queens, the treatment of the figures, their features, with short brows, small eyes, round, flesh-coloured faces with wine-coloured overtones, the general colouring, the definite lyricism of the motifs and the careless manner of execution. The crowns worn over the cloth are not, according to N. Kondakov and I. Javakhishvili, characteristic of the Byzantine costume. The cloth might be taken for the Georgian "mandili," a kind of mantilla worn by Georgian women. The manner of execution is typical of the pro-Byzantine school of Georgian art of cloisonné enamelling.

71. ჭვარი ჭვარცმის გამოსახულებით (№ 3218).

XI ს. შინაგარეობის ხელოვნება

ზომები: ჭვარც — 10x10,2 სმ. ვიფიციანი — 2,4x2,6 სმ.

დაცემის მხარე:

შ. შინაგარეობის კოლორიკლიანი,

საქართველოს დემონსტრაცია 1920 წ.

ჭვარც ზეობი, ზედა მუღავე მიმდებრული ეჭვს ზეცარი ფირფიტა ან-გელოზის მკრახედი გამოსახულებით.

შირთიანი გამოსახულება — ვიფიციანი ქრისტე — წინმოტევილია წითელმუღაველებზე მქ ღრვ ვიფიციანი. იგი ცხვენას ოქროს ნახავით შირთული ცხვენე სეფიშ. ქრისტეს სახევი თფინია, ცხვიერი ქოხით ეტვირთილი და დამუშავებული თფილი, სწინა ცხვირით. ანგელოზის ზერხნული წარწერები, თფინი ღრვ ვიფიციანი, წითელ ნარბიბია სანპული.

ანგელოზი წინმოტევილია მქ ღრვ ცარიბო, ფიციანი ჭრული ეჭვს. ფიციანიც მუღავე დამატებით შექმული ორნამენტული საქონებებით. გამოსახულებია ფინი, ვიფიციანი და ფიციანიც, ოქროსი, შარავნა-დები — ცხვიერი, ქრისტესი ეი ვიფიციანი ვიფიციანი შირთული, სახევი დამუშავებულია ქრისტეს სხველი დამუშავებულია მქ-წრდილით.

ჭვარი XI საუკუნის შინაგარეობის შინაგარეობის ტიპური ნი-შეობა. ფინიც დამუშავებული გიფიციანი თფილი ცარიბი დინამიტი.

71. Крест с Распятием (№ 3218).

XI в., византийская работа.

Размеры: креста — 15x10,2 см, пластины — 2,4x2,6 см.

Сохранность: хорошая.

Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращен Грузии в 1923 г.

К верхней части креста примыкает пластина с поясным изображением ангела.

Основное изображение — распятый Христос — представлен на темно-синем кресте, окаймленном красным контуром. Ноги его упираются в украшенную золотым разводами голубую подставку. Плат Христа — белый, обработанный тонкой частой пергородкой и украшенный голубой каймой с белыми кружочками. Поясняющие сцену греческие надписи — белые по синему фону — заключены в красную рамку.

Пластина с бюстом ангела по углам украшена еще треугольниками из городчатого орнамента. Ангел представлен в темно-синем хитоне, с пестрыми крыльями. Фоны изображений — золотые. Ничбы их — голубые; у Христа он украшен еще желтым крестом. Лица выписаны тонко. Тело Христа обработано затенениями и высветлениями.

Крест является типичным византийским образцом XI в. Украшающие же его фон драгоценные камни — позднее добавление.

ბოტკი, (ბიბა.); Собрание М. Боткина, табл. 90; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 46, pl. 47; S. Amiranashvili, Poklady Gruzie, s. 98, obr. 83; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 27; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 23 (Kat.-Nr. 30); Средневековая уметность Грузии, с. 35, № 29.

71. Crucifixion (No. 3218).

11th century, Byzantine.

Dimensions: of the cross — 15 cm x 10.2 cm,

plaque — 2.4 cm x 2.6 cm.

Well preserved.

From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The upper part of the cross adjoins a plaque with a half-length figure of an angel.

Christ is shown crucified on a dark-blue cross surrounded by a red contour. His feet are resting on a blue support decorated with gold scrolls. A white loin cloth with frequent, thin partitions and a blue stripe at the edge decorated with round, white dots covers His thighs and hips. The inscriptions commenting on the motif of crucifixion are Greek. They are executed in white against a blue ground surrounded by a red line.

The plaque with the bust of an angel is decorated in the corners with a triangular ornament of a zigzag checkerboard pattern. The angel is wearing a dark-blue tunic with gaily coloured wings. The backgrounds are gold. The halos are blue. Christ's halo is adorned with a yellow cross. The faces are drawn in a refined manner. Christ's figure is treated with a kind of chiaroscuro.

The cross conforms to the style prevalent in the 11th century, while the stones adorning it were added later.

**72. The Medallion Representing Saint Basil
(the Khobi Icon of the Virgin Eleusa, O No. 208/1).**

11th century, Byzantine
Dimensions: diameter — 3.5 cm.
Well preserved.
The icon entered the collection of the Museum in 1945.

The medallion with the bust of Saint Basil was placed in the lower right corner of the Khobi Icon of the Virgin Eleusa; now it is kept separately. Basil the Great is shown with a triangular beard rendered like the hair in brownish-purple enamel against the gold background. He is holding a yellow book in his hands. The Saint is wearing blue garments with a white stole bearing crosses. The pale-blue halo is rimmed with a brownish-red contour. The features of Saint Basil's face are refined. His brownish-purple eyes are turned to the right. The garments are treated in a rhythmical fish-bone pattern. The inscriptions are made in Greek. The parallel is found in the copper medallion of Saint Basil of the 11th century from the collection of Dumbarton Oaks (Washington).

**72. მედალიონი წმ. ბასილის გამოსახულებით
(ბზის ხატი, ო. № 208/1).**

XI ს., ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: დიამეტრი — 3,5 სმ.
დაცულია კარგი.
ხატი შემოსულია მუზეუმში 1945 წელს.

მედალიონი წმ. ბასილის წელსვეითი გამოსახულებით მოთავსებული იყო ბზის ხატზე, ჭედა შარყენა კუბეში (ახლა იგი ცალკე ინახება). ბასილ დიდს ხაშვების წყვილ ჰქვს, რომელიც ისევე როგორც მისი თმა, მეტი მეწამულ-ვაისებური შინაბნითაა გადმოცემული. ფონი ოქროსია. ხელში წმინდანს ვეიოელი სხანარა უჭირავს. ხაზისი ღერვია და შორ-თულია ყურებით შექმული თფირი ორთოციათი. შარავანდი — შონაგირის-ფრო-ცისებური, წითელმეოვლებული. ბასილის ხაზის ნაცვები დახვეწილია. მეტი თაღების შრეა შინარსული შარყენოვ. ხაზისი დაბუხავებული მეცხორი „თევზისებური“ ნახატი, რომელიც დამახასიათებელია XI ს.-სეულის გამოსახულებებისთვის, წარწერები ბერძნულია. შარაველი — XI სეულის სიღღების მედალიონი წმ. ბასილის გამოსახულებით, დეშ-ბარტონ ოქის კოლექციიდან (ვაშინგტონი).

**72. Медальон с изображением св. Василия
(Хобская икона „Умление“, О No 208/1).**

XI в., византийская работа.
Размер: диаметр — 3,5 см.
Сохранность: хорошая.
Икона поступила в музей в 1945 г.

Медальон с погрудным изображением св. Василия был помещен на Хобской иконе „Умление“, в ее нижнем правом углу (сейчас хранится отдельно). Василий Великий представлен с треугольной бородой, переданной, как и волосы, темной пурпурно-коричневой эмалью на золотом фоне. Он держит в руках желтое евангелие. Одежда святого — синее с белым омофором, украшенным крестами. Нимб — серо-голубой с коричнево-красным контуром. Черты лица Василия — тонкие, взгляд пурпурно-коричневых глаз устремлен вправо. Одежда проработана четкой „елочкой“. Надпись — греческие. Параллель — медный медальон с изображением св. Василия XI в. из коллекции Думбартон Оукс (Вашингтон).

ბიძე. (Библ.): ომსო, ს. 85-86, სურ. 38; რ. თორნიშვილი, არქეოლოგიური მოგზაურობანი, გვ. 141-142 (Е. Такашвили, Археологические путешествия, с. 141-142).

ბიძე. (Библ.): ომსო, ს. 10-12, № 29-33, 36-40; Д. Гордеев, К вопросу о разгруппировании, с. 136, X (10); W. Dehnbader-Zirichwill, p. 15-18, Iam-XVI, XVIIa; Ch. Amiranashvili, Les évangiles, p. 112, pl. 113; B. ამირანიშვილი, ბიძის კარგი, გვ. 42-46, სურ. 36-43 (III. Amiranashvili, Халульский триптих, с. 145, 146, табл. 36-43).

88. მედალიონი წმ. ნიკოლოზის გამოსახულებით (ხახულის კარტი).
წმ. ნიკოლოზის გამოსახულებით (ხახულის კარტი).

XII ს. I ნახ. ბიზანტიური ხელოვნება.
ზომები: დიამეტრი — 2 სმ.
დაცულია კარტი.

მედალიონი მოციქული მარცხენა წველის ფორიკას აუკრავს. წმ. ნიკოლოზის წესზეთი გამოსახულება მოცემულია en face. ოქროს ფონზე. იგი მარჯვენა ხელი აკრებს, დახვეწილი ვეტიო, მარცხენა კი ქვემოთ შემული წითლურებანი ვეითი სხსრება უკრავს. წმ. ნიკოლოზი მოხუცია. მისი ჭადანი თმა, წვერი და სქელი მოკლე წარბები კადმოცემულია ცისფერი სმალტი; სისხის ნაცყები შეცირია, კუარითებული თვალბის შხრა დახმული. წმინდანს ავია მოკაის-ფრა-მეწამული ვერხბით შემული თფრომოფორიანი ღურჯი ფელინი, კაისბური ნოჯებით სხვლოზე; დიდი მარჯვნივ ბლახისხური მწვა-ხე, ღურჯი ზოლით შემოვლებული. პარალელი — ხახულის კარტის ცენტრალურ ნაწილზე წითლად განლაგებული მედალიონები (№ 73-82).

83. Медальон с изображением св. Николая (Хачульский триптих).

I пол. XII в., византийская работа.
Размеры: диаметр — 2 см.
Сохранность: хорошая.

Медальон венчает пластину левой пары апостолов. Погрудное изображение св. Николая дано в фас, на золотом фоне. Изящным жестом правшей руки он благословляет, в левой же, покровенной руке держит украшенное камнями желтое евангелие с красным корешком. Святой представлен старцем. Его седые волосы, борода и толстые короткие брови переданы голубой смальтой; черты лица — строгие, взгляд расширенных глаз — напряженный. Святой одет в синюю фелюку, украшенную белым озофором с пурпурными крестиками, с кочергообразными складками на рукаве; большой имень травянисто-зеленый с синими ободком. Параллель — медальоны по кругу на центральной части Хачульского триптиха (№ 73—82).

83. The Medallion Representing Saint Nicholas (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century, Byzantine.
Dimensions: diameter — 2 cm.
Well preserved.

The medallion crowns the left plaque of the apostles. The bust of St. Nicholas is shown in frontal position against a gold ground. With his right hand, raised in a graceful gesture, he is giving benediction and in his left hand he is holding a yellow Gospel with a red back adorned with precious stones.

St. Nicholas is represented as an old man. His grey hair, beard and short, thick eyebrows are in light-blue smalt. He has stern features and his dilated eyes are gazing tensely. The Saint is wearing a blue tunic and a white stole adorned with brownish-red crosses. The folds are treated in poker-shaped pattern on the sleeve. The big halo is grass-green, rimmed with a blue stripe. Parallels are found in the ring of medallions on the central panel of the Khakhuli triptych (Nos. 73—82).

ბიძე, (ბიბლ.) ომარს, ს. 14, № 63;
Д. Гордеев. К вопросу о разгруппировании,
с. 159, XXII.

84. ფირფიტა ქრისტე-პანტოკრატორის გამოსახულებით (ხახულიის კარელი).

XII ს. I ნახ ქართული ხელოვნება.
ზომები: 8x7 სმ
დრეკულობა: კარგა.

ფირფიტა მოთავსებულია დროთაძმობის ცენტრალური გამოსახულების ზედა მარჯვენა კუთხეშიან. იგი გამოიწვევს რაგირად თავისი ზომებით — (ფირფიტა კარდის ერთ-ერთი უდიდესი მინანქანია) — ასევე თავისი ფერადობით და ექსპრესიით. მკვერდ ფორმულური მკვებობის ნახევარფეკურა წარმოგვიხდისა იქროს ფონზე. შის მარცხენა ხელში კეთილი ხახურგის უკრავს, მარჯვენაში აკრავს მხეს. იგი გამოწვევსადა უდიდესი კლავით მითითდ ღურუ კვართში და მუქნაუ-ვაისფერ, თითქმის მუქ, პიტაკიანში. აგრული მარჯვენა-დი დიდა, ღურუი ფირფიტაგვერდობული. გამოეხებულა კავისებური ხაზები, რომელიც მხარედ ცხვედს XII სუკუნის მინანქრებში. ქრისტეს გამომსახვლობითობის მთელი ძალი ათვლებდა კონცენტრირებულ, მთი კავიდებულ მუქ ვაკვებში. განსაკუთრებულ დამახვლობის ქრისტე აგრეველ მამტიობის ხაზების დანახობს. წარწერები სერნულაია, მუნსულულები წილედი მინანქრობი. პარალელი — სტყუელ-ტრისტოტიონის მახალისებები. პანტოკრატორის ფირფიტა წარმოადგენს XII სუკუნის მინანქრული ხელოვნების ნიმუშს, რომელიც პანტოკრატი რთონტოტიონის უკუვს მთავრებუბა. რომ ეს ფირფიტა აფილობრედ არის მუნსულულები, ამხე მთავითობებს გამოეხვევლების დიდი ემოციურობა, თვისებური მუქნაუ-ვაისფერ ტრისტოტიონის ვითრების დე აგრეველ ფირფიტის ხმრავულ — ამ ნიმუშები, რომლებიც მხარედ ცხვედს სწორედ ქართული მინანქრებში.

84. Пластина Христа-Пантократора (Хачульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа.
Размеры: 8 x 7 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина помещена у правого верхнего угла центрального изображения Богоматери. Она выделяется как своим размерами (пластина представляет собой одну из самых больших эмалей триптиха), так и своей яркостью и экспрессией. Полуфигура Спасителя, строго фронтальная, — на золотом фоне. В левой руке Христос держит желтое евангелие; десницей, выступающей из-под гиматия, благословляет. Он одет в синий хитон с желтым узким клавом и в пурпурно-коричневый, почти черный гиматий. Крещатый нимб — большой синий с бирюзово-каймой. Применены складки «кочергой», частые в эмалях XII в. Вся сила выразительности образа сосредоточена в глазах с расширенными зрачками. Особая напряженность в в потоке складок гиматия. Надписи — греческие, исполнены красной эмалью. Параллель — медальоны Ставело-триптиха. Пластина Пантократора является образцом грузинского эмального искусства XII в. византизмирующего направления. О местном изготовлении ее говорят повышенная эмоциональность образа, своеобразное сочетание черно-пурпурного с желтым, примесь винного оттенка в телесном, а также обилие пор — черты, часто встречающиеся именно в грузинских эмалях.

84. The Plaque Representing Christ Pantocrator (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century. Georgian.
Dimensions: 8 cm x 7 cm.
Well preserved.

The plaque is placed at the upper right corner of the central icon of the Virgin. It is remarkable both for its size (it's one of the largest enamels of the triptych) and for its iridescence and expression. The half-figure of the Saviour is shown in frontal position against a gold background. In his left hand Christ is holding a yellow book, with his right one which is showing from his cap he is giving benediction. He is dressed in a blue tunic with a narrow, yellow clavus and a brownish-purple, almost black cape. The halo decorated with a cross is large and has a turquoise rim. Poker-like folds are typical of the 12th century. The expressive force is concentrated in the eyes with dilated pupils. One also feels a kind of tension in the flow of the folds. The Greek inscriptions are executed in red enamel. The parallel is found in the medallions of Stavelt triptych. The Pantocrator is an example of the 12th century Georgian enamelwork of pro-Byzantine school. This is suggested by the heightened emotionalism of the image, by a peculiar combination of the blackish-purple and yellow colours, the wine-coloured overtones of the flesh and by the abundance of pores (honey-combs) which are all characteristic features of Georgian rather than any other enamels.

ბიძე, (Емб.): Опись, с. 12, № 42;
Л. Гордеев, К вопросу о разгруппировании,
с. 158; W. Dehnbolde-Zinichwili, p. 26,
Iam XIVb; Ch. Amiranashvili, Les émaux,
p. 112, pl. 113; K. Wessel, Die byz.
Emailkunst, S. 110, Abb. 35;
3. მინანქრული ხელოვნების კარგობა, გვ. 76,
1966, № 3 (III. Амориашвили, Хачульский
триптих, с. 159, табл. 86); Л. Хуценбадзе,
Грузинские эмали, с. 125-127, табл. XXXIII,

85. დეკორატიული ჯვარი მედალიონში ქრისტეს გამოსახულებით

(ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ. ბიზანტიური სკოლა.
ზომები 17,5 x 11,5 სმ, მედალიონის დამატერი — 2,5 სმ.
დაცემის კარგი.

ჯვარი ცენტრალური გამოსახულების ქვევითაა მოთავსებული, მისგან მარცხნივ. ჯვრის შტაბები ერთიანად ფაქისი ორნამენტითაა დეორატიული, მათ გასაძვრებ კ მედალიონის ქრისტეს ნახევანფიგურული ოქროს ფონზე. ორნამენტი მომცრო წრეების ორი რივითაა შედგენილი, ეოველ მონაკანში ევავილია ნაწერული, წრეებს შორის კი ჯვრისებური ხაზებია ნახვული — ფონი თეთრია, ხაზები კი თეთრით, ავერისებური-წითლითა და შუკი ლურჯით არის შესრულებული. ჯვრის ორნამენტი უაზლოვებზე ლიზურეტის ტეტაგროტიკის დეკორატიულ ლორწონებს და ხან-მარკოს საგანბრში დედვილი შეგობარე მიქელ შიავრანსკელოზის ხატის სარკაულს. თვი შეტად ზუტად და ბატიფიდაა შესრულებული.

ქრისტე „ეოკლისმერობელის“ ხაზით არის წარმოდგენილი. მარჯვენა ხელი მას კრთხვად აქვს აბერობილი, მარცხენაში კი ევითილი ხანარება უჭირავს. მას თორეკლავანი ცისფერი კვართი და შექამულ-ევისფერი შიპატიანი შიოსკეს. შირავანდი-დიდი, ლურჯი, წითელი არშითი. ბერძნული წარწერა წითელი შიანსწილითაა დატახილი. ხისის შიანსწილითა და ნაქვევის ხანატიი გამოსახულება ხახულის კარედზე წრთოდე კან-ლაქებულ მედალიონებს წავაგეს (№ 73-82).

85. Декоративный крест с медальоном Христа (Хакхульский триптих).

I пол. XII в., византийская работа.
Размеры: 17,5 x 11,5 см; диаметр медальона — 2,5 см.
Сохранность: хорошая.

Крест помещен под центральным изображением триптиха, левее него. Рукава креста целиком покрыты изысканным орнаментом, а центре — медальон с полуфигурой Христа на золотом фоне. Орнамент составлен из двух рядов кружочков с цветочками, пространство между которыми заполнено крестообразными фигурками. Фон — белый. Рисунок исполнен белыми, кирпично-красными и темно-синими цветами. Исполнение отличается большой четкостью и тонкостью. Орнамент креста выявляет ближайшее родство с декоративными пластинами Лимбургского ковчега, а также с иконой стоящего во весь рост архангела Михаила из сокровищницы Сан-Марко.

Христос — в типе Вседержителя, правой рукой благословляет, а левой держит желтое евангелие. Его одеяния — голубой хитон с белым клавом и пурпурно-коричневый гиматий. Нимб — большой синий с красной каймой. Надпись — греческая, исполнена красной эмалью. Исполнение медальона по описанию лица и рисунку складок напоминает медальоны, вдушие по кругу на Хакхульском триптихе (№ 73—82).

85. The Decorative Cross with Christ's Medallion (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century. Byzantine.
Dimensions: 17.5 cm x 11.5 cm, medallion diameter — 2.5 cm.
Well preserved.

The cross is placed beneath the central icon of the triptych to the left from it. The branches of the cross are completely covered with a refined ornament. The medallion bearing Christ's half-figure against a gold background occupies the centre of the cross. The ornament is made of two rows of small circles with flowers. The white space among these is filled with cross-like figures. The flower pattern is executed in white, brick-red and dark-blue colours. The execution is remarkable for its precision and refinement. The ornaments of this cross reveal a close affinity to the decorative plaques of the Limburg shrine and the full-length icon of Archangel Michael from the treasury of San Marco.

Christ Omnipotent is giving benediction with his right hand and holding a yellow book in his left. He is attired in a light blue tunic with a white clavus and a brownish-purple robe. The large, blue halo has a red rim. The Greek inscription is executed in red enamel. The treatment of the face and the folds resembles the medallions situated in a circle of the Khakhuli triptych (Nos. 73—82).

ბიძე (ზაგ.). ომახ. ს. 14, № 57;
W. Dehnbader-Zürichwill, p. 20, lam. XXa;
O. Dalton, Byz. Art, p. 530;
Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 122;
წ. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი,
გვ. 84-86, სურ. 97 (III. Амиранашвили,
Хакхульский триптих, с. 161-162, табл. 97).

86. დეკორატიული ჯვარი ცენტრალურ ფიგურაზე პავლს მოციქულს გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ. ბიზანტიური ხელნაწი.
ზომები: 13,5x8,5 სმ, ფიგურატისა — 2,2x2,2 სმ.
დაცულობა: კარგი.

ჯვარი ზემოაღწერილის (№ 85) pendant არის მოთავსებული, ცენტრიალზე მარჯვნივ. ჯვრის შტავეებს ოქროს ფონზე გამოვანილი ორნამენტები აქვთ, უკვე კვადრატული არაა წმინდანის სახეობისგან. ორნამენტები მართლაც ვევილზე შემოვლულად სვამდასაზო ზოდის წრეებით არის შევანილი, მარჯვენა შტავეზე კი — „იკულეობით“. წრეებს შორის ორნამენტული საშუალებებიცაა ჩანებული. ორნამენტები თეთრი, წითელი, ლურჯი და ზურმუხტისფერი მინანქრითაა შესრულებული. ნახელავის სინატიფითა და წრეების შევების მინანქრით იგი ზემოთ განხილულ ჯვარს ვაღივებდა (№ 85).

მოციქული ოქროს ფონზეა წარმოდგენილი. მარჯვენა მის მჯერდის აქვს მიტანილი, დახურული მარჯვენა ხელში კი ვივთელი სახარება უჭირს; მის ცხვირი, ვითარდაცაა ცხვირი და შუკი ლურჯი ჰიმნტიონი მოსვს. მარჯვნივ შუკი მწვანე ვაგუჭვირი მინანქრის. სახის ტბი პორტუგალია. მარჯვენა ხელში გამოვანილებს, მჯერდ წითელი მინანქრით შესრულებული წარწერა სწორედ ამ წმინდანის სახელს აკუვეებს.

86. Декоративный крест с пластиной Павла (Хакхульский триптих).

I пол. XII в., византийская работа.
Размеры: 13,5 x 8,5 см; пластины — 2,2 x 2,2 см.
Сохранность: хорошая.

Крест помещен pendant предыдущему кресту, вправо от центра (№ 85). Рукава креста украшены орнаментом на золотом фоне. В центре — квадрат с полуфигурой святого. Орнамент в основном дает изображение отдельных кругов разного размера со вписанным в него цветочным рисунком. Узор правого рукава составлен из сердечек. Между кругами вставлены еще орнаментированные треугольники. Орнаментальный рисунок исполнен белой, красной, синей и изумрудной эмалью. По тонкости исполнения и принципу заполнения кругов орнамент этого креста близок декоративному кресту с изображением Христа (№ 85).

Святой представлен на золотом фоне. Правую руку он держит перед грудью, в левой покровенной его руке — желтое евангелие. На нем — голубой хитон с желтым клавом и темно-синий гиматий. Инимб — темно-зеленый опалковый. Тип лика отходит от традиционного изображения Павла, однако греческая надпись, исполненная красной эмалью, гласит, что здесь представлен именно этот святой.

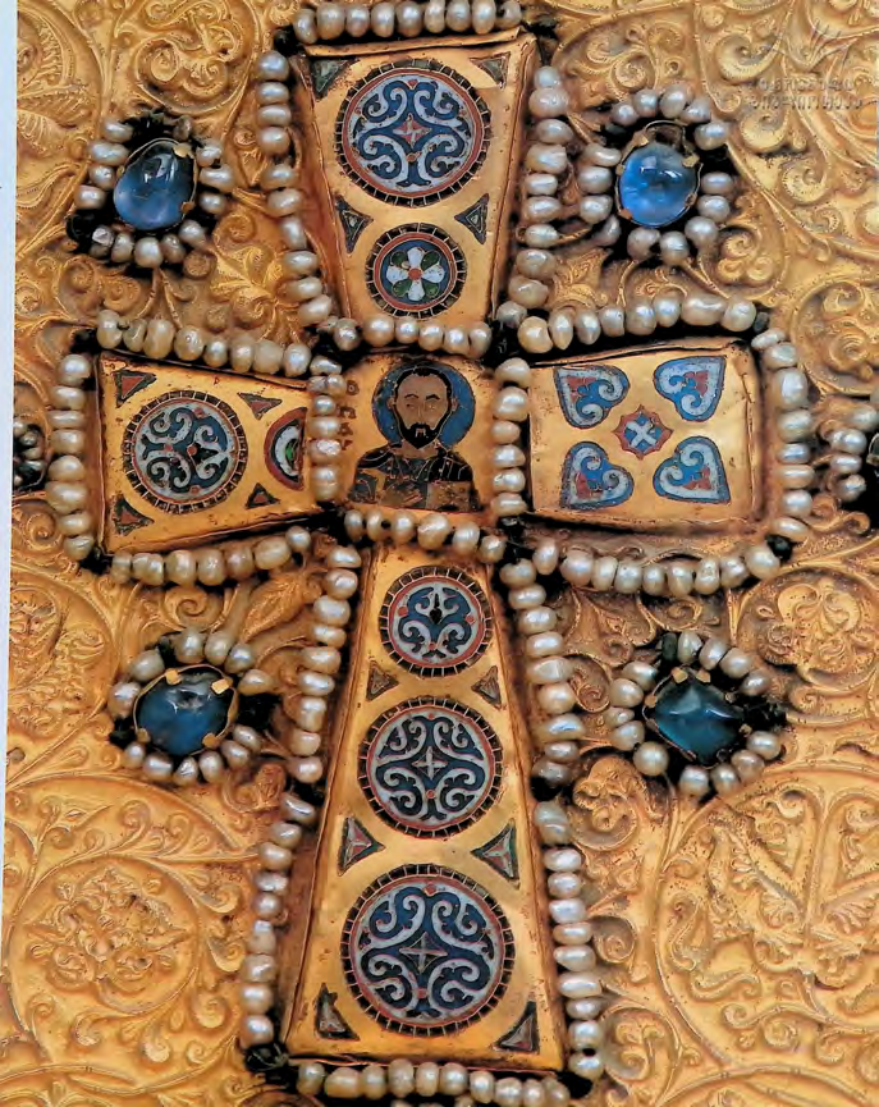
86. The Decorative Cross Representing Saint Paul (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century, Byzantine.
Dimensions: of the cross — 13.5 cm x 8.5 cm,
plaques — 2.2 cm x 2.2 cm.
Well preserved.

The cross is placed pendant from the preceding cross, to the right from the centre. The branches of the cross are adorned with an ornament against the gold background. The centre of the cross is occupied by the square plaque bearing the half-length figure of the Saint. The ornament is basically made of detached circles of various sizes with flower patterns inside. The design of the right arm of the cross includes heart-shaped figures. The spaces between the circles are occupied by ornamental triangles. The ornamental pattern is executed in white, red, blue and emerald-green enamel. The refined manner of execution and the way the encircled spaces are filled in this ornament resemble the decorative cross with Christ (No. 85).

The Saint is shown against the gold ground, raising his right hand before his breast, and holding a yellow book in his left one. He is wearing a light blue tunic with a yellow clavus and a dark-blue cloak. His halo is dark-green rather opaque. The facial type does not correspond to the traditional image of St. Paul, but the Greek inscription in red enamel states that the Saint represented in this plaque is Paul.

ბად. (Бад.): Ошва, с. 14, № 58;
W. Dchobadze-Zizichvili, p. 20, iam. XXb;
Ch. Amiranashvili, Les évang., p. 122;
წ. აბოხანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 86,
სურ. 98 (III. Амيرانашвили, Хакхульский
триптих, с. 162, табл. 98).

87. ფირფიტა იოანე ნათლისმცემლის გამოსახულებით (ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ. მიხანტიური ხელობა.
ზომები: 3,5×2,5 სმ.
დაცულობა: კარგი.

ხაშუკობის ფირფიტა ღმრისმშობლის ცენტრალური გამოსახულების ზე-ვით, მარცხნივ მოქცეულ ე. წ. „სიონია“ ნაგებული. იოანე ნათლის-მცემელი წელსზევითაა წარმოდგენილი. მარჯვენა ხელი მას მკვრდან აქვს მიტანილი, მარცხენაში კრავს წიგნს. მისი სპირიტუალური მუდგავისებურია, ღურჯობი აღნიშნული ხშირი, მკვრდზე წრებად დაუ-წილი ნაკვეთებით. მარჯვნივ დიდია, ინტენსიური ღურჯობი, წითლბუნებო-ვლუბული. ხაზის ნაკვეთები და თმა რბილადია დაშვებული მუქმულ-ვავისებური შიხანკრით.

87. Пластина с изображением Иоанна Крестителя (Хахульский триптих).

I пол. XII в., византийская работа.
Размеры: 3,5×2,5 см.
Сохранность: хорошая.

Треугольная пластина вставлена в „Сioni“, находящийся под центральным изображением Богоматери, влево от нее. Изображение Иоанна Крестителя — поясное. Правая рука поднесена к груди, в левой он держит белый свиток. Одевание — пурпурно-коричневое с частыми складками, спускающимися кругами на грудь. Нити — большой, интенсивно-синий с красным контуром. Обработка черт лица и волос пурпурно-коричневой эмалью мягка. Надпись — греческая синяя.

87. The Plaque Representing John the Baptist (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century. Byzantine.
Dimensions: 3.5 cm x 2.5 cm.
Well preserved.

The triangular plaque is set in the so-called “Sioni” just below the central icon to the left of it. John the Baptist is shown half-length, raising his right hand to his breast and holding a white scroll in his left one. He is wearing brownish-purple garments with frequent folds falling in circles upon his chest. His halo is large, of an intensive blue colour rimmed with a red contour. The features and the hair are softly treated in brownish-purple enamel. The Greek inscription is executed in blue.

ბობე, (ბაზლ.): ომსკი, ს. 14, № 54;
W. Dehnbond-Zirichwill, p. 18, iam. XV/III აკ;
წ. ახრანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 68,
სურ. 68 (III. ამირანაშვილი, Хахульский
триптих, с. 154, табл. 65).

**88. ფირფიტა წმ. თედორეს გამოსახულებით
(ხახულის კარელი).**

XII ს. I ნახ. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 4,5x2,5 სმ.
დაცულია კარა.

ფირფიტა შუა დეკორაციული ვარდლის მარცხენა მოიხსნეული. წმ. თედორე მთელი ტანით, ფრონტალურად არის გამოსახული. მას წაღწეულ ნაერისფერია მოსახშირე ჯეხს მიხედული, რომლის ქვეშეა მოხანს ლურჯი კარის ოქროით და მკერფის თულებით გაწეობილი კალა. წილელ ხსით მოსახურულ ტანლიონე გამოიკეთება ცისფერი ჟვანი, რომელიც წინდანს მკერდის წინ უკრია. მარჯვნივ დიფია, ლურჯი, წილელმოკლული. ნაქცების ნახტი მკუთით და მკერფია. წარწერა უკრნულია. წმ. თედორეს სხე თავისი გამორჩეული ხიზბილითა და ლიათელობით კარდის დეკორაციულ ჟვარე გამოსახულ ქრისტეს მოიკეთეს (№ 85). ნაიჭების ნახტის მიხედვით იგი უხბია-ნგბე სტეველო-ტრიბიტეონის გამოსახულებებს.

**88. Пластина с изображением св. Федора
(Хакхульский триптих).**

I пол. XII в., византийская работа.
Размеры: 4,5 x 2,5 см.
Сохранность: хорошая.

Пластина — по левую сторону от средней декоративной розетки. Святой Федор представлен фронтально, во весь рост. На нем воднисто-серая хламида, из-под которой виден расшитый золотом и драгоценными камнями подол синего хитона. На фоне окаймленного красным контуром таблица выделяется голубой крест, который святой держит перед грудью. Нимб — большой синий с красным контуром. Рисунок складок четкий и строгий. Надпись — греческая. Лик св. Федора отличается мягкостью и лиричностью. В этом отношении он напоминает образ Христа на декоративном кресте триптиха (№ 85). По рисунку складок одетый фигура св. Федора перекликается с изображением Ставело-триптиха.

**88. The Plaque Representing Saint Theodore
(the Khakhuli triptych).**

First half of the 12th century. Byzantine.
Dimensions: 4.5 cm x 2.5 cm.
Well preserved.

The plaque is placed to the right from the central decorative rosette. Saint Theodore is shown standing full-length in frontal position wearing a pale-grey chlamys from under which shows the lower part of his gold-embroidered tunic adorned with precious stones. The blue cross, which he is holding before his breast, contrasts with the yellow background of the red-rimmed tablion. The pattern of the folds is clean-cut. The inscription is executed in Greek. The features of the Saint are soft and marked with lyricism. In this respect they resemble the image of Christ on the decorative cross of the triptych (No. 85). The pattern of the folds of Saint Theodore's garments has much in common with the picture in Stavelot triptych.

ბიბლ. (Библия): Отис, с. 14, № 64;
W. Dehnbach-Zischwilli, p. 19, lam. XVIIb;
წ. აბიანაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 62,
სურ. 64 (III. Амраманавили, Хакхульский
триптих, с. 153-154, табл. 64).

**89—93. მედალიონები კარედის ფრთებზე
(ხახულის კარედი).**

XII ს. I ნახ. ქართული ხელობა.
ზომები დამკვეთი — დაახლ. 6 სმ.
დაკლერობა მღვდელ ანის დახატებული ერთ-ერთი
მედალიონი ქრისტეს გამოსახულებით, მოციქულიაა
ღმრთისმშობლისა და ხალისმცემლის მარკინელის
შინაქანი

შინაქანებს ეს უკუე მოიგვს მარჯვენა ფრთის ზედა მედალიონს ღმრთის-
მშობლის გამოსახულებით, მარცხენა ფრთის ქვედა მარჯვენა მედალიონს
თანე ხალისმცემლის გამოსახულებით, მარჯვენა ფრთის ზემოდან მე-
სამე მედალიონს ქრისტეს გამოსახულებით და ორივე ფრთის შუა ქვედა
მედალიონებს. ღმრთისმშობლის, ხალისმცემლისა და ქრისტეს გამოსა-
ხულებანი, ჩანს „ვედრების“ კომოზიციად ერთმანეთს. ფიგურების გან-
თავსებით — ღმრთისმშობელი მცხეთიურის მარცხნივია და ოთხე მარჯვენა
შარეს — იგი ამ კომოზიციის სექციად იქნათ ხალისმცემლის წარმოა-
დგენს. გამოსახულებანი ოქროს ფონზეა მოცემული, ბერძნული წარწე-
რები წითელი შინაქანისა. სახეების საყვები ერაყარიონიანა: წერილი
პორკალელი წარმბე, შხვილი კვიზანი ცვიარი (ვანსაქურები ერკე-
ლი ღმრთისმშობელს აქვს), თფლისური კუკუბი, რიალად დავნილი
შეჩამულ-უაისური იმა. სხვის გამოშვებულები უგულოა, ღირსული,
რიალი. კვლას წითელმთოვებული ლურჯი მარჯვანდი აქვს სპიობელი
ღურად არის შეუკრალი, საყვების ნახტი თითქმის ერთმანეთს. ორი
მედალიონის ქრისტეს გამოსახულებები მხვად კარანჯე ერთმანეთსა-
ნა, შესძისა ეი (მარცხენა ფრთის ქვედა ნაწილის შუაში) მთავრ-
ოდნე განსხვავდება ხელის მოძრაობით, უფრო მკვეთრად გამოხატული
კრამბლებით და საყვების ნახტიით.

ბიბლ. (Визл.): Опись, с. 18, № 67, 69, 71,
с. 20, № 83, 84; W. Dehnbach-Zitzchwil,
p. 21-23, tabl. X, XI; ? ამბანამული,
ხახულის კარედი, გვ. 66-66, 74, სურ. 67, 70,
82, 83 (III. Амврванашвиле, Хахуლისკი
ტრიალი, с. 155, 156, табл. 67, 70, 82, 83);
П. Хускиндаძე, Грузинские монеты, с.
127-128, табл. XXXI, XXXIII, 3,
XXXIV, 1.

89—93. Медальоны створок триптиха
(Хвахульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа.

Размеры: диаметр — ок. 6 см.

Сохранность: довольно поврежден один из трех
медальонов Христа, в нимбах Богоматери
и Иоанна Крестителя выкрошилась эмаль.

Эта группа эмалей включает верхний медальон правого крыла с изображением Богоматери, нижний правый левого крыла с Иоанном Крестителем, медальоны с Христом — третий сверху на правом крыле и нижние в середине обоих створок. Медальоны с изображением Богоматери, Иоанна Крестителя и одного из Христов составляли, очевидно, композицию Денсуса. Судя по позам изображений — Богоматерю по левую сторону от Христа, а Креститель — по правую, это довольно редкий извод размещения фигур в этой сцене. Изображения — на золотом фоне, надписи — греческие красные. Черты лица описаны одинаково — тонкие, дугообразные брови, мясистый нос с горбинкой, особенно длинный у Богоматери, карие зрачки глаз, мягко ложившиеся пурпурно-коричневые волосы. Выражение исполнено непосредственности и лиричной мягкости. У всех синие нимбы, окаймленные красным контуром, одеяния решены в синих тонах, рисунок складок почти одинаков. Изображения Христа двух медальонов невозможно отличить друг от друга. Спаситель же третьего, находящийся в средней нижней части правого крыла, несколько разнится от них жестом левой руки, более резко выделенным скел и рисунком складок.

89—93. Medallions of the Side Panels of the Triptych
(the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century, Georgian.

Dimensions: diameter — about 6 cm.

One of the three medallions with Christ is damaged hard, and some enamel has crumbled away from the halos of the Virgin and John the Baptist.

This group of enamels includes the upper medallion of the right panel with the Virgin, the lower medallion in left panel bearing the image of John the Baptist, and the medallions with Jesus Christ: the third medallion down on the right panel and the central medallions on the lower part of either panel. The medallions bearing the images of the Virgin, John the Baptist and one of the medallions with Christ must have been meant to make up the composition of Desus. Judging by the positions of the figures, the Virgin to the left of Christ and John the Baptist to the right, this is rather a rare version of this motif. The figures are shown against a gold background. The Greek inscriptions are executed in red. The features are treated identically: they all have what longer, brown eyes, softly falling brownish-purple hair, their expressions are natural and full of mild lyricism. They all have blue halos rimmed with a red contour, garments treated in blue colours with an almost identical pattern of folds. The images of Christ on two medallions are hard to tell one from the other, while the third image of the Saviour on the central medallion in the lower part of the right panel differs from them by the gesture of the left hand, rather prominent cheek-bones and the pattern of the folds.

94—95. მედალიონები კარელის ტრიტხზე
(ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელობა.
ზომები დამკვეთი — დიალ. 6 სმ.
აღწერისას მარჯვნივ კარგა

მედალიონები პირველი ფიგურა მოთავსებული ერთი (თანვე აღნიშნული) — ქვემო პირველი კონკრეტული, მეორე (წმ. მათე) პირველი კონკრეტული მეორე კამოხსენებლის სანი მოთხებიითა წარმოადგენილი, ოქროს ფონზე, ორთავს წითელი ზედახელი წარწერა ახლავს. პირველი დაბრუნებული ზედა მოცემულს ხასრებს უკრავს. ოთხს სიძისი ლურჯისა და ვისერი, მათი კი კამეა წითლია და ლურჯი არის შესრულებული. ოთხე აღნიშნულიველის შესრულების ნაკვეთის სანტიმეტრი რილია, მათი კი შედრებით მკვირი. პირველი პირველი მლაქიტისფერი-წყავს აქვს, მეორეს ხახისი მუქი, ორვე წითელ-მლაქიტისფერი. ამ კამოხსენებლებს ბერი რამ აქვს ხატი — პოსა, ხახის კონტურის ნერვული ხახი ხატივითგ გამოთვლილი ვარსაღობით, წყვილის დამუშავება, რამდენავე წარმოდგენილი ცხვირის „ხატივებრი“ ფორმა, წარების და თვლის სანტი, სიმოსელის ხახვი, ნაკვეთის რამდენავე ტრანკი შესრულება.

94—95. Медальоны створок триптиха
(Хакхульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа.
Размеры: диаметр — ок. 6 см.
Сохранность: в основном хороша.

Медальоны помещены на правом крыле — один с изображением Иоанна Богослова в нижнем правом углу, другой — со св. Матфеем, второй снизу по внешней стороне. Изображения даны в трехчетвертном повороте, на золотом фоне, с красными греческими надписями. В левой покровной руке они держат евангелия. Двеяния у Иоанна Богослова решены в синем-голубой тонах, у Матфея — яркие красно-синие. Рисунок складок у Иоанна мягче, у Матфея — резче. Нить первого — малахитово-зеленого цвета, второго — ярко-зеленый, оба с красным контуром. Эти изображения объединяются целью рядом общих черт и деталей, порой, нервной линией контура лика с нарочито выделенными скулами, обработкой бороды, формой несколько удлиненного, „шиповый“ заканчивающегося носа, рисунком бровей, глаз, узором ошейника и несколько грубым исполнением их складок.

94—95. Medallions of the Panels of the Triptych
(the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century, Georgian.
Dimensions: diameter — about 6 cm.
On the whole well preserved.

The medallions are placed on the right panel: the one with John the Theologian in the lower, right-hand corner and the one with Saint Matthew second from the bottom on the outward side. The figures are shown in semi-profile against the gold ground with Greek inscriptions. In their left hands hidden in their cloaks, they are holding books. Saint John's garments executed in light-blue and blue colours, those of St. Matthew's are bright red and blue. The pattern of folds in John's garments is softer while the folds of Saint Matthew's garments are more clean-cut. The halo of the former is malachite-green, the latter has a bright green one, both are rimmed with a red contour. These figures have a lot in common: postures, the nervous outlines of their faces with deliberately stressed cheek-bones, treatment of the beards, the form of elongated noses which end in a hair-pin pattern, eyes and eyebrows, the pattern of their garments and the crude execution of the folds.

ბილქ. (Биба.): Опись, с. 18, № 70, 72; W. Dschbadze-Zisichwilli, p. 22, iam. XII; XII; 8. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, ს. 70, სურ. 71, 73 (III); ამირანაშვილი, Хакхульский триптих, с. 156, табл. 71, 73; Л. Хускинадзе, Грузинские эмалы, с. 129-128, табл. XXXIV, 4.

ბილქ. (Биба.): Опись, с. 18, № 73, с. 20, № 80, 86, 87; W. Dschbadze-Zisichwilli, p. 22, 23, iam. XIV; 8. ამირანაშვილი, ხახულის კარელი, ს. 70, 72, 74, სურ. 75, 76, 78, 84. (III).

ამირანაშვილი, Хакхульский триптих, с. 157-158, табл. 75, 76, 78, 84; Л. Хускинадзе, Грузинские эмалы, с. 129-130, табл. XXXV.

86—89. მედალიონები კარელის ფრთებზე (ხახულის კარელი).

XII ს. I ნახ. ქართველი ხელოსანი
საქმის დამატებით — დამდეგ 6 სმ
დაწვრილი მოკვრივია წმ ფილიპეს მარჯვენა ხელისა
და წმ იაკობის მარცხენა ხელისა. წმ ანდრეას
მედალიონის მარჯვენა კრამთზე ფორმისა.

მედალიონებს ეს ჯგუფი მოიცავს წმ. ფილიპეს (მარჯვნივ ფრთებზე, შიდა მხარეს, ქვემოდაც მჯირსე), წმ. თომას (მარცხენა ფრთა, ზემოდაც მჯირსე რულის ვარჯიშით), წმ. ანდრეას (ქვე, ზემოდაც მჯირსე, გარე კიდისკენ) და წმ. იაკობის (ქვე, ზემოდაც შიგნით შიდა კიდისკენ) გამოსახულებებს. თითვე მოცემული ფრესკულურად გადმოცემული, მარცხენა ხელს ვიწველ მთავანს ფთიონი ტრეხისი უჭირს. წითელი შინაქრის წარწერებს ბერძნულია. ფონი — თურქი. ვეჯლისთვის ხაერ-თა ხისის ხეობის ნახატი — გახვილი წარმოი, ათვლისფერი გუ-კვი, ქვემოც უკუბრთვულად ხაერული მისხული ცხობი, მხილი ვეჯისფერი იმა, ხისის ფრთა ივალა, მხარი ხაეცებს მოქმეტივებულა ხაბტი (ყვარულ ვრამანეს ვეჩინება კეცისფერი ხაბტი, ჰამტიონ-სე კი იხიონი თანაბრე, მოცრო რეალებზე ლეგება).

ფილიპეს და თომას მოცემული უმჯობესებებზე წარმოეფილებან. წმ. ანდრეას ბერეკადება წარმოეფილი, ცხობერი შინაქრისი გამოსახული წილართი. ფილიპეს და ანდრეას ხაბისელი ლურჯ-ციხობრე და ვირვინ-ურედა შეუქრილი, იაკობს და თომას კი წითელი კვარი და ლურჯი ჰამტიონი მოსეს. ხაბი წინანის მარჯვნივ ლურჯია, წითელმოცე-ლებული, ანდრეასი კი — ზერვტეხისფერი.

96—99. Медальоны створки триптиха (Хакхульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа. Размеры: диаметр — ок. 6 см.
Сохранность: выкрошилась эмаль в правой руке св. Филиппа и в нимбе св. Иакова. Эмаль на медальоне св. Андрея — вся в порох.

Это — группа медальонов с изображением Филиппа на правой створке (II снизу по внутренней стороне) и на левой — Фомы (II сверху по дуге), Андрея (II сверху по внешней стороне) и Иакова (I сверху по внутренней стороне). Эти изображения даны фронтально с белыми свитками в левой руке. Надписи — греческие, исполнены красной эмалью. Фоны — золотые. Всех их объединяет одинаковое описание черт лица — брови взлетят, глаза с карими зрачками, расширяющиеся кнаружи трехлопастный нос, мягкие коричневые волосы, широкий овал лица, упорядоченный рисунок частых складок, на хитоне уложенных встречающейся «кочергой», а на гиматии — длинными закручивающимися равномерными линиями.

Апостолы Филипп и св. Фома — юноши. Апостол Иаков изображен с бурнури-коричневой острой бородой. Св. Андрей — старец, седина его передана голубой эмалью. Одеяния Филиппа и Андрея решены в сине-голубых и бирюзовых тонах. У апостола Иакова и св. Фомы хитоны красные, а гиматии синие. Нимбы трех святых синие с красным контуром, у Андрея он изумрудный.

96—99. Medallions of the Triptych Panels (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century, Georgian. Dimensions: diameter — about 6 cm.
Enamel has crumbled away in the right sleeve of Saint Philip and in Saint Jacob's halo. The enamel in the medallion of Saint Andrew is all honeycombed.

This group includes the medallions of Saint Philip on the right panel (the second medallion from the bottom on the inner side of the panel) and Saint Thomas (the second down along the curve), Saint Andrew (second down on the outward side) and Saint Jacob (first down on the inner side). These figures are shown in frontal positions holding white scrolls in their left hands. The inscriptions are Greek, executed in red enamel. The backgrounds are gold. All these enamels show common traits in the treatment of the facial features: lengthy, drawn out eyebrows, eyes with brown pupils, the widening downwards triplicate-varied noses, soft, brown hair, broad faces, an orderly pattern of frequent folds arranged as meeting "poker" ends in the tunics and long, even, rounding lines on the robes.

The Apostles Philip and Saint Thomas are shown as adolescents. The Apostle Jacob has a brownish-purple, pointed beard. Saint Andrew is an old man, his gray hair rendered in light-blue enamel. St. Philip's and St. Andrew's garments are treated in light blue, blue and turquoise colours. The Apostle Jacob and St. Thomas are wearing red tunics and blue robes. The halos of three Saints are blue, rimmed with a red contour. Saint Andrew has an emerald-green halo.

100—102. მედალიონები კარგის ფრთხებზე (ხახულის კარგი).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელოვნება.
ზომები: დიამეტრი — დაახლ. 6 სმ.
დარღვნილია მარჯვენა მხარეს
ღრმისებრი კვადრის მკერდისა და მარჯვენა ხელის

ამ ჯგუფში შედის კარგის მარჯვენა ფრთის მედალიონები წმ. პეტრეს (ზემოდან შორეულ კარვს კიხისკენ) და წმ. შაფის (ზემოდან შორეულ, რეალის გუბულეთში) გამოსახულებით და ისინი ღრმისებრი კვადრის მარჯვენა ფრთის (ქვემოდან შორეულ, შიდა კიხისკენ) მოციქულები en face არიან გამოხატული ოქროს ფონზე. წმ. პეტრეს მარჯვენა ხელში თეონი ერგული უკრაია, მარჯვენა კერძოვითაა ეჭვს აღმართული. წმ. შაფისა და წმ. იოანეს დაბრუნებულ მარჯვენა ხელს ეკეთილი, წითელი და ღურჯი სილითი შეკული სახარების ბეჭეტი. მარჯვენა ხელში იკრძა და მარჯვენა ხელს ღურჯი-ციხური, მინათხვე ტონს-მითაა გამოხატული, კლავის ეკეთილია. ითხვეს საბისილი ურთავრითაა დაშვებული — კარსზე ერთმანის გეონების პარალელური „ეკიხეურთა“ სხეში, მარჯვნივ კი ტრული ხეკვებია; წმ. შაფის და წმ. იოანეს შესაბამისი ხეხლოებზე ხეკვები ეკიხებია ერთი შორეულ. განსაკუთრებით შიშვებია წმ. პეტრეს კანულაურული სხე, ანუ-უღი თავისებრი თუხების უქმრისული, ციხელი გამოხედა. სხეში ეკოლომბისებრია და ხეხლოს მადლი ღირსებში გამოხრული ეს მედალიონები მინატრის ხეკვების ნიშვებით.

100—102. Медальоны створки триптиха (Хвахульский триптих).

I пол. XII в., грузинская работа.
Размеры: диаметр — ок. 6 см.
Сохранность: эмаль выкрошилась на груди и в правой руке Иоанна Богослова.

В эту группу входят медальоны правой створки триптиха с изображением св. Петра (II сверху по внешней стороне) и св. Матфея (сверху II по дуге) и Иоанна Богослова левой створки (II снизу по внутренней стороне).

Изображение — в фас, на золотом фоне. Св. Петр держит в левой руке белый свиток, десницей благословляет. Св. Матфей и Иоанн Богослов придерживают левой покровенной рукой желтое евангелие, украшенное красными и синими камнями. Евангелисты одеты в лилоны и гиматии, решенные близкими тонами сине-голубого, клавы — желтые. Обработка одежды всех изображений одинакова — параллельные встречные складки „кочержой“ на литоне, на гиматии — длинные складки, рукава одежды св. Матфея и св. Иоанна — с напыльным складок. Нимбы — зеленые полупрозрачной эмалы с юрчицево-красным контуром. Необыкновенной одухотворенностью наделен образ св. Петра с экспрессивным взглядом горящих карих глаз. Благодарство анок, прекрасное качество их исполнения ставит эту иконографию в число лучших памятников эмалирного искусства.

100—102. Medallions of the Triptych Panels (the Khakhuli triptych).

First half of the 12th century, Georgian.
Dimensions: diameter — about 6 cm.
Enamel has crumbled away on the breast and in the right hand of John the Theologian.

This group includes the medallions on the right panel of the triptych bearing the images of Saint Peter (second down on the outward side) and Saint Matthew (second down along the curve) and John the Theologian on the left panel (second from the bottom on the inner side).

The figures are shown in frontal positions against the gold ground. Saint Peter is holding a white scroll in his left hand and giving benediction with his right. The Saints Matthew and John the Theologian are holding yellow books adorned with red and blue stones in their robed left hands. The Evangelists are wearing tunics and robes treated in the blending blue and light blue colours, with yellow stripes. The treatment of the garments, of all the figures is identical, they all have parallel, meeting folds of the "poker" pattern on their tunics and long folds on their robes, the sleeves of St. Matthew's and St. John's garments have billowing folds. The halos are green executed in semi-transparent enamel with brownish-red contours.

Saint Peter's image is distinguished for an extraordinary spiritual aura emanating from an expressive gaze of his burning brown eyes. The nobility of the images and the excellence of their execution place these objects among the best monuments of cloisonné enamelwork.

ბიძე, (Einf.). Omnia, t. 18, № 68, 70, c. 20, № 85; W. Dohhadze-Zürichwili, p. 21-23, lam. Xb, Xib; Ch. Amiranchvili; Les émaux, p. 118, pl. 119; K. Wessel, Die byz. Emailkunst, S. 81, Abb. 24; K. Wessel, Email, S. 112; მ. ამირანაშვილი, ხელოვნების კარგი, № 66, სურ. 68, 69, 85 (შ. ამირანაშვილი, ხახულისკი ტრიტიხი, c. 155, 157, ტაბ. 68, 69, 85); ლ. ხუციშვილი, Грузинские эмали, c. 130-131, табл. XXXVI, XXXVII, II, табл. V₂.

**103—105. Medallions of the Triptych Panels
(the Khakhuli triptych).**

*First half of the 12th century. Georgian.
Dimensions: diameter — about 6 cm.
Well preserved.*

This group includes the medallions of the left panel bearing the images of Saint Luke (second from the bottom, on the outward side), Saint Simon (first down, on the outward side) and again Saint Simon (third from the bottom, on the outward side).

The Saints are shown against the gold ground. Saint Luke and Saint Simon (the former) are shown in frontal position, the other Saint Simon is represented in semi-profile. The Evangelist is shown with a yellow book in his right, robed hand, the both Saint Simons are holding white scrolls and giving benediction with their right hands. The garments of these latter are treated in blue colours: they both have tunics of intensive blue and robes of a lighter colour. Saint Luke is wearing an emerald-green tunic. His halo is blue. The halos of the others are green with brownish-red contours. The garments have long, parallel and "poker"-like folds. The sleeves have billowing folds. They all have vital faces with burning large pupils.

All the groups of medallions mentioned above adorning the panels of Khakhuli triptych (Nos. 89—105) are closely related to each other and make up one artistic ring. Only three medallions are missing from the original twenty. At first they were not conceived as an ensemble despite their identical size, common manner of execution and even "a certain industrial uniformity of methods both artistic and technical." By the common features of the style they resemble the medallions of Stavelot triptych and those of the Vissi-Brod stauratheque at the same time contrasting with these by a milder treatment of the images which is greatly due to the soft, light-brown colour of the hair and features, their vitality and expression rendered by a rather more nervous line and local colour overtones, a greater freedom of the drawing, a frequent use of the wine-coloured tint in flesh colours and numerous pores which bring them closer to Georgian enamels.

106—109. Медальоны (икона Гелатского Спаса, Гел. 12).

I пол. XII в., грузинская работа.

Размеры: диаметр — ок. 3,4 см.

Сохранность: медальоны св. Петра и св. Павла имеют незначительные повреждения.

Из пяти эмалевых медальонов, украшающих сейчас раму Гелатской иконы, четыре — с древнегрузинскими надписями „асомтаврили“. Изображения — на золотом фоне. Надпись — кирпично-красные эмалевые. В верхней части рамы, в центре — медальон с Этимасией — престол, на котором представлены крест с венцом, губка и копье. Кирпично-красный ирванозерный цвет трона, подушки, евангелия сочетаются с теплым желтым тоном их украшения, а также с большим ярким сиянием патисно-перевнутой через трон материи, с золотом небрежно выведенных перегородок.

Правая часть рамы содержит медальоны с изображениями св. Павла и св. Луки. На левой части, пendent изображению св. Павла — св. Петр. Святые представлены в трехчетвертном повороте — св. Павел и св. Лука держат красные евангелия, св. Петр — белый свиток. Этот последний представлен в зеленом хитоне и в двухцветном (красный и синий) плаще. Два остальных святых одеты в синие хитоны и плащи — травянисто-зеленый (у св. Павла) и охристо-желтый с красными разводами (у св. Луки). Нишбы святых — изумрудно-зеленые (у св. Павла и св. Луки) и голубой с красным контуром (у св. Петра). Телесный тон лица — окрашен винным оттенком. Особенно значителен образ св. Луки — это почти „портрет“ с волевым лицом. Лик его — сильный, характерный. Овал подчеркивает нервною линией, нижняя часть лица выдвинута вперед, темные широкие брови ирванозерны и высоко посажены над глазами, выделенными большими темными зрачками, толстые губы отмечены кармином на фоне тесной пурпурно-коричневой бороды. Несколько индивидуализированы лики св. Петра и св. Павла.

Стилистическое определение изображений во времени находит подтверждение в черновой надписи иконы, упоминавшей Симеона Чкондидели — „мшиобаргузуеса“ (1125—1141 гг.) — великого канцлера I пол. XII в. Сравнение этих медальонов с византийскими памятниками того же периода (Ставелот-триптих, крестообразная стаяротека из Виши-Брода) выявляет характерные черты гелатских медальонов — большая свобода вписывания образа в круг, бессистемное и нечеткое ведение линий в складках одеяний, прогнывоставление локальных пятен, подчеркивающих экспрессивный характер изображений и общее впечатление динамики. Гелатские медальоны являются одним из лучших произведений грузинского эмалерного искусства.

106—109. Medallions

(The Icon of the Gelati Saviour, Gel. 12).

First half of the 12th century, Georgian.

Dimensions: diameter — about 3.4 cm.

The medallions of Saint Peter and Saint Paul are slightly damaged.

Four of the five medallions adorning the frame of the Gelati icon have Georgian inscriptions in ancient „asomtavrili.“ The figures are shown against the gold ground. The inscriptions are executed in brick-red. The top centre medallion set in the frame represents the Sacred Throne which supports a crowned cross, a sponge and a lance. The uneven, brick-red of the throne, the cushion and the Gospel matches the warm yellow of their adornment and the large bright stain of the blue cloth spread over the throne as well as the gold of the crude partitions.

The right side of the frame is set with the medallions portraying Saint Paul and Saint Luke. On the left side, pendent to St. Paul is the medallion with Saint Peter. The Saints are shown in semi-profile. The Saints Paul and Luke are holding red books, Saint Peter is holding a white scroll. The latter is wearing a green tunic and a bicoloured (red and blue) cloak. The two other Saints have blue tunics on the cloaks. Saint Paul's cloak is grass-green and Saint Luke's is yellow-ochre with red stripes. The Saints have emerald-green (St. Paul and St. Luke) and blue (St. Peter) halos with a red contour. The flesh-coloured faces have wine-coloured overtones adding vitality to the images. St. Luke is especially remarkable, being almost a portrait of a man wearing a strong resolute face. The face-line is accentuated by a nervous drawing, the lower part of the face is jutting out, the thick dark brows are irregular and raised over the eyes with large, dark pupils, the thick lips show carmin-red against the dark, brownish-purple beard. The images of Saint Peter and Saint Paul are also somewhat individualized.

The dating of enamels according to the style is confirmed by the niello inscription mentioning Simon Chkondideli, the Great Chancellor (1125—1141) of the first half of the 12th century. The comparison of these medallions with the Byzantine works dating from the same period — the Stavelot triptych, the staurotheque from Višš-Brod reveals the characteristic features of the Gelati medallions: a greater freedom of positioning the images in the circles, unsystematic and slipshod lines in the garments, contrasting local colour stains accentuating the expressive character of the enamels and a general impression of dynamics. The Gelati medallions are among the best examples of Georgian cloisonné enamelwork.

110. მედალიონი შთავარანგელოზის გამოსახულებით (დმ 16).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელობა.

ზამბის დაძვებნი — ნიშნად
დაკლულია ნაქალასირაჲ ასოვკულია მანაქარა
ამბა და მარჯანსუ.

სამ შთავარანგელოზი შთავარანგელოზი მეგრადმეჲ გამოსახუ-
ლო ოქროს ფონზე. მარჯვენა ხელში მას წითელი კვრისი უბრაი,
მარცხენაში კი — ვისფერი, წითელი უბრაი და ოქროსფერი ვარსკვლავ-
კვები მეგრული სფერო. შთავარანგელოზს მოსახს ღურჯ საკოსი, ვიწო-
ლი ღირბისი, სპხრისა და ნაცრებითი კანკილილი და კავოსხლუბული
ცლავული ფეტვლების წითელი, თირი და ზურმუხტისფერი-შუახისი ქ-
ცეცები. ფრთები ფრადი ნაერტყნისაა კაძოცებული. მარჯვანი ნა-
ხურადეაქმეირავლა, ზურმუხტისფერი-შუახე, წითელმეოცებული, სხისი
ოჯალი სრული, მუქი სქელი წარმისი სხვადასხვა ხედრისი, დიდი კუკუბი
ვაეისფერია, ბაჟე შუა სპხიდან ოდნავ არის ვადამეული. კანის ფერი
შოლინისფერი-ვარდისფერია. სტილის მხრე მედალიონი ეკლასის ხატის
ნარჩის მედალიონი იფერტრია (№ 106-107) ეს აბალი, ის მედა-
ლიონია, რომელიც ნარჩის ზედა მარჯვენა კუბები იგი მოახსებული
და რომელსაც იხსენიებენ ნ. კონდაკოვი, დ. ბაკრადე და დ. გორდევი
(მეად. აგრეთვე „Опись“-ში გამოქვეყნებული ეკლასის მაცხერის ხა-
ტის ფოტოსურათი).

110. Медальон с изображением архангелов (Дм. 16).

I пол. XII в., грузинская работа.

Размер: диаметр — 3,4 см.

Сохранность: эмаль выкрошилась частично
на ниббе и волосах.

Полугривая фигура архангела — в трехчетвертном повороте на золотом
фоне. В правой руке он держит красный посох, в левой — голубую сфе-
ру, украшенную красным крестом и золотыми кружочками. Архангел
— в синем саккосе с лором, оплечьем и нашивками темного желтого
тона, оживленного красными, белыми и изумрудно-зелеными акцента-
ми отдельных деталей. Крылья его разработаны разноцветными перья-
ми. Нибб архангела — полурозоватый изумрудно-зеленый с красным
контуром. Лик с полным овалом, с толстыми неравномерной длины
темными бровями, большими пурпурными зрачками глаз, с чуть сви-
нутым с оси ртом, розовато-винным телесным тоном. По стилю меда-
льон идентичен медальонам рамы Гелатской иконы (№ 106—109). Это,
должно быть, тот самый медальон, о котором упоминали Н. Кондаков,
Д. Бакрадзе и Д. Гордеев и который, очевидно, находился в правом
верхнем углу Гелатской иконы (см. фото этого памятника, данное в
„Описи“).

110. The Medallion Representing the Archangel (Dm 16).

First half of the 12th century, Georgian.

Dimensions: diameter — 3.4 cm.

Enamel has partly crumbled away from the halo and the hair.

The half-length figure of the archangel is shown in semi-profile against the
gold background. In his right hand he is holding a red staff, and a blue orb
with a red cross and gold circles in his left. The Archangel is wearing a blue
saccos decorated with a lorum, a decorative pattern on the shoulders and
sewn-on stripes of yellow, brightened up by the red, white and emerald-
green accentuated details. The feathers of the wings are treated in various
colours. The halo is in semi-translucent, emerald-green enamel rimmed with
a red contour. He has a full, oval face, thick, dark eyebrows of unequal
length, large, purple pupils, a mouth a little off centre. The flesh-colour has
wine-coloured overtones. In style the medallion is identical to the medallions
of the Gelati icon (Nos. 105—108). This must be the medallion men-
tioned by N. Kondakov, O. Bakradze and D. Gordeev and which must have
been placed in the top right angle of the Gelati icon (cf., the photograph of
the Gelati icon in the „Opis“).

ძიადე. (იხილ.) ოქროს, ს. 25; Д. Гордеев,
Описание пяти эмалевых медальонов, с.
212; Св. Аспиталашვილი, Les émaux, p. 9;
Д. Хускивадзе, Грузинские эмали, с. 105,
табл. XIX.

111. მედალიონი წმ. გიორგის გამოსახულებით
(გელათის მაცხოვრის ხატი, გელ. № 12).

XII ს., ბიზანტიური ხელის
ზომის დამკვეთი — 3,5 სმ
დაკრულია აღა-ღაი ამიყვნილია მარჯვანის მარხვარია.

მედალიონი ხაზის ქვედა ნაწილის შუაგულშია მოთავსებული. თავდაპირველად ეს ეტეობა, სხვა მედალიონი იყო. წმინდანის ფიგურა მკერდამდე ფრონტალურად არის გამოსახული, ოქროს ფონზე, მის ორივე მხარეს კი კერტეალებზე წითელი მინანქრით შესრულებული პერმნული წარწერის ასოები ლაგდება. წმ. გიორგის მკერდთან ღურჯი ყვირი მუკრბია; იგი ხაზად გამოიკვეთა ვითუც ტაბლიონთან დაბირსინებიათ. წმინდანს ღურჯი ყვირი და მუკრბე მოსხმში მოსვს. მარჯვანდ ხახხა ღურჯია, წითელმუკულებული. ხახხს ნაკვთები წმინდანთა შესრულებული, წმინდა წარმები მოკლე, კეკები მოკერი. სხეულის ფერი — მართალი ზეისხილისფერი. შესრულების ხეიჭიხითა და ხმეიჭიხით, გამოსახულების ოქროს ფონთან შედარებით, ხახხს ნაკვთებითა თუ კოლორითა მედალიონი უახლოვება სტავულო-ტრიტიქონისა და ეპიხი ბროდის ყვინისებურ სტავროთეკს.

111. Медальон с изображением св. Георгия
(Гелатская икона Спаса, Гел. 12).

XII в., византийская работа.
Размер: диаметр — 3,4 см.
Сохранность: нимб несколько выкрошился.

Медальон помещен в нижней части рамы, в ее середине. Очевидно, здесь вместо него находился другой медальон. Полгрудная фигура святого представлена фронтально на золотом фоне. По обе стороны изображения вертикально — греческая надпись, исполненная красной эмалью. Св. Георгий держит перед грудью синий крест, выделенный на фоне желтого таблица. Одеждя святого — синий хитон и зеленый плащ. Нимб — ярко-синий с красным контуром. Черты лица выведены аккуратно: брови короткие тонкие, глаза с мелкими зрачками, цвет лица — оливковый. По тонкости и строгости исполнения, по соотношению образа с золотым фоном, по распределению надписи, по описанию черт лица, по колориту параллели — изображения Ставело-триптиха и крестообразной ставротеки из Виши Брода.

111. The Medallion Representing Saint George
(the Gelati Icon of the Saviour, Gel. No. 12).

12th century, Byzantine.
Dimensions: diameter — 3.4 cm.
Some enamel has crumbled away from the halo.

The medallion is placed in the lower central part of the frame. There must have been another medallion here before. The half-length figure of the Saint is shown in frontal position, against the gold ground. There is a vertical Greek inscription in red enamel on either side of the figure.

Saint George is holding a blue cross before his breast, the blue contrasting with the yellow background. The Saint is dressed in a blue tunic and a green cloak. The halo is bright blue rimmed with a red contour. The features are drawn accurately, the eyebrows are short and thin, the eyes have small pupils. He has an olive-coloured complexion. The refined manner and austere execution, the placing of the figure against the gold background, the distribution of the inscription, the drawing of the features, the colouring suggest parallels in Stavelot triptych and the Višňí Brod staurotheque.

ბიძე, (ზიფა). ოპისა, ს. 25; დ. გორდენ, ოპისინე ტიხი ამიყანახვილი, მედალიონი, ს. 213-214; ჭ. ამიყანახვილი, Les émaux, p. 73; ლ. ჟუსიკვაძე, გუიჯინიკი ამიყ, ს. 105, ტაბ. XIX.

122—130. მედალიონები
(წალენჯიხის მაცხოვრის ხატი, ო № 210).

XII ს. ქ. ნ. ნ. კარლავის ხელნაწი
წაიკვლია დიპლომატიკის
და, ცალკეა კარავა
ხატის მაცხოვრისა ფურცლები 1925 წ.

წალენჯიხის მაცხოვრის ხატის ათი მედალიონიდან ერთი ექვს 1913 წელს იყო დაზარალებული.

ემბოსხელებიანი ოქროს ფონზე მოცემული, წარწერები უსწრებულადაა ღერეთა ნიშნებით. ქრისტეს, ღმრისმშობლისა და ოთხი ხალისმცემლის ომხსნელები წარწერები უარსებობს, ხეც წინადადებას კი — ქართველ-ქრისტესი და წმ. გიორგის სასურველებზე ფრანგულური, სხვათა კი სამა შუაბრძოლისა შემობრუნებული. ციხურე, ფორდაციას ცარიბი შემოსული ქრისტეს მარცხს ხელში წიფელი ხსარება უცრია, მარჯვნივ კონსტანტინე იერუსალიმელი; მარჯვნივ ღერეთა, ოთხი წიფელმცემლები უცრია. შიპობი და ოთხი ხალისმცემელი მეგრებულად წარმოთქვამება: ორჯინა სიმსხელი იხაგნიორი ღერეთა და ციხურთა ციხ-მოცემული. მარჯვნივ ფრანგული. წიფელი და ვითარდაა შეუერთი ილია წმ. დემეტრეს და წმ. კვირიკის შესახებელი. ორჯინა ციხ ხელში მუქმულ-ფიხურეი დახარე უცრია, შერანგი — წმ. დემეტრეს ვითელი უცრია, წინადა ციხურის კი — ღერემცემლებელი ოთხი ოთხი.

ღერეთა და ციხურთადა უსწრებულადაა მოცემული — ზეტრეს და ჯე-ულეს შესახებელი. წმ. ლუკის მუქმულადაა და ღერეთა შიპობი შიპობს, წმ. ბეტრეს — ღერეთა ციხური და წიფელი შიპობისა, ეკვლის, წმ. ბეტრეს კარდა, ხსარება უცრია; წიფელი — წმ. ჯეულეს და წმ. ლუკის, ვითელი — წმ. ოთხებს. წმ. ბეტრეს ორჯინა ზეული ოთხი კრანხილი უცრია. მარჯვნივ ზურმუხტისფერი მუქმული სასურველებზე, წიფელმცემლები, ზეც კანკელი ოთხი წარტოლები. სისის ცალკე-ული ხატების ვარსებობი მიღწეულია ემბოსხელების სხვადასხვაობა, ახე შუა, მუქმული კანკურება წმ. ბეტრეს შიპობურილი, ხატ, ორჯინა ოთხეული შიპობურილი მარჯვნივ წარბი; შიპობიანი მუქმული წმ. კვირიკის წარტოლებელი ხატ; ზეული, სახსოვარანი კეის ორს ანაგებს წმ. ოთხებს ორჯინა კანკურება ჯეცა ეხე; ღმრისმშობლის სხე კრანხი, ზეტრეილი წარტოლები, ზეცოლორთი ციხისა; ხეცოინა მაცხოვრის სხე სხვადასხვა სიმბოლზე მოთხსენული წარტოლები. ამ მედალიონების მხატვრული სხეები ეკლესიის და ხიბისას ენათხსენებს (№ 106-121).

122—130. Медальоны
(Цаленджихский икона Спаса, О № 210).

1 пол. XII в., грузинские.

Размер: диаметр — 4,9 см.

Сохранность: хорошая
Икона поступила в музей в 1925 г.

Из десяти медальонов Цаленджихского Спаса один был утерян еще в 1913 г.

Изображения — на золотом фоне. Надписи исполнены синею эмалью. Христос, Богоматерь и Иоанн Креститель — с греческими надписями. Надписи остальных изображений — грузинские. Поzufигуры Христа и святых воинов — фронтальные, остальные святые — в трехчетвертном повороте. Христос, представленный в голубом хитоне с белым клавом, держит в левой руке красное евангелие, правой — благословляет. Нилзб синею с белым крестом, окаймленным красными полосками. Мария и Иоанн Креститель — в позе моления, одевания их решены в сине-голубых интенсивных тонах. Нилзбы — бирюзовые. В красно-желтых тонах решены одевания св. Дмитрия и св. Георгия. Оба они держат в руках пурпурно-коричневые копья, и кроме того, у св. Дмитрия желтый крест, а у св. Георгия — белый шит с белой каймой.

Сине-голубых тонов одевания св. Петра и св. Павла. Св. Лука одет в зеленый хитон и синий плащ, св. Иоанн — в синий хитон и красный шит синею. Все, кроме св. Петра, держат евангелия; красные — у св. Павла и св. Луки, желтое — у св. Иоанна. Св. Петр представлен с белым шитком в руках. Нилзбы изображены — пурпурно-зеленым полупрозрачным с красным контуром, усевшими белыми точечками.

Разнообразие выражений лиц достигается варьированием отдельных их черт. Так, например, асимметричный лик св. Петра с чуть приподнятой дугой правой брови строг, юношеский лик св. Георгия с припод-

нятыми бровями — наивно, у св. Иоанна — сильно, возмозебно сине-зеленой вышунутой нижней челюстью, Богоматерь с длинными сросшимися бровями олицетворяет местный лик Спасителя с помещенными на разном уровне бровями — грустен. Аналогии с греческими и хобские образы (№ 106—121).

122—130. Medallions
(the Tsalenjikh Icon of the Saviour, O No. 210).

First half of the 12th century, Georgian.

Dimensions: diameter — 4.9 cm.

Well preserved.

The icon entered the collection of the Museum in 1925.

One of the ten medallions of the Tsalenjikh Saviour was lost in 1913.

The figures are shown against the gold ground. The inscriptions are in blue enamel. Christ, the Virgin and John the Baptist have Greek inscriptions. The rest of the inscriptions are Georgian. The half-length figures of Christ and the Warrior Saints are shown in a frontal position. The rest are represented in semi-profile. Christ wearing a blue tunic with a white stripe is holding a red book in his left hand and giving benediction with his right. The halo is blue with a white cross rimmed with red stripes. The Virgin and John the Baptist are shown in prayer. Their garments are in intensive dark and light blue enamel. The halos are in turquoise enamel. St. Demetrius and St. George are wearing cloths of red and yellow colours. They are both holding brownish-purple lances in their hands. St. Demetrius is also holding a yellow cross while St. George has a white shield rimmed with a blue contour.

The garments of St. Peter and St. Paul are in light and dark blue enamel. St. Luke is wearing a green tunic and a blue cloak while St. John is dressed in a blue tunic and a red robe. All of them are holding books except St. Peter. He is holding a white scroll. St. Paul's and St. Luke's books are red while St. John is holding a yellow one. The halos are emerald-green, semi-transparent having a red contour dotted white.

The difference of expression in the faces is achieved by the variation of their features, e.g. the asymmetrical face of St. Peter with a slightly upraised right eyebrow looks stern. St. George's youthful face with raised eyebrows is naive. St. John with his prominent jaw has a strong, resolute face. The Virgin with long, knitted eyebrows represents a local type, the Saviour's face, with the brows drawn at different planes, is sad. Analogies are found in the Gelati and Khobi enamels (Nos. 106—121).

Икона: (Библия) — Н. Кондаков. Византизмские эмальи, с. 145; Г. Чубинашвили, Грузинское медальное искусство, с. 579-584; Ch. Amiranashvili, Les émaux, pl. 74, pl. 74, 75 16, 17; T. Sankidze, G. Abramishvili, № 32-34; W. Sebte-T. Sankidze, Abb. 12 (Kat. № 59-60); Средневековая эмальность Грузии, с. 38, № 49-51; Л. Хусквандзе, Грузинские эмальи, с. 121-122, табл. XXVII-XXXIX; Au pays de la toison d'or, p. 160, № 76-79.

131—134. ოთხი მედალიონი მხარებელთა გამოსახულებით (მარტიკლის ღმრთისმშობლის ხატი, В № 682).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელოვნება
ზამთის დასვენება — 135 სტ.
დაკლასობა კარგი

საქართველოს
მეცნიერებათა
აკადემიის
გამომცემლობა

მედალიონები მხარებელი გამოსახულებით ხატის კუთხეებში მოთავსებული. ზედა მარცხენა კუთხეში — წმ. იოანე დამოუკიდებელი, მარჯვენა — წმ. შოთა, ქვემოთ, მარცხენა — წმ. ლუკა, მარჯვენა კი — წმ. მარკო. სახეებზე დაკრებილი სამ მოსახედა გამოსახული, ოქროს ფონზე ოთხივეს ხელში წითელი სახარება უჭირავთ ვაკუული ორნამენტული. მხარებელებს ცისფერ კაბაში და ღვრავა მარტივობა ზიანთა მართაობა. უფრო მეტად ირის დამოუკიდებელი, ოქროს ფონზე წარმოდგენილი ღვრავა მანქანობაა შესრულებული, სილა პოუს ორნამენტული წარწერა ცილზე უფრო იტანა გამოვხანდა ცისფერით თეთრ ფონზე, დამოუკიდებელია აგრეთვე სახარებაზე მრავალ შემოკლებული ხელა, სახელს გამოვხანდას უკრავს უკრავს. მედალიონების მარჯვენა კუთხეში — ელდაის, ხაზის და წყურების მანქანები (№ 106—130)

131—134. Четыре медальона евангелистов (Мартыльская Богоматерь, В № 682).

I пол. XII в., грузинская работа.

Размеры: диаметр — 3,5 см.

Сохранность: хорошая.

Медальоны с евангелистами расположены в четырех углах иконы — Иоанн Богослов (верхний левый), св. Матфей (верхний правый), св. Лука (нижний левый) и св. Марк (нижний правый). Полуфигуры — в трехчетвертном повороте на золотом фоне — держат раскрытые красные евангелия. Они облачены в голубые хитоны и синие гиматии, изд. наоборот, с четким противопоставлением цветов. Надписи исполнены синей эмалью по золоту, только у св. Матфея она дана на отдельных пластинках голубой эмалью по белому фону. Характерные черты изображений — сложный охват евангелий, определенная экспрессия, выраженная в линиях. Параллели — гелатские, лобские и цахледжанские эмальи (№ 106—130).

131—134. Four Medallions Representing the Evangelists (the Martvili Icon of the Virgin, В №. 682).

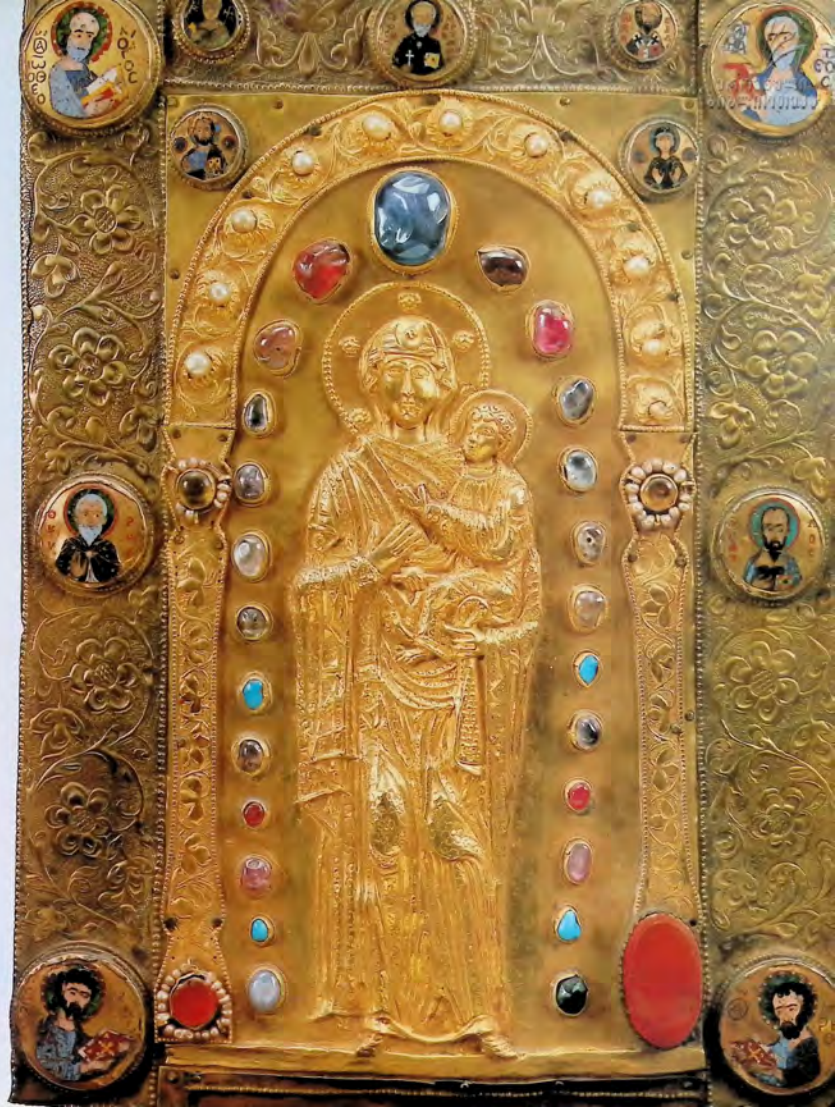
First half of the 12th century, Georgian.

Dimensions: diameter — 3.5 cm.

Well preserved.

The medallions of the Evangelists are placed in the four corners of the icon: John the Theologian top left, St. Matthew top right, St. Luke bottom left, and St. Mark bottom right. The Saints are shown in semi-profile against the gold background holding opened, red Gospels. They are wearing light blue tunics and blue robes or vice versa, the colours clearly contrasting. The inscriptions are in blue enamel on gold. Only in St. Matthew's medallion it is given on separate plaques in blue enamel against the white background. Characteristic features of these enamels are the peculiarly complicated way of holding the books, a certain expressiveness of the faces. The parallels are found in Gelati, Khobi and Tsalenjikha enamels (Nos. 106—130).

ბიბლ. (იხილ.) ონა, ს. 73; O. Dalton, Byz. Art, p. 530; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 50-51, pl. 49-51; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 8; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 3 (Kat.-№ 3); T. Khvachava, Грузинские эмальи, с. 120-121, табл. XXVI; Au pays de la toison d'or, p. 132, № 55.

135—136. მედალიონები ქრისტესა და წმ. დემეტრეს გამოსახულებით (№ 3215, № 3214).

XII ს. I ნახ. ქართული ხელოვნება.
თიანუბა ქრისტეს მედალიონის დამატება — 76 სმ.
წმ. დემეტრეს — 78 სმ.
დამკვეთის შესავალია ფორემა. ალფა-ბეტა
ამოცუქვლია მისანქნა
მ. ბოჭენის ვიდეო კოლექციიდან აღებულია
საქართველოს 1971 წ.

მედალიონები ადრე უკმათის მიქელ შაიანარკელიოს იმ დღეებზე ხატვას აქობდა. წაღსვლითი გამოსახულებანი ოქროს ფონზეა ეპოქოფეული en face. დაბურვილი მარცხენა ხელით ქრისტეს წითელი სახარება უჭირავს მარცხენა კი ჰეპრდიან კუბოხვევდ აღუქრია. იგი შინაგარს-ფრი-ციხვრ კვართისა და ლურჯ ჰიმეტიონშია წარმოგებული. წმ. დემეტრეს მარჯვენით ზედამართული შიშველი მხვილი უქრია, მარცხენა ხელით კი ქარქში. კანკაში წითელი მოსახშიმი მას გულმკერდზე ვითელი ფილებით აქვს შეხვეული, მისი ახარი ფირუხისფერია, კვართი — შინაგარს-ფრი-ციხვრია. ქართული წარწერები ციხვრია მისანქნათა ზე-სრულეული. ორთავეს მარჯვენაზე ზემოხეტიციხვრია მუჯახე, წითელმუ-პოულეული. ქრისტეს მარჯვენაზე მის კარდა, ფიტი, ვითელმუჯოლე-ული ვარი და ოქროს ტიხრების ჰრიმიტიული ორნამენტი აქობს. ქრისტესა და წმ. დემეტრეს სახეები თუმც უღამზოა, მაგრამ სახისითი. ქრისტეს თვალბის ჰრილი ვიროა, კულმებული გუგები ცვირთისაა ახლოს, მოკლე მუკი წარგები (ერთი ჰორკული, ერთი სწორი) სხე-დასხე სიმაღლეზე, ცხირი ფარკოვება ქვემოთენ. წმ. დემეტრეს დიდი მარჯვენა მამართლი თთღისფერი გუგები აქვს, ფართო ცხირი, მხვი-ლი წითელი ბაყ. იგი ვეხისფერი თმა სირილეს მატებს ამ სახეებს. კანის ფერში მიღლისფერია ზეტიანი. ფერია კონტრასტული დაბი-რისირება, ცივისა და თბილი ტონების მესამება, სახის მოუხვენარ დინჯისათ ვიროდ, გამოსხვებულებს ენსაკურებულ ვესრესის ანიჭებს. მათი პირაულეები გულაურსა და მათი წრის მინანქრებში შობიოვება (№ 106—134).

ბიბლ. (ზიხა): ოშია, ს. 102-104. Н. Кондаков, Византийские эмалы, с. 357; Соболев М. Боткина, № 85; Ch. Amigandvili, Les émaux, p. 80, pl. 81; III. Амрашашвили, История грузинского искусства, с. 259; T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 28, 29; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 43 (Kat.-№ 55); Средневековая уметност Грузии, с. 37, № 44, 45; Л. Хускивадзе, Грузинские эмалы, с. 110, табл. XXV; табл. Vg Au pays de la toison d'or, p. 162, № 80-81.

135—136. Два медальона Христа и св. Дмитрия (№ 3215, № 3214).

1 пол. XII в., грузинская работа.

Размеры: диаметр медальона Христа — 7,6 см;

св. Дмитрия — 7,8 см.

Сохранность: эмаль в пораз и чуть выкрошилась по краям.

Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращены Грузии в 1923 г.

Медальоны принадлежат Джуматской иконе архангела Михаила, которая уже не существует. Поясные изображения даны в фас на золотом фоне. Христос держит в левой покровенной руке красное евангелие, а увеличенную деснишу подносит к груди жестом благословения. Он представлен в серо-голубом хитоне и синем гиматии. Св. Дмитрий — с поднятым вверх, обнаженным мечом в правой руке и с ножами в левой. Рукоятка меча — желтая, ножи — темно-пурпурные. Одежания св. воина составляют ярко-красный плащ, застегивающийся на груди желтой фибулой, бирюзовый пашарь и серо-голубой хитон. Надписи — грузинские, исполнены голубой эмалью. Нимбы изображений — изумрудно-зеленые с красным контуром. Кроме того, нимб Христа украшен белым крестом с желтыми краями и примитивным орнаментом из золотых верегоролочек. Лики Христа и св. Дмитрия, правда, некрасивы, но характерны. Христос — с узким разрезом глаз, пурпурно-коричневые зрачки которых так близко посажены к носу, что они касаются, с короткими темными бровями (одна дугой, другая прямыми) на разном уровне, нос расширяется к кончику. У св. Дмитрия — большие карие зрачки, устремленные вправо, нос широкий, губы — крупные красные. Светло-коричневые волосы смягчают образы. Телесный оживлен винными оттенком. От ликов веет человеческой простотой. Контрастные сочетания цветов, сопоставление теплых и холодных тонов вместе с бесполом характером линий придают изображениям силу особой экспрессии. Параллельно — гелатские изображения и эмаль, группированные вокруг них (№ 106—134).

135—136. Two Medallions with Christ and St. Demetrius (No. 3215, No. 3214).

First half of the 12th century, Georgian.

Dimensions: diameters — Christ's medallion 7.6 cm.

St. Demetrius — 7.8 cm.

The enamel is honeycombed and some of it has crumbled away from edges.

The medallions come from the former M. Botkin collection; restored to Georgia in 1923.

The medallions belonged to the Jumati icon of the Archangel Michael which has not survived to this day. The half-length figures are shown in a frontal position against the gold ground. Christ is holding a Gospel in his left, covered hand, raising his magnified right hand to his chest in the gesture of benediction. He is wearing a pale-blue tunic and a blue cloak. St. Demetrius is shown with upraised, unsheathed sword in his right hand and the sheath in his left. The hilt of the sword is yellow, the sheath is dark-purple. The Warrior Saint is dressed in a bright red cloak, fastened on the breast with a yellow clasp, turquoise cuirass, and a pale-blue tunic. The Georgian inscriptions are in blue enamel. The halos are emerald-green, rimmed with red edges and a primitive ornament made of gold fillets. The Faces of Christ and St. Demetrius may not be very good-looking but they certainly show character. The shape of Christ's eyes is so narrow and the brownish-purple pupils are brought so close to the nose that they squint. The short dark eyebrows are of them arching, the other one straight are on different levels. The nose right, a thick nose, and thick, red lips. The light-brown hair makes the images milder. The flesh-colour is vitalized with wine-coloured overtones. The faces emanate human simplicity. The combination of contrasting colours and the juxtaposition of the warm and cold overtones, combined with the quivering lines give the faces a particular force of expression. The parallels are found in the Gelati enamels and those showing close relations with the latter (Nos. 106—134).

137. მედალიონი წმ. თეოდორეს გამოსახულებით (№ 322B).

XII ს. I ნახ., ქართული სასულიერო ხელოვნება
 ნიუ-იორკის მუზეუმი - 8,3 სმ.
 აღმოჩენის ადგილი -
 მ. ბოტკინის კოლექციაში აღკვეთის შემთხვევაში
 საქართველოს 1921 წ. დაბრუნდა

შედალიონი წმ. თეოდორეს გამოსახულებით აგრე ჯეშობის მიქელ შივაი-
 ახელის სანტ აქიძის და წმ. ეთერიხის (ამჟამად შერბოლილი) გამოსახულებით
 (შეუკვამი) და წმ. თეოდორეს (ახლა კლიონის მუზეუმში) გამოსახულებით
 ან ვინაჲ, მისი ხანის ქვედა არსიან წმ. გიორგის რაგს ქვიდა.
 დახარული რე ნაწილად მოღწეული მედალიონი ამჟამად იხსნება შერბო-
 ლილიან მუზეუმში (№ 17.190.670-78). არსი შინაწერილი კვადრატო-
 ლური სანტ მარიათი გამოსახულების ენამშენებელი ქართული წარ-
 წერი, იხსნება უმცირესად.

შინაწერილი გამოსახულება იქნის ფიგურა, en face. მარჯვენაზე ჯვარი
 უკანა, ხელს მისი კელია მოძრაობა შინაწერილი ხელი შერბოლიან
 აქვს შერბოლიან. წმ. თეოდორეს წითელი კვარია მოსხვს ვითელი სან-
 კვამია და თვლითი უკუბოლითი კვარია. მოსხვამი მის ღრუა აქვს,
 თორი კოლუმბია და წითელი და ვითელი ხურის ფიგურებით, იქნაქო-
 ვალი ტვლითი ხარბრა თვლითი შერბოლი. ფიგურისფიგურა, წი-
 თუღმკოვლილი შერბოლი თორი კოლუმბია და შინაწერილი წითელი
 და ვითელი ვერბია არსი შერბოლი. სანტ მარიათი-მოკვამიალი
 კვარია. შერბოლი წარწერა ღრუა შინაწერილითა შერბოლილი.
 წმ. თეოდორეს შერბოლი სანტ მარიათია მოსხვამი, სანტ სი-
 ნატი, ფიგურა სანტ, დაწერილი ფიგურისფიგურა, შინაწერილი შერბო-
 ლი და ხელითი სიდაღ ამხათი. თე XII სუეების შინაწერილი
 ირეტიკის ქართული შინაწერილი შერბოლი.

სანაწერილი — XII ს. I ნახურის შინაწერილი შედალიონები Museo
 Lazaro Galdiano-დან (ბერლი), უმცირესობაში ვიგურისფიგურა-
 ლი მუზეუმები (კიევი) და არსი ფიგურა — ქრისტე და ღმრის-
 შინაწერილი — ქ. კოპიის შინაწერილი ვიგურისფიგურა (ფინლანდია).

137. Медальон св. Феола (№ 322B).

I пол. XII в., из грузинской мастерской.
 Размеры: диаметр — 8,3 см.
 Сохранность: хорошая.
 Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1921 г.

Медальон св. Феола некогда украсил Джуматский икону архангела Гавриила. Вместе со св. Георгием, хранящимся ныне в Метрополитенском музее, и св. Димитрием из музея Клоньи он составлял ряд святых воинов, помещенных на нижней части рамы.

Остальные восемь сохранившихся медальонов находятся сейчас в Метрополитенском музее (№ 17.190.670-78). Два эмалевые бляхи с грузинской надписью, посвящаящей основное изображение иконы, хранятся в Эрмитаже.

Изображение — в фас на золотом фоне. В правой руке святой держит крест, левую в раскрытой ладони он подносит к груди. Одевание — красный хитон с желтыми манжетами и клавом, украшенным каменьями. Плащ — синий с белыми горошинками и с красными и желтыми дробными пятнами. Златотканый таблон усажен разноцветными каменьями. Брюсовый нимб святого, окаймленный красным контуром, декорирован белыми горошинками и красными и желтыми крестиками. Оттенки лика — коричневый-желтый. Греческая надпись исполнена синей эмалью. Изумство жестов, тонкость лика, аккуратность линии, изысканная декоративность изображения, сила внутреннего, духовного выделения характера для этого образа. Он относится к византизмизирующему направлению грузинского эмалерного искусства XII в. Параллели — медальоны I пол. XII в. из Museo Lazaro Galdiano (Мадрид), Музея исторических драгоценностей УССР (Киев) и две виланды с Христом из Православного Церковного музея г. Куопио (Финляндия).

137. The Medallion Representing St. Theodore (No. 322B).

First half of the 12th century, from a Georgian workshop.
 Dimensions: diameter — 8.3 cm.
 Well preserved.

From the former M. Botkin collection, restored to Georgia in 1921.

The medallion of St. Theodore had adorned the Jumiati icon of the Archangel Gabriel. With St. George now kept in the Metropolitan Museum and St. Demetrius in Cluny Museum, it had made up the tier of Warrior Saints on the bottom part of the frame. The other eight medallions are now in the Metropolitan Museum collection (No. 17.190.670-78). Two enamel quadrifol plaques with a Georgian inscription commenting on the main scene of the icon are kept at the Hermitage Museum in Leningrad, USSR.

The figure is shown in a frontal position against a gold background. The Saint is holding a cross in his right hand and raising his left hand, with the palm out, to his breast. He is wearing a red tunic with yellow cuffs and a yellow stripe adorned with precious stones. He has a blue cloak with white spots and red and yellow ivy leaves. The gold-embroidered tablion is studded with precious stones. The turquoise halo of the Saint, rimmed with a red contour is decorated with white spots and red-and-yellow crosses. The colour of the face is brownish-yellow. The Greek inscription is in blue enamel. The graceful gestures, the refined features, the clean-cut lines, the exquisite decorative purpose of the enamel, the force of the inner magnanimity of the soul is characteristic of this image. It belongs to the pro-Byzantine school of the Georgian enamelerwork of the 12th century. Parallels — medallions dating from the first half of the 12th century at Museo Lazaro Galdiano's, Madrid, the Museum of Historic Treasures, Kiev, USSR, and two plaques with Christ and the Virgin from the Museum of the Orthodox Church in Kuopio, Finland.

ბიძე (გამბ.): И. Кондаков, Византийские эмалы, с. 256, рис. 91, табл. II; Собрание М. Боткина, № 85; Св. Амфилохийский, Les эмалы, т. 60, pl. 81; Л. Хуцишвили, Грузинские эмалы, с. 112, табл. XX, и-1a, 1b, 1c, 1d, 1e, 1f, 1g, 1h.

138. მედალიონი წმ ლუკას გამოსახულებით (№ 3221).

XII ს. I ნახ. ქართული სახელოსნოს ნაწარმი.
ნიშნები დასაწერია — 7,5 სმ.
დაკუთლებია კარგი.
მ. ბოტკინის კოფილი კოლექციიდან, 1923 წ. აღმრეწებულ
აქმა საქართველოში

წმინდანის ნახევარფიგურა ოქროს ფონზე ფრონტალურად არის გამოსახუ-
ლი. პარტყენა დამკვიდრებულ მოციქულს თვლებში შექმული კეთილი
სახარება უხედა, მარჯვენა შეკრდიან აქვს მიტანილი. მას მოხაზვს ფის-
ფერი კვირთი ვიწრო კეთილი კლავით და ღერფი პიმატიონი. სმოსის
პარალელური ნაკვეთები შეათიოდ და ზუსტად დაეგება. პარტყენი მდვირ
შეხანე უყრისა, ნახვრანდამკვირებულ, ჩინობაზეხეობით, იგი უხეობის
საქის ქართული გამოსახულებების პარტყენებს წაყავს. სხე უფიხივ
არის შეხრულებული, თვალის კვეხს ოდნე კეთირობებულა. მინან-
ქარი ერთიანდ ფორმებითა დიფარული. მედალიონის წარმოშეობა უც-
ნობია, მაგრამ იგი შეიძლება შეთქუფუნით ქართულ სახელოსნოს, რომელ-
მაც მინანტიური ნიმუშების დიდი ზეგულენა განხიდა.

138. Медальон св. Луки (№ 3221).

I пол. XII в., из грузинской мастерской.
Размеры: диаметр — 7,5 см.
Сохранность: хорошая.

Из коллекции М. Боткина, возвращена Грузии в 1923 г.

Полуфигура святого — на золотом фоне, фронтально. В левой покрови-
ренной руке — желтое евангелие, украшенное камнями, правую — под-
носит к груди. Св. Лука — в голубом хитоне с желтым узким клавом и в синем гиматии. Параллельные складки его одежды уложены четко и
аккуратно. Нимб — мутно-зеленый полупрозрачный с подтеками, на-
поминающий нимбы грузинских изображений из Джумати. Лик выли-
сан тонко. Зрачки глаз несколько расширены. Эмаль вся в порох. Про-
исхождение медальона неизвестно, но он мог быть изготовлен в грузин-
ской мастерской под сильным влиянием византийских образцов.

138. The Medallion Representing St Luke (No. 3221).

First half of the 12th century, from a Georgian workshop.
Dimensions: diameter — 7.5 cm.

Well preserved.

From the M. Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The half-length figure of the Saint is shown in a frontal position holding the Gospel in his left hand which is covered with a cloak and raising the right one to his breast. St. Luke is wearing a blue tunic with a thin yellow stripe and a yellow cloak. The parallel folds of his garments are arranged accurately. The muddy-green, semi-transparent halo is wavy, resembling the halos of the Georgian enamels from Jumiati. The face is exquisitely drawn. The pupils are somewhat dilated. The enamel is completely honeycombed. The origin of the medallion is unknown but it could have been produced in a Georgian workshop under a strong influence of Byzantine specimens.

პიქტ. (წიბლ.) Собрание М. Боткина,
№ 84; Св. Амгамаძე VIII, Les émaux, p. 80,
pl. 81; Л. Хускивадзе, Грузинские эмалы,
с. 113, табл. XXIII.

139—142. მედალიონები
(წილკნის ღმრთისმშობლის ხატი, კ. № 786).

XII ს. ჰაზინტარის ხელისა.
ზამბეი დამატებულია — დახვ. 6 სმ
დაცულია კარგი
სატი წილკნის ტაძრიდან 1925 წელს ჩამოტარებულს.

მედალიონებს შეეკვლია წმ. გეორგიის — თვლიერ სერციტელის და თვლიერ ტირონის (ჩანჩის ზედა არხი) და წმ. მკურნალობის — დამიანის (მარჯვენა მხარეს) და წმ. პანტელეონის (მარჯვენა მხარეს) კამოსხულებანი, ოქროს ფონზე. წმ. გეორგიის შესამოსელი თოვლი ერთნაირია — ვეიული „კუდილით“ მოხატული ღერევი მოხსხხევი, ვეიული ფერსმეყურებისაი კაუვის პუნჯეი. წმ. თვლიერ სერციტელის თოვლი ოვალური, წმ. თვლიერ ტირონისა — შვეული. პირველის ღერევი რაჯანს წითელი თვირად დაწინწალული არხი შემოუვსება, მეორეს რაჯანეი ცისფერი, წითელმეყურული. წმ. მკურნალობის ხატი ღერევი კაი და ცისფერი არის კაგმოცეული. წმ. დამიანს პანჯანეი ღერევი კაი, წმ. პანტელეონისა — ზურმუხტისფერი მწკანე. კამოსხულებანი დახვეწილია, ტინებეი შავი, ზუხეი. წინანების კამოსხუცე დამხველი და შამაქცეაია. ისინი ძალზე უახლოვება ზღა დ'ორის ანალოგიურ კამოსხულებს.

139—142. Медальоны
(Цилкванская икона Богоматери, Карт. № 786).

XII в., византийская работа.
Размеры: диаметр медальонов — ок. 6 см.
Сохранность: хорошая.
Икона поступила из Цилкани в 1925 г.

На медальонах изображены святые воины — Федор Стратилат и Федор Тирон (верхняя рама), и святые лекари — св. Дамьян (правая рама) и св. Пантелеимон (левая рама) на золотом фоне. Святые воины представлены почти в одинаковых одеяниях — в синих плащах с желтыми сердечками, в кирпично-красных хламидях с голубыми манжетами, в кольчугах, решенных в голубых, желтых и красных тонах. Щит Федора Стратилата — овальный, Тирона — круглый. Ниэм первого — синий с красной каймой в белый горшок, ниэм второго — голубой с красным контуром. Одеяния святых лекарей — в синем-голубых тонах. Ниэм св. Дамьяна — синий, св. Пантелеимона — изумрудно-зеленый. Изображения — утонченные, перегородки — четкие, аккуратные, образы — одухотворенные с острым напряженным взглядом. Они находят близкие аналогии с подобными изображениями медальонов на Пала д'Оро.

139—142. Medallions (the Tsilkani Icon of the Virgin, K. No. 786).

The 12th century, Byzantine.
Dimensions: diameter — about 6 cm.
Well preserved.
The icon entered the collection of the Museum from Tsilkani in 1925.

The medallions carry the images of the Warrior Saints: Theodore Stratelates and Theodore Tiro on the upper frame and the Healer Saints Damjan and Pantaleon on the right and left frames respectively against the gold background. The Warrior Saints are shown in almost identical garments: blue cloaks with yellow heart-shaped patterns, brick-red chlamyses with light-blue cuffs, coats of mail treated in light-blue, yellow and red colours. Theodore Stratelates has an oval shield, Theodore Tiro's shield is round. The halo of the former is blue, rimmed with a red contour spotted white. The latter has a light-blue halo with a red contour.

The garments of the Healer Saints are in blue and light-blue enamel. St. Damjan has a blue halo while St. Pantaleon's halo is emerald-green. The figures are refined, gold partitions clear and accurate, the images are exalted, their gaze keen and tense. They find close analogies with similar enamels of Pala d'Oro.

ბიბლ. (მხლ.): Н. Ковалков, Иконография Богоматери, II, с. 189; III. Амيرانашвили, Цилкванская икона Богоматери, с. 18; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 58, pl. 59; Au pays de la toison d'or, p. 120, № 44.

Handwritten text in a non-Latin script, likely Georgian or Armenian, located at the bottom of the image. The text is arranged in several lines and appears to be a prayer or a dedication. The script is written in a dark color, possibly black or dark red, on a light background.

143. ფიგურა ქვარცმის გამოსახულებით
(ოქროს ბატის ცენტრალური ნაწილი, № 2847).

XII ს. ბიზანტიური სკოლა.
ზომები 6,5x5,5 სმ
ლურჯოდა მოკრებილი მინანქარი ქრისტეს შტოდზე,
ფეხებსა და ხელზე
სატი შემოსულია მუხურში 1919 წელს.

ჯვარცმის მრავალფიგურანი კომპოზიცია ოქროს ფონზე მოცემული. სხურით არე შვიდნი არის შევსებული გამოსახულებით. მუხურში თიანე მარცხნივ ედგნის მუხურ-ეპისკოპოსი ჯვარის ეკლესიისა. ქვარცმულ ქრისტეს თავი ჩამოყარდა, სხეული კანკაელი აქვს, წელზე შემოსული თორი სხეული წითელი იარსი შემკული, შირაგანი ღურჯა თორი ჯვარი. მარცხნივ მარიადა ირი ქალითორი. მარჯვენა მხარეს თიანე, მასზე ირანე ზეითი კი მარჯვნივ ედგნის ახისთავი ლეონიზოზი. ჯვრის თავზე ზელოთარ არე აჯელოზია სხეული ვიგურით. ზერნული წარწერები ღურჯა მინანქრითა მუხურებელი. ეველი გამოსახულებს ზერნუტისფერი მუხურ, წითლმუხურებელი მარჯვნივ აქვს. სომხელი ღურჯადა დი ციხურითა მუხურებელი. ლონ-კიონის მუხურების კამა მრავალფიგურანი, თანვე ჯვარის მუხურებელი XII საუკუნის ბიზანტიური მინანქრისთვის. მისი შირდათი შირდა-ლი მუხურები დიგული ფიგურები ჯვარცმის გამოსახულებით.

143. Пластина Распятия с Лонгином
(Центральная часть золотой иконы, № 2847).

XII в., византийская работа.
Размеры: 6,5x5,5 см.
Сохранность: эмаль выкрошилась на груди, ноге и руках.
Хреста.
Икона поступила в музей в 1919 г.

Многофигурная композиция Распятия — на золотом фоне. Подле изображения плотно заполнено фигурами. В центре — несколько широкими плечами влево пурпурно-коричневый крест на Голгофе. Распятый Христос — с повисшей головой, фигура с изгибом, белый плат украшен фиолетовой полосой, нимб — синий с белым контуром. Слева — Мария и две другие фигуры. Справа — Иоанн и сотник Лонгин, отклонившийся вперед и помещенный несколько выше Иоанна. Над крестом — возмущенно скорбящих ангелов. Греческие надписи исполнены синей эмалью. Композиция изображений выдержана в сине-голубых тонах. У Лонгина — многообразная гамма цветов, в которой преобладает кирпично-красный тон, но и его одеяние не нарушает общей выдержанности всего изображения в целом. Лики — желто-коричневые. Нимбы всех изображенных фигур мрудно-зеленые с красным контуром. Композиция характеризует эмоциональность, о чем свидетельствуют поднесенные в знак скорби к шее руки Марии, Иоанна и Марии Магдалины, отшатнувшийся от креста, отчаявшийся ангел, жесты их рук, лики с приподнятыми и опущенными бровями. По манере исполнения, составу сцены пластина имеет выразительное композиционное, полученное широкое распространение в византийском эмальерном искусстве XII в. Параллель — пластина Распятия из Мюнхена.

143. The Crucifixion with Longinus
(the central part of the Gold Icon, No. 2847).

12th century. Byzantine.
Dimensions: 6.5 cm x 5.5 cm.
The enamel has not kept well, large parts of Christ's left arm, ankle and chest have flaked off.
The icon entered the collection of the Museum in 1919.

The multifigured composition of the Crucifixion is shown against the gold background. The ground of the icon is packed with figures. The brown-purple cross on Golgotha in the centre of the icon is leaning over to the left. Christ's head is hanging down. His body is bent, His white loin-cloth is decorated with a red stripe, and He has a blue halo with a white cross. The Virgin, St. John and the Centurion Longinus are to the right. The figure of the latter is leaning to the right and is placed a little higher than St. John. The Greek inscriptions are in blue enamel. The garments of the figures are predominantly in blue and light blue enamel. Longinus is clothed in a multicoloured uniform with brick-red prevailing in the gamut of colour. But even his clothing doesn't violate the general austerity of the colouring. The faces are in brownish-yellow enamel. The halos of all the figures are emerald-green, rimmed with a red contour. The figures themselves are rather emotional; the Virgin, St. John and Mary Magdalene sorrowfully raise their hands to their faces, the despairing angels recoil from the cross, their hands are raised in expressive gestures, their eyebrows raised in sorrow. The manner of execution and the characters included in the composition permit us to place the plaque among the motifs widespread in Byzantine enamelwork in the 12th century. The Crucifixion from Munich is its direct parallel.

ბიძე, (ზაბა): Н. Кондаков.
Византийские эмали, с. 194;
Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 91.
pl. 90.

ბიძე, (ზაბა): Н. Кондаков.
Византийские эмали, с. 171, рис. 53; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 92, pl. 53; Au pays de la toison d'or, p. 163, № 82.

144. ფიროცტა წმ. პეტრეს გამოსახულებით (№ 588).

XII—XIII სს., ბიზანტიური ხელობა.

ზომები: 12×4,8 სმ.

დაზიანებულია ამოკვეთილია მარჯვენა წინადასის კანკარანი, მის მარჯვნივ და მარჯვენა ფეხზე

აგრე ფიროცტა სანტის მწვეთის რაცხითი შესრულებულ ღმრთისმშობლის ხატის (XVI სს.) ფონზე იყო მომზადებული. მოცემული ხაზგეომეტრია გამოსახული ოქროს ფონზე, მისი მარჯვენა ფეხი განზეა ეგრემული. მარცხენა ხელი წმ. პეტრეს თაბრა ტრავნილი უჭირავს, მარჯვენა მკერდთან აქვს მიტანილი. სხე ნაკეთიდან გამოვლილი — თვალში ვერა, გვერდზე კახივლი მუცე კვებით, ცხვირი მოკრძია, კისრის, პეკ სინკრისივანი, წარები ოქროს ტრახითაა აღინშნული, ვიღია კი ღია ვისევი მანკებით. წმ. პეტრეს მონაგრისებრი-მოციხური, ვეითელი ღორინით შემკული კართი მისავს, მამკეთინი ღრმა ღურვი ფერისა. ზურმუხტისებურ მწკნე მარჯვენა ოქროს წრებით მორთული წითელი არია შემოკვევათ. მოცემულის სამისი მრავალრიგობიანი ნაცვებით-ტრახებით არის დაშუქებული, ისინი მკერდი ვეოპტერიული მოსაწყობილია ღრვება და კარკვეულ გეოგრივიულ სისტემა მისი. ფიკურის პროპორციები პანონიულია, შესრულება ზუსტი, რამდენადაც სისტიკ. მომწვანო-მოდურე კოლორიტი განსაკუთრებით ვლავრე, ღრმა ზურმუხტისებრი დახევილია. გამოსახულება აგრისივლი ნიმუშების ვეღნით უნდა იყოს შექმნილი.

144. Пластина с изображением Петра (№ 588).

XII—XIII вв., византийская работа.

Размеры: 12 × 4,8 см.

Сохранность: эмаль выкрошилась у шеи святого, в его нисе и в правой ноге.

Пластина некогда была укреплена на поле чеканной иконы Богоматери XVI в., исполненной по заказу Саргиса Мхкенидзе. Святый — на золотом фоне. Он — в трехчетвертном повороте, правая нога его отставлена в сторону. Св. Петр держит в левой руке белый свиток, правую — подносит к груди. Лик тонко выписан — узкие глаза с темными зрачками в их углах, длинный с горбинкой нос, губы — карминном, брови — золотой перегороздочкой. Седина передана светлоголубой эмалью. Св. Петр — в серо-голубом хитоне, украшенном желтым лорном с камнями, гиматий — глубокого синего тона. Нимб — изумрудно-зеленый полупрозрачный с красной, украшенной золотыми кружочками, каймой. Одевания св. Петра проработаны многочисленными складками-перегородочками, строго размещенными геометрическими отрезками и создающими определенную декоративную систему. Фигура характеризуется гармоничными пропорциями, четкостью и даже некоторой сухостью исполнения. Изыскан зелено-синий колорит с особым светом глубокого прозрачного изумрудного тона. Изображение должно быть создано по старым образцам.

144. The Plaque Representing St. Peter (No. 588).

12th—13th cc., Byzantine.

Dimensions: 12 cm × 4.8 cm.

Some enamel has flaked off around the neck, in the right foot and in the halo of the Saint.

The plaque had been fixed to the ground of the repoussé icon of the Virgin of the 16th century ordered by Sargis Mkhensidze. The Saint is shown against the gold background, in semi-profile with his right foot set aside. St. Peter is holding a white scroll in his left hand and raising his right to his chest.

The drawing of the face is rather refined with narrow eyes and dark pupils in their corners, a long aquiline nose, carmin-red lips and eyebrows in thin gold fillets. The gray hair of the Saint is rendered by means of light-blue enamel. He is wearing a pale-blue tunic decorated with a yellow lorum adorned with precious stones, and a cloak of deep-blue enamel. The halo is emerald-green, semi-transparent, with a red contour adorned with gold ringlets. The garments are treated in numerous folds arranged in geometrical figures and forming a certain decorative system. The figure is distinguished by its harmonious proportions, by a clean or rather dry manner of execution. The greenish-blue colouring with a peculiar radiance of deep, translucent emerald-green overtones is really exquisite. The enamel must have been made according to some older specimens.

145. ფიგურები „მირჩმის“ გამოსახულებით (№ 3223).

XII – XIII სს., ქართული ხელოვნება

ზომები: 12,2 x 10 სმ

დაცულად არის

მ. ბოტკინის ფოტოკადავრებიდან დაბეჭდილი
საქართველოს 1923 წ.

იქონის ფონზე სიმეტრიულად განთავსებულ ფიგურების ორი წყვილია გამოსახული: მარცხენე ოსები და მარაბაა ქრისტეი ხელი, მარჯვენე სეიონი და ანა ტრანსლიტი ხელი. იხიანი ხაუბობის წინ დანახ. ხაუბობის მარაბაი ტრანი მრისხვრია. კომპოზიციის ცენტრში ხასხინ-ლე პოციფერო ტრანსეი კადმიცეული ანთული ხასთლოურ. დროის-სმპობლის და სეიონის ხასთელის მუჯი ლურჯი და ცისფერი ტრანსების მუხამბა კამპოტრულია კიდრა ფიგურების ტრანსპოზის ფრია — აგურ-არსფერი წითლბ, მუჯი ლურჯის და ზურგტეციანი მუჯის — დაბი-რისმირეი წითლბ. სეიონის ცირასი და დროისმპობლის მუჯირიუმს მუჯი ლურჯის დიდი ხასრტეე უკრიათებს. კამბა მახვილდ მინახ ვასიელი კალია მამბი ორი თორი ჰტრედიორი, რამელიე იოსებს უკრიათ. ქრისტეს ხასიბი მუჯი და ლა ლურჯი ზოლებს მინაცვლობითაა მუქ-ხილი. კომპოზიციი ვრტეკალებს რიტმე ეუუებებს. ფიგურთა მუხრულ-მბი იერმბოა მუჯი თეიხეულდებს, ხასო მუჯი დნახობს, ხასიბის ხა-ცეცხებს — დინამიურობა, გამოსახულებე კამბირეე დიდი ფრანოცენ-ბია და დირიულობობი. ხეანტეხობ დრის აღხასინმეა ქართული ხე-რომბოტრანსიციის დამხასიათებელი ეჭრო სარკმელებიანი ველზე ამო-კანბილი კანჯისესებური ეემათი და „მირჩმის“ კომპოზიციის მხოლოდ ქართულ ნამუშებსი დადატრეზებელი ანთული ხასთლის გამოსახულება.

145. Пластина со сценой Сретения (№ 3223).

XII – XIII вв., грузинская работа.

Размеры: 12,2 x 10 см. Сохранность: хорошая.

Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Сцена с двумя парами симметрично расположенных изоцефальных фигур — стена Иосиф и Мария с Христом на руках, справа — Симеон-Боготреник и Анна со свитком в руке — разворачивается перед архитектурным фоном, в котором доминирует молочно-белый тон. Общий фон композиции — золотой. В центре — подсвечник с горящей свечой, переданной в голубоватых тонах. Сочетания темно-синего и голубого в одеждах Богоматери и Симеона оживлены сочетанием кирпично-красного с темно-синим и изумрудно-зеленым у фланкирующих фигур. Большая плоскость темно-синего цвета объединяет хитон Симеона и мафорий Богоматери. Яркий акцент — светящийся желтый цвет корзинки с двумя белыми голубками в руках Иосифа. Одевание Христа решено чередованием светло- и темно-голубых полос. Композиция основана на ритме вертикалей. В исполнении фигур — большая свобода и плавность ведения линий, в складках-перегибах их оживляет — динамика. Изображения отмечены яркой красностью и лирической настроенностью образов. Особо следует отметить типичный для грузинской архитектуры конический купол с барабаном, в котором прорезаны узкие длинные окна, и наличие свечи в сцене Сретения, встречающейся только в грузинских композициях.

145. The Plaque with the Presentation at the Temple (No. 3223).

12th—13th cc., Georgian.

Dimensions: 12.2 cm x 10 cm. Well preserved.

From the M. Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The scene with the two pairs of isocephalous figures; Joseph and Mary with the Child on the left and Simeon and the prophetess Ann with a scroll in her hand on the right is laid against an architectural background of a predominantly white colour. The whole composition is executed against a general gold ground. In the centre there is a candelstick with a burning candle in light blue enamel. The combination of dark and light blue in the Virgin's and Simeon's garments is brightened up by the combination of brick-red, dark-blue and emerald-green colours in the garments of the figures behind them. A large plane of dark-blue unites the Simeon's tunic and the robe of the Virgin. The yellow basket with two white doves in Joseph's hand provides a bright accent. The Child's garments are rendered by a succession of the light and dark-blue stripes. The composition is based on the rhythm of the vertical lines. The figures are distinguished for a greater freedom and ease of the drawing and the dynamics of the drapery. They are quite remarkable for their play of colour and lyricism of the images. The conical cupola and the drum with the narrow slits of windows are typical of Georgian architecture and the presence of the candle in this motif is only encountered in Georgian compositions.

ბოტკ. (ზაფხ.): Собрание М. Боткина, № 90; Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 60, pl. 61; O. Demus, Zur Pala d'Oro, S. 275; O. Zastrow, p. 318; Л. Хусисаидзе, Грузинские эмаи, с. 125-135; T. Sanikidze, G. Abramishvili, №42; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 44 (Kat.-Nr. 56); Средневековая эмалью Грузии, с. 37, № 46; Л. Хусисаидзе, Грузинские эмаи, с. 135-149, таფ. XXXVIII, უ. რაფ. VII; Au pays de la tesson d'or, p. 178, № 92.

ገጽ ፩፻፱
ጳጳሳዊ ጳጳሳዊ

146. ფიურტიბა „ლასარეს აღდგენის“ გამოსახულებით (№3222).

XII — XIII სს. ქართული ხელოვნება.

ზომები: 12,8 × 10,3 სმ.

დაკრულია კარგი

მ ბოტკინის ვოთელი კოლექციიდან, დაუბრუნდა

საქართველოს 1923 წ.

კომპოზიცია ოქროს ფონზე აშლებს. ფიურტები დიაგონალურად არის განლაგებული „მარჯმის“ ფიურტიტის (№145) შვავისი არქიტექტურის წინ, რომელსაც კიდევ ორი კვადრატული დაამატებდა. დიდი, ობტუსიური ღერევი ფურის კვადრატული პოციქულებს მოხრილად ყვებს, რომელიც ქრისტე შეუძლებს. იგი საყვამისი ღიობში, მომწრო კლდისა და არქიტექტურის წინ მდგარი, თვინად მუხვდრული ლასარესკან (მის დიდი ვისუფრი მარაგანი შემოსვლით) არის მიმართული. მკვდრეთით აღმდგარი ლასარეს კვრდით აგურისფერ-წითელ სამოსში გამოწეობილი ორი მსახურია. ერთი მათგანი ხნის ლასარეს სუდიანს, მეორე კი ხელს აშვებს კუბის მჭიარალ ზურმუხტისფერ თავს. ლასარეს დანი — მარია (ციხურე შიდა სამოსში და შუქ ღერე მფორიანში) და მარია (კეისფერ-მუხ სამოსში) დამოხილად ქრისტეს წინაშე. კომპოზიცია რთულია, მრავალფეროვანია; ჩნდება „სივრცობრივი“ ელემენტები.

146. Пластина со сценой Воскресения Лазаря (№3222).

XII — XIII вв., грузинская работа.

Размеры: 12,8 × 10,3 см.

Сохранность: хорошая.

Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Композиция — на золотом фоне. Действие разворачивается диагонально, на фоне сходного предыдущей пластине (№145) архитектурного пейзажа, осложненного двумя массивными скал. Большая скала интенсивно синего цвета объединяет обширную группу апостолов во главе с Христом, обращенным к запеленатому в белое Лазарю с большим голубым нимбом, находящемуся в проеме здания на фоне меньшей скалы и архитектуры. Рядом с воскресшим Лазарем — одетые в кирпично-красную одежду слуги, из которых один распеленывает его, другой же придерживает рукой прозрачно-изумрудную крышку гроба. Сестры Лазаря: Марья — в голубой stole и темно-синем мафории и Марфа — в пурпурно-черном одетыми пали ниди Христом.

Композиция — сложная, многофигурная, в ее решении — стремление мастера к „пространственному“ построению.

146. The Plaque Representing the Raising of Lazarus (No. 3222).

12th — 13th cc., Georgian.

Dimensions: 12.8 cm × 10.3 cm.

Well preserved.

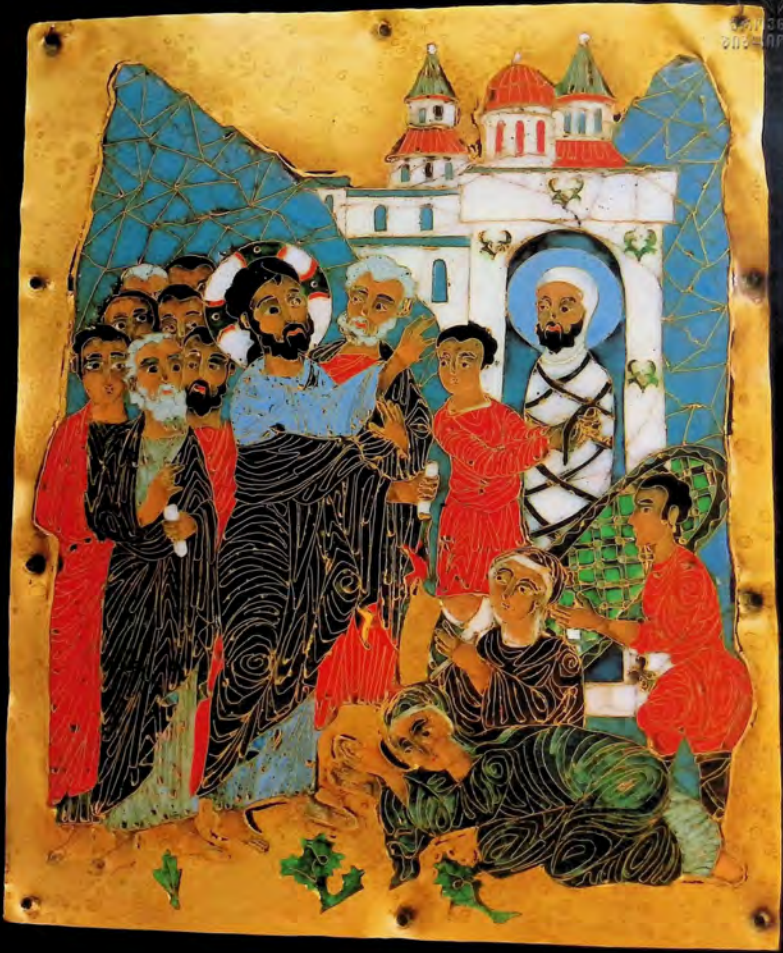
From the former M. Botkin collection.

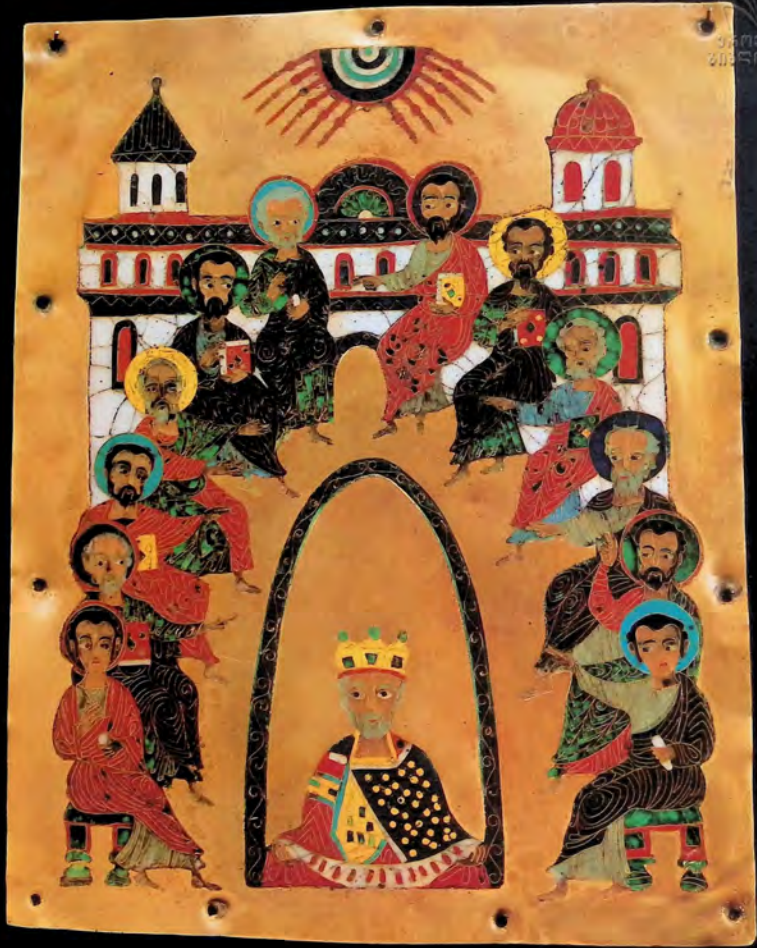
restored to Georgia in 1923.

The composition is executed against the gold background. The action unfolds diagonally, against an architectural background similar to the one in the previous plaque (No. 145) but made somewhat more complicated by the two massive mountains. The bigger mountain in intensive blue enamel unites a large group of Apostles led by Christ facing Lazarus shrouded in white, and with a large, light-blue halo. The latter is shown against an opening in the building and against a general background of the smaller mountain and an architectural motif. Next to Lazarus raised from the dead are the servants clad in brick-red. One of the servants is unwinding Lazarus, the other is supporting the translucent, emerald-green cover of the coffin. The sisters of Lazarus, Mary in a light-blue stole and a dark-blue cloak and Martha in purple-black garments, are kneeling before Christ.

The composition is complicated, involving a great number of figures. One feels the express desire of the master to represent space.

ბოტკე (ემბ.) Собрание М. Боткина, № 90; Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 62, pl. 63; O. Demus, Zur Pala d'Oro, S. 273; O. Zastrow, p. 318; Л. Хусквანი, Грузия эмалей, с. 123-135; Т. Саникдзе, G. Abramishvili № 43; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 45 (Kat.-Nr. 37); Средневековая эмальность Грузии с. 38, № 47; Л. Хусквანი, Грузинские эмали, с. 137-149, табл. XXXIX, ц. табл. VI.

წმინდა

სა

ΘΑΓΙΟΣ

ΓΕОРΓΙΟΣ

**150. ფირფიტა — წმ. გიორგი ანთავისუფლებს
მეფის ასულს* (№ 3219).**

XV ს. (?), ქართული ხელობა.
ზომები: 17,1 x 12,5 სმ.
დაცვლობის ანტიპ.
მ. ბოტკინის ყოფილი კოლექციიდან. აღმოჩენილია
საქართველოში 1923 წ.

კომპოზიციის შიგნით გამოხატულაა სიმბოლური არ ავსებს სახეობით არს. წმ. გიორგი წინააღმდეგობის (№ 149) მსგავსად შემოსილი, ღურჯ-შირაგანდინი, თურ ცხენზეა ამხედრებული, შუბი მას შიშაზე მოუსვენებია. ცხენის ფერებით დამრგვტებული წითელთაობისანი კვამპია, რომელიც სხეული შიშაზე მეფის ასულს. მას სარეფო სიბისი აფცია: შუკი ღურჯი კასა შემეული ვეითელი „ეკლესიური“ სახეებით, სამხრეებით, ღორითი და შირთებით თელავით მოთავილი თორაკითი; თავზე მეფის ასულს გვირგვინი ადგას. კომპოზიციის ზედა მარჯვენა კუთხეში ზეფის შუკი ღურჯი სვეტებით, გამოწვდილი მაკურთხებელი მარჯუნი. გამოხატულაა ზერხელი (წითელი შინაქარი) და ქართული ასომთავრული (ღურჯი შინაქარი) წარწერა ახლავს. ეს ზეფა ზედმთავრული მისდევს წინადათს ცხოვრებას, სადგე სასწავლი ციული სწორედ ამ ამით იწვებს. შესრულების მანერით ეს ფირფიტა წინამორბედი ფირფიტის (№149) მოხატუბზე.

**150. Пластина св. Георгия,
освобождающего царевну (№3219).**

XV в. (?), грузинская работа.
Размеры: 17,1 x 12,5 см.
Сохранность: хорошая.
Из бывшей коллекции М. Боткина; возвращена Грузии в 1923 г.

Основное изображение композиции не заполняет целиком всю высоту пластины. Св. Георгий в почти идентичном предыдущему изображению (№149) одежке с синим нимбом восседает на белом коне. Коня его покрывают на плече. В ногах коня — смиренное чудовище на красных ножках на поводу у царевны. Царевна облачена в царские одежды — темно-синие платье с желтым сердцевидным рисунком, украшенное оплельками, лоронот и тораким, усыпанным драгоценными камнями. На голове ее — корона. В правом верхнем углу композиции — темносиний сегмент неба с благословляющей десницей. Поясняющие надписи — греческая (красная эмаль) и грузинская „ასომთავრული“ (синяя эмаль). Эта сцена точно следует тексту жития из шикла чудес святого, открывающегося рассказом именно об этом чуде св. Георгия. По манере исполнения пластина увязывается с предыдущей композицией (№149).

**150. The Plaque Representing
St. George Rescuing the Emperor's Daughter (No. 3219).**

15th century (?), Georgian.
Dimensions: 17.1 cm x 12.5 cm.
Well preserved.
From the former Botkin collection, restored to Georgia in 1923.

The main figure of the composition doesn't fill the whole plaque in height. St. George dressed almost identically to the preceding figure (No. 149) with a blue halo is riding a white horse, his lance resting on his shoulders. In the horse's feet we can see the tame monster led by the Emperor's daughter. The princess is wearing a royal dress decorated with a yellow heart-shaped pattern, shoulder adornments, loron and a sash in the form of a downward-pointing shield, adorned with precious stones. She is wearing a crown on her head. In the right top corner of the plaque we have a segment of the sky with the right hand of God giving benediction to the figures below. The inscriptions are in Greek (red enamel) and in Georgian "asomtavruli" (blue enamel). The motif exactly reproduces the text of the Deeds of the Saint which opens with the description of just this miracle. The manner of execution of this plaque is identical to the one described previously (No. 149).

ბოძე, (Енба.): Собрание М. Боткина, № 80; в. სწავლასეული, № 18 (მ. სოგუალთაში, ს. 18); Ch. Amiranashvili, Les émaux, p. 85, pl. 84; III. Amiranashvili, Источники грузинского искусства, с. 263; T. Sanikidze, O. Abramishvili, № 46; W. Seibt-T. Sanikidze, Abb. 48 (Kat.-Nr. 63); Средневековая эмальность Грузии, с. 38, № 52; J. Хужисвадзе, Грузинская эмаль, с. 164-168, табл. XLIX.

Օ
Ա
Դ
Ի

Օ
Շ

Ր

Լ

Դ
Ե
Ր
Դ
Ի
Օ

Декоративные
ЭМАЛИ

დეკორატიული

მინაშანი

Decorative
ENAMELS

151. შარავანდები და როზეტები
(I გულხაკიდი ჩვარი მარტივილიან, № 956).

VIII-X სს. ქართული სკოლა.
ზოლები. შარავანდისა და როზეტებისა — 0,8 სმ
დაკულობა. ზამდრადზე დაზიანებულია როზეტა.
ჯვარი შექმნილია მუზეუმში 1945 წ.

შინაწილი აქ დამატებით მორეულიადაა გამოყენებული. შინაწილი შე-
სრულებულია შარავანდები, ყვარი, სუბინიში, ორი ორნამენტული მო-
ტივი და წარწერები. ფონი — გამჭვირვალე ზურმუხტისფერი, სხვადასხვა
ვარდის ლურჯი, მამკობი ეტიკლები — ზოლები და წრეები — ზურ-
მუხტისფერი, თეთრი, წითელი. ორნამენტული მოტივისა და წილი მორ-
თული შარავანდის ანალიზი — წმ. შორისის თასი, როზანოს ბელოები,
ბაისი ყვარი.

151. Нимбы и розетки
(I нагрудный крест из Мартвили, № 956).

VIII—IX вв., грузинская работа.
Размеры: нимбов и розеток — 0,8 см.
Сохранность: несколько повреждена розетка.
Крест поступил в музей в 1945 г.

Эмаль применяется здесь в виде дополнительной отделки — ею испол-
нены нимбы, крест и супелатанум Распятого, два орнаментальных мо-
тива — розетки и надписи. Фоны — прозрачно-изумрудный, синие раз-
ных оттенков, украшающие детали — полосы и кружочки изумрудные,
белые, красные. Аналогии к розетке и нимбам — кувшин св. Мориса,
пряжки Ризано, крест Гопа.

151. The Nimbuses (halos) and the Rosettes
(the First Pectoral Cross from Martvili, No. 956).

8th—9th cc., Georgian.
Dimensions: 0.8 cm.
A rosette is somewhat damaged.
The cross entered the collection of the Museum in 1945.

Cloisonné enamel is used here for additional decoration in executing the ha-
los, the cross, the support of the Crucifixion, the two ornamental motifs, the
rosettes, and the inscriptions. The backgrounds are translucent, emerald-
green and blue of various hues; the decorative details, stripes and rings are
emerald-green, white, red. The analogies of the halos and the rosettes are
found in the jug of Saint Morris, the Rizzano clasps, the Hope crosses.

ბიბლ. (სიბა): ოძისი, ს. 67-68, რიც. 34;
Н. Ковалова, Византизмская эмаль, с. 161-163;
Св. Амвросийский, Le émail, p. 28-29,
pl. 30-31; S. Ambrósiovič, Poklady
Gruzii, v. 52-53; P. Verzone, p. 451-454;
T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 28;
W. Selb-T. Sanikidze, Abb. 13, 14 (Kat.-
№ 21); Средневековая уметנות Грузიის,
с. 33, № 21; Л. Хускивадзе, Грузинские
эмали, с. 24; Au pays de la toison d'or, p.
123, № 46.

152—158. მედალიონები
(ხობის ღმრთისმშობლის ხატი, ო № 207).

X в., ქართული ხელობა
ხატიდან დაიპყრეს — 3-4 სმ
დაყვლების კარგი

ხობის ღმრთისმშობლის ხატზე შენგნული რვა მედალიონიდან ვეხი
ორნამენტულია: მათი ორნამენტი ორი სახისაა: ოქროს ფონზე მოცე-
მული სრულიყოფილი ვეჯილი ზურმუხტისფერი ფურცლებით ან თეთრებურ-
ღვინო ვეჯილი ვისყვრი ფოთლებით და წითელი წარტილით ზურმუხ-
ტისფერ ფონზე. სიწველი ხობის ანალოგიკეს ქვეყნით ხაზელის კარ-
ვის X სუვეტის ყვარზე წმ. ანტონის მედალიონი (№ 26-27), მვირის
სარაფლები კი რიხისას ტიპის ოქროფორგული ვარგული (VII სუვე.)
და VIII-IX სუვე. პირტილის ზოგული ველსეთი ვეჯია (№ 151).
დავგეილი კიდე ორი მედალიონი შემოხული მონოგრამით — MP ΘV.
თითოეული მათგანზე ოქროს ფონზე ეპისკოპოსი ზურმუხტისფერი, წი-
თელმკვიდელები ოთხეურაა ვეჯილი კუხუხებით; წარწერები წითელი
მისაჩქითაა შესრულებული. მედალიონების ხატიან დახარულია, ვ. ო.,
წარწერის თანხმად, X სუვეტისა.

152—159. Медальоны
(икона Хобской Богородицы, О № 207).

X в., грузинская работа.
Размеры: диаметр 3—4 см.
Сохранность: хорошо.

Шесть сохранившихся из восьми эмалевых медальонов, украшающих
нижнюю часть иконы Хобской Богородицы, представляет орнамент: двух типов: один —
с примитивным рисунком продолговатых изумрудных лепестков на
золотом фоне, другой — особый тип синего флерона, с красной точкой
и голубыми листиками на изумрудно-зеленом фоне. Аналогичен к перво-
му типу — крестик с медальоном св. Антония на Хахульском гринтике,
X в. (№ 26—27), ко второму — розетка типа Ризано из Оксфорда
(VII в.), а также 1 нагрудный крест Мартвилл, VIII—IX вв. (№ 151).
Сохранились еще два медальона с греческой монограммой — „MP EV“.
Они изображают изумрудный четырехлистник на золотом фоне с крас-
ными надписями и желтыми краями. Медальоны относятся ко времени
первоначального исполнения иконы, определяемого по надписи X в.

152—159. Medallions
(the Khobi Icon of the Virgin, O No. 207).

10th century, Georgian.
Dimensions: diameter — 3—4 cm.
Well preserved.

The six surviving enamelled medallions of the original eight adorning the
halo of the Khobi Virgin represent the ornament of two types: one, with a
primitive pattern of long, emerald-green petals against the gold ground and
the other, a peculiar kind of a blue floral pattern with a red dot and blue pe-
tals against emerald-green background. The analogies for the first type are
found in the cross with the medallion of Saint Anthony on the Khakhuli
triptych, the 10th c. (Nos. 26—27), the second one is analogous to the Rizano
type rosette from Oxford (the 8th c.), as well as the first pectoral cross from
Martvili (the 8th—9th cc., No. 150). Two more medallions survive bearing the
Greek monograms: MP EV. They show an emerald-green quadrifoil pattern
against a gold background with red inscriptions and yellow borders. The
medallions date from the original execution of the icon which is established
by the inscription dating from the 10th century.

ბიძე, (Баба.): Опись, с. 82-83, рис. 37;
ცხოვრების, ანტიკვობის მონაწილეობა,
№ 140 (E. Tashvashvili, Археологические
путешествия, с. 140); Г. Чубинашвили,
Грузинское эмальное искусство, с. 574-575;
Сб. Амиланшвили, Les émaux, pl. 13;
T. Sanikidze, G. Abramishvili, № 25, W.
Seibt-T. Sanikidze, Abb. 85 (Kat.-Nrr. 5-9);
Средневековая уметность Грузии, с. 32,
№ 5-9; Au pays de la toison d'or, p. 129,
№ 52.

160. მედალიონი დოლიდან (ს 26).

X—XII სს.

ზომები დამკვეთი — 2 სმ.
დოლიდან მედალიონი აღწე ჩამოღებულია
მუმიბუღაი მუზეუმის სარკოდან 1931 წ.

მედალიონზე ერთმანეთს ორ-ორი ღერეა და წითელი წრე ეხვევლება. უღერპარინისებურა ღერეა წრეება წითელს, წითელა კი, პარინაი, ღერე ითქუთსღებს შეიყვს, რომელია ფონზე ცაბისხელაი თეთრა დეკორაციული პატარ-პატარი წრეებით შედგენილია ჯვარი. მედალიონს ეკლექციოზე შოდილია წრე, ღერეათა აღნიშნული ცენტრით. მედალიონი, უპირისპირა, ამჟამად დარბაზისშობის პარეანგს ამ ხატზე, რომელიც იაფს-ღერე დოლია ინახებოდა.

160. Медальон из Доли (Св. 26).

X—XII вв.

Размеры: диаметр — 2 см.

Сохранность: медальон несколько сломан.

Медальон поступил в музей из Сванети в 1931 г.

Медальон состоит из четырех эмалевых кругов, чередующихся синих и красных. Ультрамаринные, синие круги содержат красные четырехугольники, а красные, наоборот, синие, на фоне которых — белый декоративный крест, составленный из кружочков. Перекрестье креста представлено кругом побольше, с синим центром. Медальон, должно быть, украшал нимб Богоматери на иконе, хранившейся некогда в Доли.

160. The Medallion from Doli (S 26).

10th—12th cc.

Dimensions: diameter — 2 cm.

The medallion is a little crumbled.

The enamel entered the collection of the museum from Svaneti in 1931.

The medallion consists of four successive, blue and red, enamelled circles. The ultramarine blue circles enclose red quadrangles while the red circles contain blue ones adorned with a white, decorative cross made of ringlets, the central part of which is just one more ring of a bigger diameter with a blue center. The medallion must have adorned the nimbus of the Virgin on an icon sheltered in Doli.

პილ. (ნაბა.): ვ. თაყაიშვილი,
არქეოლოგიური ექსპედიციის ელემენტების
№ 379-380 (E. Такашвили,
Археологическая экспедиция в Лечхум-
Сванети, с. 379-380).

161—166. ეჭვი მედალიონი
(წალენჯიხის მაცხოვრის ხატი, В № 680).

X—XII სს.
ზამბედი დამუშავდა — 2 სმ.
დაცულია კარგი

წალენჯიხის მაცხოვრის ხატის პინაკლის სამკუთხედ, წინდნადა ვა-
მოამტკვლ მინაქრემბის ერთად დეკორატიული მედალიონებზე შედგენ-
და. ისინი აგრე ითი ვიდედა, ახლა კი ეჭვიდაა მერჩენილი. ოთხი
მათგანის ორნამენტი იტულისებური ოთხეუბრებიდაა შედგენილი. ითოე-
ული წილკი დაა მწანე ფონით თფირი მინაქრითაა მოხსული, ხამი
მედალიონი ფოლოვან ორნამენტს შეიცავს (წითელი, ლურჯი, ვეითელი).
მეოთხეზე კი სწორეუბრისებური წითელი ვეითელები შემკულია შუამი ღერ-
ვი ოთხეუბრითი.
ორი დანარჩენი მედალიონი ქანისებური ვეითელებოდაა შემკული. ორნა-
მენტი ზღაბისებურ მწანე ფონზე აკურისებური-წითელი, თფირი, ლურჯი
და შოვავისებურ მინაქრითი არის შემრღებული. ხასტი ხატოვი და
წინდაა.

161—166. Шесть медальонов
(икона Цаленджикского Спаса, В 680).

X—XII в.
Размеры: диаметр — 2 см.
Сохранность: хорошая.

Эти медальоны составляют часть убранства бортов иконы Цален-
джикского Спаса наряду с лицевыми эмальями. Их было десять, сохра-
нилось же всего шесть. Из них четыре медальона имеют орнамент, со-
ставленный из сердцевидных четырехлистных, долики которых выве-
дены белой эмалью. Каждая доля содержит лиственный орнамент —
красный с синим (два медальона), в третьем добавлен еще желтый
цвет, а четвертый украшен грантообразными красными цветками с си-
ним четырехугольником в центре. Фон долек — светло-зеленый.
Два других медальона имеют орнаментальный шесток лирообразной
формы. Орнамент исполнен белой, кирпично-красной, синей и бежево-
го тона эмалью на полупрозрачном травянисто-зеленом фоне. Рисунок
— тонкий и аккуратный.

161—166. Six Medallions
(the Icon of Tsalenjikha Saviour, В 680).

10th—12th cc.
Dimensions: diameter — 2 cm.
Well preserved.

These medallions are a part of the decoration from the frame of the icon of
the Tsalenjikha Saviour together with the medallions of the Saints. Only six
medallions survive of the original ten. Four of these have a pattern of heart-
shaped quadrifoil design which is traced in white enamel. Each segment en-
closes a folial ornament in red and blue (two of the medallions), some yel-
low is added in the third, and the fourth one is decorated with red pomegr-
nate-blossom pattern with a blue quadrangle in the centre. The ground of the
segment is light-green.
The other two medallions are decorated with a floral ornament resembling a
lyre, in white, brick-red, blue and beige enamel against a semi-translucent,
grass-green ground. The drawing is refined and accurate.

ბიძე, (ხატი): ეთნოგრაფიული, არქეოლოგიური
მოგზაურობის, გვ. 223 (E. TAKHIDZE,
Археологические путешествия, с. 223);
Г. Чубинашвили, Грузинское церковное
искусство, с. 580, 584, табл. 81;
Ch. Amiranachvili, Les émaux, pl. 12.

167. ხობის ღვთისმშობლის შარავნდი (ნ 208).

XII в. византийская работа.

Хобები 16,7–2,7 см

დაკრულია შარავნდი დაქვევითაა, აქვს ილეთი კარგად შენარჩუნებულია. ქრონიკის შარავნდზე ასაკად მინანქრის მქონე ნაწილი.

ხობის ღვთისმშობლის ხეტი, როგორც ნ. კონდაკოვმა აღინა, დაკრულია შინანქრის შესანიშნავი ნაგულის წარმოადგენდა. შარავნდი, ამ შესანიშნავი ხატის შესრულების ხარისხსა და ხობისზე შეკრულია შეიძლება თუნცე ძლიერ დაზიანებული ხეტიკობა ფორტიკის (ხეტიკის) კამოსხულებით, ხობები — 5,9X3,5 სმ) და ორი მედალიონის (წმ. წმ. გრიგორის და ნიკოლოზის კამოსხულებით, დიამეტრი — დაახლ. 3,6 სმ) მხვებით. სწავლის ნაწილები და ქრონიკის ტიხების კამოსხულები ბევრ შეიძლება ამ მინანქრის რაიონისებულ ნაწილსა და დახვეწილ კოლორით, რომლის ძირითად ტიხებს და მუხვს და ღვთისმშობლის შეადგენს. კარგი ნაწილზე კანისებული მედალიონებისა და ფორტიკების, მინანქრით შესრულებული ფიჭვი შექანებული ორნამენტით იყო შეკრული კამოსხულების კანში შექანებული არც. ეს უკანასკნელი ამჟამად ღირ არსებობს, შემოკრანა შიშლივ მდლიანი ოქროს ზოდისა დახვეწილი ღვთისმშობლის შარავნდი მასზე გადამხული ქრონიკის შარავნდიორით. იგი ნატივად შესრულებული ვახის ხეობით არის მოკრული. ორნამენტის და შარავნდის კონტურს ღვთისმშობლის მინანქრის დაწინაურებული ზოლი ქმნის. თეთი ორნამენტის სხე თეთრი, ღვთის, წითელი და ნახევრად დაწვითილუ. ზრმუხტისებური მინანქრით არის შესრულებული. ორნამენტის სხითა და მოტივით, ღვთის, ოქროთი დაწინაურებული კონტურით, შესრულების სინტივით, ეს შარავნდი იჭრებალამში, უფლის ტაძრის საკანებში დაცული მცხოვრის ხატისას წაყავს.

frame the whole space around the image of the Virgin was filled with a fine vegetable enamelled ornament. It has disappeared. Only the halo of the Virgin including Christ's nimbus survives made of a solid piece of gold. The halo is decorated with a refined ornament using a vine-stem pattern. The drawing of the ornament and the borders of the halo are in blue enamel with gold dots. In the ornament inside the sections white, blue, red and emerald-green semi-translucent enamel is used. The pattern of the ornament, the blue line of the contour with gold dots, the refined manner of execution resemble the halo of Christ on the icon kept in the sacristy of the Holy Sepulchre Church in Jerusalem.

167. Нимб Хобской Богоматери (ОД 208).

XII в. византийская работа.

Размеры: 15,7—2,7 см.

Сохранность: нимб смят, фон местами прорван, откололся кусочек эмали в нимбе Христа.

Икона Хобской Богоматери, как отмечает Н. Кондаков, была некогда роскошной эмалевой работой. На самом деле о качестве и характере исполнения этой прекрасной иконы позволяют судить сохранившиеся, правда, в сильно поврежденном состоянии, прямоугольная пластина с изображением св. Петра (5,9 x 3,5 см) и два медальона со св. Григорием и св. Николаем (диаметр — прибл. 3,6 см). Несколько кусочков смальты и обнаженная сеть тонких перегородок этих эмалей указывают на рафинированный рисунок и изысканный колорит, основанный на светло-зеленых и синих тонах. Кроме эмалевых медальонов и пластины, украшающих раму иконы, все поле вокруг изображения было заполнено тонким эмалевым растительным орнаментом. Его сейчас не существует. Сохранился только нимб Богоматери, включающий и венчик Христа, сделанный из цельного куска золота. Нимб покрыт виноградными разводами изысканного исполнения. Контурная линия, выходящая вокруг орнамента, а также края нимба исполнены синей эмалью с золотыми точечками. В орнаменте внутри звеньев применяется белая, синяя, красная и изумрудно-зеленая полупрозрачная эмаль. По мотиву и рисунку орнамента, по контурной синей линии с золотыми точечками, по изысканности его исполнения этот нимб напоминает нимб Христа на иконе, хранящейся в сакристии церкви Гроба Господня в Иерусалиме.

167. The Halo of the Khobi Virgin (O No. 208).

12th century, Byzantine.

Dimensions: 15.7 cm — 2.7 cm.

The halo is crumpled, the background is torn in some places, a piece of enamel has broken off in the halo of Christ.

The icon of the Virgin from Khobi had once been "a sumptuous piece of enamelwork" as stated by N. Kondakov. Indeed, the surviving, although rather damaged plaque with Saint Peter (5.9 cm x 3.5 cm) and the two medallions with the Saints Gregory and Nicholas (diameter — ab. 3.6 cm) can tell us a lot about the quality and the manner of execution of this splendid icon. A number of pieces of small and the exposed network of the thin partitions indicate a refined drawing and an exquisite colouring based on light green and blue tones. Besides the enamelled medallions and plaques adorning the

ბიძე: (Биба.) Омск, с. 85-86, рис. 28; Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 142-143, рис. 41; 2. თაგაიშვილი, არქეოლოგიური მონაცემები, გვ. 142 (E. Тагаишвили, Археологические находки, с. 142); Ch-Amirgashvili, Les Émaux, pl. 21.

165—169. შარავანდის ორი ფრაგმენტი (ს¹ 8227).

X—XII სს., ქართული ხელოვნება (?).
ზომები: 1) 14,3—3,5 სმ; 2) 14—3 სმ.
დაცემის ადგილი:
ფრაგმენტები მუზეუმშია შენახული 1923 წ.

შარავანდი ქვედა ულტრამარინისფერ ფონზე განწყობილი ოთხეული ეკვლებითაა შემკული. ჭოგელი ეკვლის შუა წითელი წრეა, თხანი ბულით, ირვლეც კი მოთეთრო-მოცისვრი ფოთლები იშლება. ცისფერი ფოთლებზე ორსვე შარვს შემოვყვას ძირითად ნახტბს. სახეებს შორის გაბეულია წითელი წერტილები და სამურები. შარავანდი ადრე, კტეოპს, მჭირფაბი თვლებით იყო შემკული; მათებან ახლა ერთიდაა შერჩენილი — სარდიონი მომცრო ფრამენტზე. თუ ამ შინაწერის კვერდით დაველი სხვა ფეორადიული შინაწერის უზრავლებობის მათერულ შემოქმედებს განსაზღვრავს ფაქტი ერთიეული ნახტბი, აქ უშავარტის ფერის ქვერადიობა, სიამაჟე, ტონების გაბედული დაბირისირება. წითელისა და ლურჯის შესაჟება, ვარდელის მქრქალ ცისფერ ფოთლებზე დაჟოჟა და შარავანდის ხატით ნახტბი, ნ. კონდაკოვის აზრით, ზელომას სპარსულ ხსიობის ანიჟება. შარავანდის წარმოქმდობასჟე ჯირს რისაჟე დაჟუთობით თჟბი, თჟგჟ ნ. კონდაკოჟი, ფ. ბოჟი და შ. ამირანაჟვილი მის ქართულად შინაწევენ.

168—169. Два фрагмента нимба (ГИЗО 3227).

X—XII вв., грузинская работа (?).
Размеры: 1) 14,3—3,5 см; 2) 14 см—3 см.
Сохранность: хорошая.
Фрагменты поступили в музей в 1923 г.

Нимб представляет собой четырехлопастный цветочный орнамент на сочном, ультрамариновом фоне — отменный белым кружочком красный круг, вокруг которого — голубые с белым лепестки. Голубые лепестки окаймляют также основной рисунок с обеих сторон. Между орнаментальным узором разбросаны красные точки и трилистники. Нимб урарული, как видно, камни, из которых сохранился один — сардолик (на меньшем фрагменте). Ведущим в этом произведении является цвет, его сочность, яркость, смелое сопоставление тонов в отличие от тонкого графического рисунка большинства здесь же хранящихся декоративных эмалей. В сочетании красного с синим, в раздроблении розетки на бледно-голубые лепестки и в общем рисунке нимба Н. Кондаков усматривает персидский характер его исполнения. О происхождении нимба трудно что-либо сказать определенно, хотя Н. Кондаков, Т. Бок и Ш. Амирانشвили считают его грузинским.

168—169. Two Fragments of the Halo (S¹ 3227).

10th—12th cc., Georgian (?).
Dimensions: 1) 14.3 cm—3.5 cm; 2) 14 cm—3 cm.
Well preserved.

The fragments entered the collection of the Museum in 1923.

The halo is decorated with a quadrifol floral ornament against the background of rich ultramarine blue. The ornament is made up of a white-rimmed, red circle in the centre surrounded by bicoloured white-blue petals. A ring of blue petals running along the borders of the halo surrounds the main ornamental pattern. The quadrifol, floral ornament is interspersed with red dots and trefoil patterns. The halo must have been adorned with precious stones, of which only one, a cornelian, survives on the smaller one of the fragments. Colour is the dominant feature of this work with its brightness, richness and unique combinations as contrasting with the refined graphical treatment of most of the decorative enamels kept in the same collection. According to N. Kondakov the combination of red and blue, the breaking up of the rosettes into pale-blue petals as well as the overall drawing of the halo point to a Persian influence. It is hard to say anything more definite about the origin of the halo although N. Kondakov, T. Bock and, Sh. Amiranashvili consider it a Georgian work.

ბოძე (ზედა): Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 302-303, табл. 20; F. Bock, S. 407; Собрание М. Боткина, № 91; Ch. Amiranashvili, Les émaux, pl. 5.

170. ღმრთისშობლის ხატის ფონის ფრაგმენტი (ს¹ 3226).

X—XII სს.

ზომები: 13,5x8 სმ.

დვალეთის მხრივად არაა ამოკვეთილი მინარქის უმსხვილეს ნაწილებზე.
ფრაგმენტი შესულია მუზეუმში 1923 წ.

ფონის ფრაგმენტი ნარჩობების ხაზებით დამოკიდებულ ნაწილს წარმოადგენს. მისი ქვედა პარტეხა ნაწილის მოხაზულობა სავარაუდო გამოხატულების მიხედვით შეეფასა. ფონი კაშკაშა ღერითა, ორნამენტით შედგენილია და ვეისებური კორნებისა და ხაზებსა შერეულ ფონებით, და გვიფხვლული წრითი წითელი ვეისებულებით. იხიან მოხდენილ პლურ-წიკვებულ წყნაში ნარჩობი, რომლებიც წითელი, თეთრი კვლავ მჭიდვ ვეისებულები პლურებია.

ფრაგმენტის ზედა პარტეხა ვიწროში შედრეულ ორნამენტებზე და ოს-კვებზე შექმნილი ღმრთისშობლის მინარქის ნაწილი — ΘV — არის მოთავსებული. ამოები და ქარება თეთრი შინაწილითა გამოვლენილი კვარცხილურების შექმნილ ფონზე, Θ ვ ამასთან წითელი ვეისებულობითა მოხრული. გამსავერვებით შედრეულ ფონს ამატებს ამ ფრაგმენტზე კვარცხილურებზე შემოკლებული, ოსებური და წითელი კანონის ფონდებით აღმოცენებული წითელულობით ვეისებულებით ვეისებულები ორნამენტი. ორნამენტი და შინაწილის პრეცედენტული ნატიფი ხატებისა და ნახევრეკვანძურული და შერევისა და დია ვეისებურის წიკვებით ფორტიცი სიყვანითა გამოჩენილი, ხოლო კაშკაშებულ და შერეულ შინაწილის ქვედა შერეული შექმნილი ოქრო შის ნივთს შეეფასა; თვისებურად აღივითებული ოქროს ფონზე სხვადასხვა ძვირის, სიკან სულ კაშკაშებულული (ეს კომპონის ხარისხითა შემოიბრებულ) ნახევრად კაშკაშებულ ვეისებურად.

წ. კარგადაა ამ ორნამენტის, მისი „გისხვრულობის“ და ამოხსნულულობის გამო, აღმოსავლურად, სხარული ვეისებულების სიკანა შეიკვებს. მასვე აქვს გამოკვეთებული ამ ფონის სხვა გამოკვეთებები; მათ შორის ერთ-ერთი — მინარქის პარტეხა ნატიფის შექმნილი. ამ ფრაგმენტებიდან ამაგად ერთი ახსნავს კლავის მუხუშებს, დანარჩენი კი — მეტროპოლიტან მუხუშებს (№ 17.190.644—45—46).

ნატიფის სიკანისა და ფურების კაშკაშებულობა ფრაგმენტზე კარგადაა წარუწყობის მატეორის ხატის შედარობის შესაბამისად (№ 161—166).

Н. Кондаков воспроизводит и другие фрагменты этого фона, включая фрагмент с первой половиной монограммы Богоматери. Один из них хранится ныне в музее Клони, остальные же — в Метрополитан-музее (№ 17.190.644-45-48).

Тонкость рисунка, а также полупрозрачные смальты ориентализированного фона проявляют определенное родство с медальонами Цаленджикского Спаса (№ 161—166).

170. The Background Fragment of the Icon of the Virgin (S¹3226).

10th—12th cc.

Dimensions: 13.5 cm x 8 cm.

Basically well preserved. Some very little pieces of enamel have crumbled away.

The fragment entered the collection of the Museum in 1923.

The background plaque is quite an independent piece of art. The bottom left part is cut along the presumable contour of the figure. The background of the plaque is bright blue. The ornaments has the shape of stylized, light-brown buds with bright-green petals and an added vivacity of little red flowers all encircled in graceful ringlets with fine pointed ends crowned with white-calcied, red flower.

In the top left corner of the background we have a part of the Virgin's monogram ΘV, inside a lavishly ornamented quadrangle. The characters and the title of abbreviation are drawn in white enamel against a dark, purple-brown background of the quadrifoil. The character Θ has an additional red floral ornament. The pattern made of red-and-yellow flowers growing out of blue-red acanthus leaves enclosing the quadrifoil impart more sampruousness to the figure. The partitions and the enamel are both thin. The refined pattern and the semi-transparent, light-green and light-brown enamels communicate a delicacy to the plaque all its own. The mat gold overtones perceptible through the translucent light-green enamel seen to light it up, while the pale-brown, semi-transparent enamel of various intensity, in some places quite dimmed, due to uneven firing, acquires a peculiar glow against this gold background.

N. Kondakov considers the ornament oriental because of its infinity or absence of limits. Here he perceives the influence of the Persian art of ornamentation.

N. Kondakov also reproduces the other fragments of this background including the fragment bearing the first half of the Virgin's monogram. One of them is now kept at the Cluny Museum and the others at the Metropolitan Museum (No. 17.190.644-45-48). The elegance of the drawing and semi-transparent enamels of the background demonstrate certain affinity to the medallions of the Tsalenjikha icon of the Saviour (Nos. 160—165).

170. Фрагмент фона изображения Богоматери (ГИЗО 3226).

X—XII вв.

Размеры: 13,5x8 см.

Сохранность: в основном хорошая, выпал незначительный кусочек эмали.
Фрагмент поступил в музей в 1923 г.

Пластина фона представляет вполне самостоятельную часть произведения. Нижняя левая сторона ее вырезана по контуру предполагаемого изображения. Фон пластины — ярко-синий. Орнамент дан в виде стилизованных светло-коричневых бутонов с ярко-зелеными листочками, оживленными красными цветочками, целиком выписанных в изысканные крути с тонкими заостренными концами, завершающимися красными цветками с белой сердцевинкой.

В левом верхнем углу фона — часть монограммы Богоматери „ΘV“, помещенной в богато ориентированный четырехугольник. Буквы и титул монограммы выведены белой эмалью на темном пурпурно-коричневом фоне квадрифолия, а буква „Θ“ еще украшена красными цветочками. Особенно пышно этому изображению придан орнамент, окантованный четырехлистник и составленный из желтых цветов с красным кружком и голубых с красным акантовых листьев. Перегородки и слои эмали тонки. Особенно „зеленатость“ пластины придает изысканный рисунок и полупрозрачные светло-зеленые и светло-коричневые эмали. Матовый тон золота под прозрачными светло-зеленым придает ему свет. Светло-коричневый же полупрозрачный разной интенсивности, иногда совсем блеклый от разного качества обжига, да фон золота меркает особым образом.

Н. Кондаков считает этот орнамент восточным, так как он бесконечен и не имеет определенных рамок. В нем он видит большое влияние персидской орнаментики.

ბიძე: (შობ.) Н. Кондаков, Византийский музей, с. 299-301, табл. 18; F. Beck, S. 404, Abb. XXXI; Собрание М. Богояки, № 91; Сб. Amiranashvili, Les émaux, p. 97; В. Шибанович, Избранные работы, с. 44-16, с. 6 (Ш. Амарианашвили, Жемчужный триптих, с. 126-128, табл. 6).

171—172. შარავანდის ორი ფრაგმენტი (ს⁴ 3227 გ, 11118).

X—XII სს.
 ზომები 1) 12,5 სმ—4 სმ 2) 9,5 სმ—4,5 სმ.
 დაცვლობის კარგი. ორივე მუზეუმში.
 ერთი ფრაგმენტი შეიძოვდა მუზეუმში 1923 წ., მეორე (11118) — 1975 წ.

შარავანდის ფონი ღია მწვანე, ნახევრადგამჭვირაველ შინაქრისია. ორ-ნაბეჭტს პარალელურად კადრებულ ორი სტილიზებული ღერო ქანის, შიშ სველებში კი ქანისებური ფიოლებია მოთავსებული. ღეროები წითელია, თფრი, წითელი და ვეოთელი ფიოლები კი ღერუ ფონზე მოცემული. ღეროებს ორივე მხარეს კიდევ წვრილი ორნამენტები შემოუყვება, ერთნაირია კი ისინი ნახევრადგამჭვირაველ მწვანე მიმდებარე პოლია ელემენტზე. ორნამენტის ნახევარი, კოლორიტით, ნახევრადგამჭვირაველ ღია მწვანე სმალტით ეს ფრაგმენტები წაღების მიზეზების ხატის ორ მდებარეობს ვახუშტის (№ 161—166). მუსრულდების ხატე-ქიჯე, ხარისი, შინაქრის ტრანსპარანს, ნახევრადგამჭვირაველ მწვანე სმალტა შიშ დროისმშობლის ეპიოსხელებს ფონის ფრაგმენტსაც უკავშირებს (№ 170).

ორი ანალოგიური ფრაგმენტი დაცულია მეტროპოლიტან მუზეუმში (№ 17. 190.646-47).

171—172. Два фрагмента нимба (ГИЭО 3227/г, 11118).

X—XII вв.
 Размеры: 1) 12,5 см—4 см; 2) 9,5 см—4,5 см.
 Сохранность: хороша, совсем незначительное повреждение.
 Один фрагмент поступил в музей в 1923 г., другой (11118) — в 1975 г.

Нимб имеет светло-зеленый полупрозрачный фон с орнаментацией, составленной из двух параллельно расположенных рядов стилизованных стеблей, в завитках которых помещены листья лирообразного рисунка. Стебли — красные, листики — белые, красные, желтые на синем фоне. Ряды окаймлены с обеих сторон еще тонким орнаментом и связаны друг с другом зелеными крестиками полупрозрачной эмали. Рисунок орнамента завитков, колорит эмали, полупрозрачная светло-зеленая смальта роднит эти фрагменты с двумя медальонами Цаленджикского Слэка (161—166). Тонкость исполнения, качество и тон эмали, полупрозрачная зеленая смальта связывают эти части нимба с фрагментом фона Богоматери (№ 170).

Аналогичные два фрагмента хранятся в Метрополитэн музее (№17.190.646-47).

171—172. Two Fragments of the Halo (S⁴ 3227/g; 11118).

10th—12th cc.
 Dimensions: 1) 12.5 cm — 4 cm; 2) 9.5 cm — 4.5 cm.
 Well preserved, only very slightly damaged.
 One of the fragments entered the collection in 1923, the other (N 11118) in 1975.

The halo has a light-green semi-translucent background with an ornament made of two parallel rows of stylized stems whose scrolls enclose lyre-shaped petals. The stems are red, the petals are white, red, yellow against the blue background. These rows of stems are on both sides encircled by a fine ornament and connected by little green crosses of semi-translucent enamel. The ornament of the scrolls, the colouring of the enamel, the semi-translucent, light-green smalt relate these fragments to the two medallions of Tsalenjicha Saviour (Nos. 161—166). The refined manner, the quality and the colour of the enamel, the semi-translucent, green smalt are analogous to the background fragments of the Virgin's icon (No. 170). Two similar fragments are in the Metropolitan Museum (No. 17.190.646-47).

ბიძე. (ნიმბ.); Н. Кондаков, Византийские эмали, с. 301-302, табл. 19; F. Bock, S. 401, 405, 406, Abb. XXXI; Собрание М. Боткина, № 91; Сб. Amiranashvili, Les émaux, p. 97; 3. ამირანაშვილი, ხატვის კარბი, გვ. 14-16, სურ. 7; (შ. ამირანაშვილი, Халуский триптих, с. 128, табл. 7).

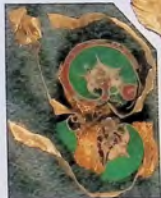

173—180. შარავანდის რვა ფრაგმენტი (ს⁴ 1411).

X—XII სს.

ზომები: კუთვნილი დიდი ფრაგმენტი 6–7 სმ, ტარების
სამაღლე 3 სმ
დაცულია ვარკი
ფრაგმენტები შემოსილია მუზეუმში 1913 წ.

ოქროს ფონზე მოცემულ ორნამენტულ სახეს შეადგენს ერთმანეთთან შე-
ერთებული ნახევრადგამკვირვებელ მწკნელ წითლბუმბუკი ფრესები. ვო-
ლუ მთავანია თფრით, წითლია და ღვრვით შესრულებული კვანძო-
ლებია. უდიდესი ფრაგმენტის კიდე ტაროვანია თფრით, ღვრვით და ნი-
ხევრადგამკვირვებელ მწკნელ შინაწილით შესრულებული ორნამენტი დეკორა-
ციასწავლის ანალოგია დეკორირის ოქროს კოლექციის ერთ-ერთი ფრა-
გმენტი (იხ. M. C. Ross, DOC II, p. 103, № 150, LXVII).
საქმიანობა შესაძლებელია, რომ იმავე ანსამბლს უნდა მიეკუთვნოს მეტრო-
პოლიტენ მუზეუმში დაცული ფრაგმენტი (№ 17.190.652) ზვნიგოროდ-
სკის კოვილი კოლექციიდან.

173—180. Восемь фрагментов нимба (ГИЭО 1411).

X—XII вв.

Размеры: самый большой фрагмент — 6 см — 3 см, высота
перегородок — 3 мм.

Сохранность: хорошая.

Фрагменты поступили в музей в 1913 г.

Орнамент фрагментов нимба представляют соединенные между собой
круги — полупрозрачные светло-зеленые с красным ободком, в кото-
рые вписаны цветочки — белые с красным и синим. Орнамент — на зол-
отом фоне. У края самого большого фрагмента горизонтальный орнамент
— белый с синей и светло-зеленой, полупрозрачной эмалью. Парал-
лель этой последней детали — эмалевый фрагмент из коллекции Дум-
бартона Окса (см. M. C. Ross, DOC II, c. 103, № 150, LXVII).

Вполне вероятно, что к этому же набору должен относиться и эмале-
вый фрагмент, хранящийся в Метрополитен музее (№ 17.190.652) из
бывшей коллекции Звенигородского.

173—180. Eight Fragments of the Halo (S⁴ 1411).

10th—12th cc.

Dimensions: the biggest fragment — 6 cm — 3 cm; the height
of the partitions — 3 mm.

Well preserved.

The fragments entered the collection in 1913.

The ornament of the fragments is made of interconnected, light-green, semi-
translucent, red-rimmed circles, enclosing white floral patterns adorned with
red and blue. The ornament is executed against the gold background. At the
border of the biggest fragment there is a checkerboard ornament in white,
blue and pale-green, semi-translucent enamel. The parallel of the latter de-
tail is found in the enamelled fragment from the collection of Dumbarton
Oaks (cf., M. C. Ross, DOC, II, c. 103, No. 150, LXVII). Most probably
the fragment in the Metropolitan Museum (ex. coll. of Zвениgorodski)
No. 17.190.652) belong to the same ensemble.

181—182. სამაჭურის ორი ფრაგმენტი (№ 11119).

X—XII სს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: დამატერი — 1,7 სმ.
დაცულია კარგი
ფრაგმენტები შენახულია მუზეუმში 1975 წ.

სამაჭურის ფრაგმენტები ორივე შრიდანაა შორეული. ორნამენტი მწვანეწიწყვლიანი წითელი ხოლმი მოხსუნურული ხევი დანაყოფის მოხაველებითაა შექმნილი. ხევიდან ორი დანაყოფი თორ ფონზე გამოხატული ლურჯი (შიხი ცენტრი წითელი არის აღნიშნული) ტიხროვანი ორნამენტითაა შეკვებული. დანარჩენ სამზე ორი კადამული „ეკლასი“. „ეკლასი“ კი რტოგამოყრული კვებითაა მოქმედი. ფონი თეთრია, სამხევი კი ლურჯია, წითელი, მწვანით და თეთრით არის გამოკვნილი. სამაჭურის შერეულ შხარსზე იცევა ნახტია, შხილიდ დანაყოფების თანამდებობაა შეცვლილი. ფაქისად მუხრულეული ეს სამაჭური ბიზანტიური ოქრომკვლელობის პედიმხატურული ნამუშაა.

181—182. Два фрагмента браслета (№ 11119).

X—XII в., византийская работа.
Размеры: диаметр — 5,7 см.
Сохранность: хорошая.
Фрагменты поступили в музей в 1975 г.

Фрагменты украшены с обеих сторон. Орнамент состоит из пяти отрезков, отделенных друг от друга тонкой красной полосой с зелеными кружочками. Украшение двух отрезков составляет геродатийский орнамент — белый фон с синими фигурами, имеющими красный центр. Остальные чередующиеся отрезки украшены двумя соединенными между собой сердцевинами с цветком внутри, имеющими тонкие ответвления. Фон — белый. Применены цвета — синий, красный, зеленый, белый. Противоположная сторона браслета украшена аналогично, только варьируется соотношение отрезков. Исполнение тонкое. Браслет — высокохудожественный образец византийской ювелирной техники.

181—182. Two Fragments of the Bracelets (No. 11119).

10th—12th cc., Byzantine.
Dimensions: diameter — 5.7 cm.
Well preserved.
The fragments entered the Museum in 1975.

The fragments are decorated on both sides. The ornament consists of five sections separated by red stripes with green rings. Two sections are decorated with a checkerboard ornament of blue figures with a red centre against a white background. The three other successive sections are decorated with two interconnected heart-shaped ornaments with a floral pattern and sprouting shoots inside. The background is in white enamel. The colours used are blue, red, green, white.

The reverse of the bracelet is decorated identically but with a varied succession of the sections. The execution is refined. The bracelets are a specimen of a brilliant Byzantine jewellery technique.

183. კულონი (№ 11120).

X—XII სს. ბიზანტიური ხელობა.
ზომები: 3x2 სმ.
დაცულია კარგი.
თლიანი მუხრულია მუზეუმში 1975 წ.

ოქროს ფონზე შუბი თეთრი წრე, ქვემოთ კი მტები; სამივე წითლიადაა შემოკვებული. თორ წრეში ლურჯი ყვარია ნაწერული. შიხი ჰევიდან სამხევიდამდე წითელი, თეთრი ცენტრი შიხი „ეკლასით“ მოლოვდება. წრე და მტები სამხევიდამდე წითელია (იხ. ზეე, კიევერი ე. წ. „კოლტები“). ეკლასიდი ნახტია და კოლორიტი წაყავს გუმარტან ოქსის კოლექციის ხეურს, რიშელები XI ხეუნიწიათა დათარღულა. (იხ. M. C. Ross, DOC II., p. 103, № 151, LXVIII, c., tabl. V).

183. Кулон (№ 11120).

X—XII в., византийская работа.
Размеры: 3x2 см.
Сохранность: хорошая.
Кулон поступил в музей в 1975 г.

На золотом фоне кулона — круг в центре, внизу два рога. Круг и рога описаны красной каймой. Белый круг содержит синий центр, замкнутый красными сердечками с белым центром. Между рукавами креста — зеленые четырехугольнички. В рогах представлен растительный орнамент — белый и красный на синем фоне. Круг и рога, украшающие кулон, являются отработанными элементами декора колтов, в частности колтов из Киева, с которыми он проявляет сходство и в рисунке орнамента. Рисунок и колорит кулона находит аналогичный серую из коллекции Думбартона Окса, датируемую XI в. (см. M. C. Ross, DOC II, c. 103, N 151, tabl. LXVIII, tabl. V).

183. The Pendant (No. 11120).

10th—12th cc., Byzantine.
Dimensions: 3 cm x 2 cm.
Well preserved.
The pendant entered the Museum in 1975.

Against the gold background of the pendant there is a white circle in the centre and two horns at the bottom. The circle and the horns are surrounded by a red line. The white circle encloses a blue cross with red, heart-shaped patterns at the ends of the branches and a white centre. Between the branches of the cross there are green quadrangles. The horns are decorated with a white and red vegetative ornament against a blue background. The circle and the horns are a common decoration of pendants (cf. Kiev "kolts"). The drawing and the colouring of the pendant resembles the Byzantine cutting from Dumbarton Oaks dating from the 11th century (cf. M. C. Ross, DOC. II, c. 103, No. 151, tabl. LXVIII, col. tabl. V).

184—185. ორი სწორკუთხა საგანი (ს' 1411).

X—XII სს., მახასტყურია ხელობა.
ზომები: 7x5x3 მმ.
დაცულია კარგი
საგნები შემოსულია მუზეუმში 1975 წ.

ამ კერამიკული დანიშნულების საგნების ცალი მხარე ვრუბ, მეორე კი გახსნილია. ორივეზე მძევება შეადგენს. ისინი თეთრი, ლურჯოთა და წითლი შესრულებული ტიპროვანი ორნამენტებითაა შემკული. კადეგზე კი ზურმუხტისფერი ნახევარვარებაა. ორნამენტს ოქროს ხაზით აქვს შემოღლებული. ამ საგნების შვავის ნივთები ინახება სუანეთში, წმ. ცვირიცხა და ივლიტას ეკლესიაში (ლაგურკა, კალის თემი). მათ შორის მხოლოდ ის სგაობაა, რომ უკანასკნელი ოგნუვ დიდია და ტიპროვანი ორნამენტის ორი რიგითაა შორთული.

184—185. Два прямоугольных предмета (ГИЭО 1411).

X—XII вв., византийская работа (?).
Размеры: 7 x 5 x 3 мм.
Сохранность: хорошая.
Предметы поступили в музей в 1913 г.

Одна сторона прямоугольников глухая, другая — открыта. К ним подвешены бусинки. Орнамент — городчатый, решенный в белых, синих и красных тонах с боковыми изумрудными полукрестиками. Орнамент заключен в золотую рамку. Прямоугольники родственны таковым, хранящимся в Сванети, в церкви святых Квирикე и Ивлиты (Лагурка, Кальское общество). Они обработаны почти так же, с той лишь разницей, что в них — два ряда городчатого орнамента, а также размер их больше. Назначение этих предметов неясно.

184—185. The Two Rectangular Objects (S' 1411).

10th—12th cc., Byzantine (?).
Dimensions: 7 mm x 5 mm x 3 mm.
Well preserved.
The objects entered the collection of the Museum in 1913.

One side of these rectangular objects is blank, the other is open. Beads are suspended from both. The checkerboard ornament is in white, blue and red colours, emerald-green half-crosses at the sides. The ornament is enclosed in a gold frame. The objects resemble those kept in Svaneti in the Church of St. Kvirike and St. Ivlita (Lagurka, Kala Community). They are wrought almost identically with the only difference of having double rows of checkerboard ornament and being larger in size. The purpose of these objects is unknown.

188—191. The Halos and the Medallions
of the Virgin and the Child
(the Tsilkani Icon of the Virgin, K. 786).

Beginning of the 12th century, Byzantine.

Dimensions: Halo of the Virgin — 40.5 cm — 3 cm. Halo of
Christ — 17.5 cm — 1 cm. diameter of medallions — 3.3 cm.
Well preserved.

The halo of the Virgin is divided into six parts, five of which are enamels, the sixth being a repoussé plate bearing the inscription: IC IX. The latter had once been enamelled too, which is evident in the traces of the dove-tail joints identical to those fixing the other plates which have specially for this purpose triangular holes in the centre of both sides.

The ornament of all the parts is almost identical: the gold background is filled with three large quadrifolios with trefoils at the sides. The pattern of the quadrifolios varies: sometimes it's a quadrifolil surrounded with stems, sometimes it is made of circles with ends winding inside and a floral ornament around the central, diamond-shaped or rectangular figure; sometimes it is just a folial ornament. The trefoils are represented by ornamental half-circles. The ornament is executed in white, brick-red and purple-blue colours.

By the structural principle of being made in several parts and by its vegetative ornamentation the Tsilkani enamel resembles the famous icon of the Virgin (Nicopeia) sheltered in San Marco, Venice. But the drawing of the ornament in the latter is quite different and is rather more analogous to the halo of the Khobi Virgin (No. 167) than to that of the Tsilkani.

The halo of Christ is decorated by the regular succession of red scrolls encircling flowers in red and white enamel and more white flowers between the scrolls against the dark-green ground.

The icon was formerly decorated with two enamelled medallions now kept separately in the Museum. They are convex in form, set in repoussé casing with a plaited rim.

In the central part of the medallion we have an ultramarine-blue circle with a red and gold rim surrounded by one more stripe of ultramarine-blue with rings enclosing red crosses. Against the blue background of the central circle the characters MP ΘΥ are traced in white enamel. These medallions are almost identical to those on the Venetian icon of the Virgin Nicopeia; only the colour of the enamel is varied. They also resemble the medallions adorning the decorative cross on the right panel of the Khakhuli triptych (No. 222).

The halo of the Virgin also resembles the decorative crosses of the Khakhuli icon, those bearing the images of Christ and St. Paul (Nos. 84—85), being related to them not only by the pattern of the ornament but by the colouring as well. They all make use of white, brick-red and purple-blue colours. Some elements of the halo could be compared to the kolts from Miropol. Christ's halo is strikingly close to the eight fragments of the halo (Nos. 173—180) discussed above, with the only difference in the variation of the flower.

The date and the origin of the decorative enamels from Tsilkani are determined by the decorative crosses of the Khakhuli triptych which are dated according to their figurative enamels. These parts of the Tsilkani icon might be to a certain extent related to the Byzantine enamelled figurative medallions of the beginning of the 12th century, on the same icon.

ძეგ. (ვაზა): III. ამირავაშლის,
ქვემოთა ვაჟი. Богоматери, с. 18;
Сб. Амירавაშლის, Les émaux, p. 58, pl. 39;
Au pays de la toison d'or, p. 120, № 44.

192—208. სამკუთხედები და სწორკუთხედები

„ბულშოი“ ჩაწერილი უვავილებით
(ხახულის კარები).

X—XII სს.

ზოგბი 2,5x2,5 სმ; 3,5x2,5 სმ; 3,5x3,5 სმ.

დაცულია ძირითადი კარები.

ოქროს ფონზე შეკრული მრავალკუთხედი გამოსხული, კუბოებს კი სამი (ხაქულები) თუ ოთხი (სწორკუთხედი და რომბი) „ბულშოი“, მასში ჩაწერილი უვავილით. მრავალკუთხედი წილისი და ლურჯის მოხატვის რიგი იკვლება, მასში ჩაწერილი ვარი და წრე თვითონ, ზოგჯერ ევთილით. „ბულშოი“ ფინი თვითონ, სამურა უვავილი წილით, მისი ღერო კი, რომელიც ქვემო „ბულშოი“ კონტურს ვერცხვს, ღეროა. ამ ხაზით შეკრული სამკუთხედი ამჟამს ხახულის კარების მარჯვენა ფრთხილ მოთხებულ ცვარდოვანებზე „ჯვარდის“ გამოსხულებით (№ 1) და pendant მგებარე უვავილურ ვარს. ამკვარიც ფინიტიცხვითა შეკვრილი შუა გამოსხული ხაქულის ორი ვარი (ვოვლი მთავრის ოთხი მკვლე მოკვანობითა შეკვრილი). აქვე მარჯვნივ „კვიპაროსის ქვეშ მგებარე ღმრთობის“ ქვემო იხილეთ რომბი. კარების შეკრულის ქვეშ მარცხენა კუთხეში მოთხებული გეორგიული ვარიცხვია. შეკვრილი გამოსხულებით (№ 86), რომლის დანარჩენიან განსხვავებული მარცხენა მკვლე „ბულშოის“ სწორკუთხედი; იგი, როგორც ხანს, კვიანა მიმარტული ვარს.

192—208. Треугольники и прямоугольники со вписанными в сердечко цветочками (Хахульский триптих).

X—XII вв.

Размеры: 2,5 x 2,5 см; 3,5 x 2,5 см; 3,5 x 3,5 см.

Сохранность: в основном хорошая.

Орнамент составлен из центрального многогранника и угловых сердечек со вписанными в него цветком, по три, если это треугольник, и по четыре, если это прямоугольник или ромб. Фон — золотой. Красный и синий в многограннике варьируются, крест и кружок в нем — белые, иногда — желтые. Фон сердечек — белый, красный трехлопастный цветок — с синими стеблями, которые замыкаются под ним в контур сердечек. Треугольники с таким орнаментом украшают квадрифолий с Распятием на правой стороне Хахульского триптиха (№ 1) и pendant филигранный крест на другой стороне склади. Такие же пластины и на двух крестах на центральной нижней выступающей части (один рукав в крестах заменен более поздней работой). Здесь же, справа, приблизительно под „богоматерию у кипариса“ — ромб с указанным орнаментом. В нижнем левом углу центральной части триптиха помещен декоративный крест с изображением св. Павла (№ 86), левый рукав которого содержит прямоугольник с сердечками, не соответствующий остальным декоративным пластинам и прикрепленный к кресту, очевидно, позже.

192—208. Triangles and Rectangles with a Heart-Shaped Pattern Enclosing Flowers (the Khakhuli triptych).

10th—12th cc.

Dimensions: 2.5 cm x 2.5 cm, 3.5 cm x 2.5 cm, 3.5 cm x 3.5 cm.

Well preserved.

The ornament is made of a polyhedron in the centre with heart-shaped patterns in the corners, three in a triangle and four in a rectangle or rhombus, enclosing a floral ornament. The background is gold. The succession of red and blue colours in the polyhedron varies; the cross and the circle are white, sometimes yellow. The background of the heart-shaped figures is in white enamel, the red trefoil flowers have blue stems which join into heart-shaped figures under them. Triangles with an identical ornament adorn the quadri-foolium with the Crucifixion (No. 1) on the right panel of the Khakhuli triptych and pendent to it the filigree cross on the left panel. Plaques identical to these make up the two crosses on the bottom, central, projecting part (one branch of a cross is replaced by a later work). A little to the right approximately below “the Virgin by the Cypress” we have a diamond-shaped figure with the described ornament. In the bottom left part of the triptych we have the decorative cross with St. Paul (No. 86) whose left branch carries a rectangle with heart-shaped ornaments different from the rest and obviously fixed to the cross at a later date.

ბიძე. (ზიბა.): ოქსა, ს. 14, № 59-60, ს. 18,
№ 66; შ. აბოხანაშვილი, ნაბუღის კბილი,
სურ. 24, 52, 56, 89, 92, 98 (შ. ამირანაშვილი,
ჩაკურდსკი თრისიხი, თაბა. 24, 52, 56, 89,
92, 98).

209—210. ორი სწორკუთხა ფორფიტა მცენარეული ორნამენტით (ხახულის ტრიპტიხი).

X—XII სს., ბიზანტიური ხელობა (?)
ზომები: 3,5 x 1,9 სმ, 3 x 2 სმ
დაცვლობა კარგა.

ეს ორი ფორფიტა მინაქრებით და ჰეირნუხი თულებით კარგად შეაწვრილი ორ ე. წ. „სიონს“ ესაზღვრება. შუაში ოქროს ზოლებით მოსხვეურელი სამკობედა, მასში ჩასვლი ამუთისტოით, კუბეცეპი ოქროსფერიათი, ცენტრთან ოქროსვე რადიუსებით შეერთებული თვალური თვლებია. ოქროს ზოლებს შორის არეები ორნამენტითაა მკვსებული. იგი უღერამრინისხვერ ფონზე მოცემული თფირი ღერობითა და წითელი მტერიაწყობითაა შედგენილი. ერთ-ერთი ფორფიტაზე მინაქრიათი სიმრტევეები და-მტევეთი წოდლითადაა მონამრთეული. ამ ფორფიტების პარალელები დუმბარტონ ოქსის კოლექციის შემოპოვენილი სვერე და საქართულის ხელოვნების მუზეუმის კულობა (№ 183).

209—210. Две прямоугольные пластины с растительным орнаментом (Хвахульский триптих).

X—XII вв., византийская работа (?)
Размеры: 3,5 x 1,9 см; 3 x 2 см.
Сохранность: хорошая.

Пластины примыкают к двум „Сioni“, помещенным в нижней центральной части триптиха. Декор прямоугольника составляют эмали и камни. В центре — большой треугольник, выведенный золотыми полосами, с аметистом. В углах — овалыные оправы с камнями, также очерченные золотыми ободками и соединенные с центром золотыми же лодосами радиусов. Отрезки между золотыми полосами заполнены орнаментом, составленным из белых стеблей с красными тычинками по ультрамаринному фону. Это общий принцип для обеих пластин, только в одном из них оставленные для эмалей плоскости обрамлены еще красными рамочками, и сама площадь для орнамента сокращена. Параллели — серьга, приведенные нами выше, из коллекции Думбартона ოქსის და კულიზ ფონდოს მონამრთეული სვერე და საქართულის ხელოვნების მუზეუმის კულობა (№ 183).

209—210. Two Rectangular Plaques with a Vegetative Ornament (the Khakhuli triptych).

10th—12th cc., Byzantine (?)
Dimensions: 3.5 cm x 1.9 cm; 3 cm x 2 cm.
Well preserved.

The plaques border on the two „Sioni“ in the bottom central part of the triptych. The rectangle is decorated with enamels and precious stones. In the centre we have a large triangle drawn with red stripes and adorned with an amethyst. In the corners there are oval casings with stones also encircled with gold rims and connected with the centre by means of radial gold stripes. The segments between the gold stripes are filled with ornament made of white stems and red stamens against the ultramarine background. This is a common principle for both plaques, only in one of them the spaces left for enamels are rimmed with red contours and the area for the ornament is smaller. The parallels are found in the earring from Dumbarton Oaks mentioned earlier and the pendant from the collection of State Museum of Fine Arts of Georgia (No. 183).

ძიობ. (ენბა): შ. ამბრანაშვილი, ხახულის სამკობე, სურ. 65, 66 (III. აღმრთაშვილი, ხახულის ტრიპტიხი, ტაბ. 65, 66).

211—213. სამი ორნამენტური კვადრატის
(ხახულის კარტი).

X—XII სს., ბიზანტიური სკოლა (?).
დაკრულია კარაი.

ღმრთისმშობლის ჩახვეებული ხატის სამ კუთხეზე ორნამენტური კვადრატები ანალოგიური. კვადრატის შუა ნაწილი ამოტყველია, ნაირეზი კი დანრილია. ეს უახსენელი ულტრაპირინოვი ფონზე კანთაქებული თეთრი წრეებითა შემოღობული, კოვკლ მთიანში კი მოკაიხფრო-მოწითალო სახეურები და სამკუთხედების მოქცეული. ცენტრალურ კვადრატს თეთრი წრეებით მოფენილი პალატისფერი შუქანე ზოლი ეჭვს შემოვლული. ღურჯ მრავალკუთხედის (მასში წითელი ჯვრითა ჩაწერილი) და ფოლუმბან „ტულუმბან“ მის ირგვლივ მოკაიხფრო-წითელი აჩარჩოებს. „ტულუმბან“ თეთრითა და ღურჯითაა შემოკლებული, ღურჯები თეთრია, ფოლუმბან და ფონი კი მწვანე.

211—213. Три квадрата с орнаментом
(Хвахульский триптих).

X—XII вв., византийская работа (?).
Размеры: 2 x 2 см.
Сохранность: хорошая.

У трех углов вкладной иконы Богоматери помещены квадраты с орнаментом. Центральная часть квадрата выпуклая, бордюр дан на скосах и представляет собой ультрапирининовый фон с белыми кругами, в которых заключены коричнево-красные трилистники и такого же цвета треугольнички. Широкая кайма центрального квадрата — травянисто-зеленая с белыми кружочками. Коричнево-красная рамочка выделяет изображение сердечек со вписанными листиками вокруг синего многогранника с красным крестом. Сердечки описаны белой и синей полосой, стебли — белые, листики и фон — зеленые.

211—213. Three Square Figures with Ornament
(the Khakhuli triptych).

10th—12th cc., Byzantine (?).
Dimensions: 2 cm x 2 cm.
Well preserved.

Outside the three corners of the encaused icon of the Virgin we have ornamented square figures. The central parts of the squares are convex with slanting borders in ultramarine with white circles enclosing red-and-brown trefoils and triangles coloured identically. The broad rim of the central square is in grass-green with white circles. A red-and-brown frame encloses the blue polyhedron with a red cross inside, and the heart-shaped patterns bearing a foliate pattern, around them. The heart-shaped ornament is drawn in white and blue enamel, the stems are white, leaves — green. The background is green.

ბიძე, (ხახ.) ოქსი, ს. 10, № 21; ს. 12, № 48, 49; მ. ამბროსიძე, ხახულის კარტი, 33, 78-80 (III. აღმარალიშკის, Хвахульский триптих, с. 160).

214—221. ჭერის სახედ განლაგებული ცრემლისებური მოსართავები (ხახულის კარელი).

X—XII სს. ბიზანტიური სკოლა (?)
ზომები: მისამართის სამივე — 2,6 სმ, უკრისა —
12,5x12 სმ.
დაყვლისა მისამართა ორნივე გამოქვამდა და ოდნავ
დაზიანებულია.

მინაჭრის ცრემლისებური მოსართავები და ცენტრალური რომისებური ფორმის კარელის შუა ნაწილის ოდის ქვეშ განლაგებულ ორ ჯვარს შეადგენს. ორი მოსართავი — მარჯვენა ჯვრის ქვედა და მარცხენა ჯვრის მარცხენა — თვლებითაა შეცვლილი.
რომისებური ფორმისა ღმრისმომოლის ჩასაყვებელი ხატის კუთხვებში მოთავსებული ცენტრების მსგავსადაა ორნამენტირებული. ცრემლისებური მოსართავების ორნამენტი კი წვენი ფონის კულსაიდის კვლიონის ანალოგიურია (№ 183). მისთან ერთად მათი პარალელი დუმბარტონ ოკის სეურვა.

214—221. Крестообразно размещенные бляшки слезовидной формы (Хакхульский триптих).

X—XII вв., византийская работа (?).
Размеры: высота бляшки — 2,6 см, креста —
12,5 x 12 см.

Сохранность: эмали пожули, несколько повреждены.

Эмалевые бляшки слезовидной формы с центральной ромбовидной пластиной расположены так, что составляют два креста, размещенных под аркой на центральной части триптиха. Две бляшки — одна внизу (правый крест) и одна левая (левый крест) — заменены камнями.

Ромбовидная пластина содержит орнамент, аналогичный квадратам у углов вкладки иконы Богоматери. Орнамент слезовидных бляшек же совпадает с орнаментом кулона (№ 183). Параллели — кулон из фонда Государственного музея искусств Грузии, серья из коллекции Думбартон-Окса.

214—221. Tear-Shaped Plaques Arranged Crosswise (the Khakhuli triptych).

10th—12th cc., Byzantine (?).
Dimensions: height of the plaque — 2.6 cm., height of the
cross — 12.5 cm x 12 cm.

The enamels are faded and are somewhat damaged.

The tear-shaped enamelled plaques with a rhomboid figure in the centre are arranged so as to form two crosses, placed under the arch of the central panel of the triptych. Two of the plaques; one at the bottom (the right cross) and one to the left (the left cross) have been replaced by stones.

The rhomboid plaque bears an ornament identical to the square plaques at the corners of the encased icon of the Virgin, while the ornament of the tear-shaped plaques resembles that of the pendant (No. 183). Parallels are found in the pendant from the collection of Georgian State Museum of Fine Arts and the rings from Dumbarton Oaks.

ბიძე, (ზიგა): ომცა, ს. 10, № 13, 15;
შ. მარამბული, ხახულის კარელი, გვ. 76,
სურ. 87, 88 (III. Амризмашвили, Хакхульский
триптих, с. 160, табл. 87, 88).

222. დიდი დეკორატიული ჭვარი (ხახულიის კრები).

X-XII სს. ბიზანტიური სკულპტურა (?)
ზომები: 25 x 19,5 სმ. მედილიანების დამატებები — 1,3 სმ, 1,7 სმ, 1 სმ.

დეკორატიული ბიზანტიური მედილიანების შუა ნაწილი (აღინა XIX სს-ის) შენარჩუნებულია მასალის მხრივ, ირანული და მედილიანების ადგილია უკლებლივ. ნაწილი მედილიანების მასალის მხრივ უკლებლივ სრულია, მათგან მხოლოდ ერთი მედილიანი ცენტრალური მედილიანია.

ჭვარი კარგად მარჯვნივ ფრთის შეკვლევის მოთავსებული. მის შუაში და პოლიუმზე შედის მედილიანები. ჭვარის მედილიანი შინაგარეის ზოლებითაა მიმართული. ჭვარის მედილიანები დიდი მედილიანების (მახ სწორკუთხა ნაწილები) მოთავსება) ცენტრში მარჯვნივ; აღინა თვით ფრთზე გამოხატული წითელი ჯერბითაა შეკვრული, ამისი კი ნახევარკუთხეში ნაწილი, ლეიკოპროტიონის მხრივ მოკვლევი წითელი ხაზურები ქვით. იგივე ორნამენტი — ოღბენი აქ სრული წრე გაკეთებული — ამისი ჭვარის მედილიანზე; პოლიუმისკენ იგი მხებულადაა.

ცენტრალური წრის შინაგარე, როგორც მარჯვნივ ნაწილი იტყუა, ღერბით, ოღბენით და აგურისებრი წითელი შენარჩუნებულია აკანთის ფორმის ემბოზებად.

ზედა და ქვედა მედილიანების ორსვე ბოლოში მოთავსებულ მცირე მედილიანების თანამართლები ხსენებულია შერჩენილი. დიდი მედილიანზე განლაგებული წრე წითელზე თვით, წითელზემედილიანი წრეში ჩანსელი ვარდულია გამოხატული. იგი ღერბითა და წითელი ან ღერბით და მუქებით არის მოთავსებული, და მარჯვნივ მუქებით ახლოს ახლოს. მცირე წითელი ღერბი ფრთზე მოკვლევი თვით ოთხკუთხედიანზე; მისი ცენტრი წითელი და კუთვლი წითელი აგურისებრი, ამისი კი წითელი ან მარჯვნივ მუქებით. დიდი მედილიანების და მედილიანების განაპირა ზოლების ორნამენტის მარჯვნივ წითლის დროშისებრი ბაგის მედილიანები (№ 188-191) და პალა დ'ოროს წინაწარმოებულია აკანთისებრებზე მოწერილი ბაგის სხვადასხვა, ვარდულიანები მცირე მედილიანები კი ხოის დროშისებრი ბაგის X სუკუნის მედილიანის წაყვას (№ 152-159) და რიხის ბაგისებრებზე მოკვლევის.

222. The Big Decorative Cross (the Khakuli triptych).

10th—12th cc., Byzantine (?)
Dimensions: 25 cm x 19,5 cm, medallion diameters — 1 cm, 1,3 cm, 1,7 cm.

The central parts of the branches of the Cross have not survived. They have been replaced by a painted-enamel of the 19th century. The two bigger medallions have been replaced by stones; only five of the eight smaller medallions still carry enamel; the central medallion is badly damaged.

The cross is placed in the centre of the triptych's right panel. Its centre and the ends are adorned with medallions. The branches of the cross have an enamelled frame in the shape of a stripe going along the whole contour of the cross. The bigger medallions on the branches of the cross with borders made of rectangular hollows have convex medallions in the centre adorned with red crosses against a white ground, bordered by half-circles with red trefloids against an ultramarine ground. An analogous ornament but with full circles is on the branches of the cross, the bigger ones closer to the bases.

The enamel of the central circle, judging by the surviving part, represented an acanthus leaf in blue, white and bright-red colours.

The smaller medallions have preserved their original state at both ends of the top and bottom branches. At the top and at the bottom along a diagonal line a red-rimmed white ring encircles either a blue-and-ant-green rosette surrounded with a pale-green border. The other pair of medallions arranged diagonally consists of white quadrifoliums with a red and yellow ring rimmed either with a red contour or a pale-green stripe against a blue background. The parallels to the larger medallions and the ends of Cross are found in the medallions of the Tsikani Virgin (Nos. 188—191), in the arches with the Prophets from Pala d'Oro; the smaller medallions with the rosettes resemble the medallions of K'hoi Virgin of the 10th century (Nos. 152—159), and the clasps from Rizano.

222. Большой декоративный крест (Хакхульский триптих).

X—XII вв., византийская работа (?)
Размеры: 25 x 19,5 см; диаметр медальонов — 1 см; 1,3 см; 1,7 см.

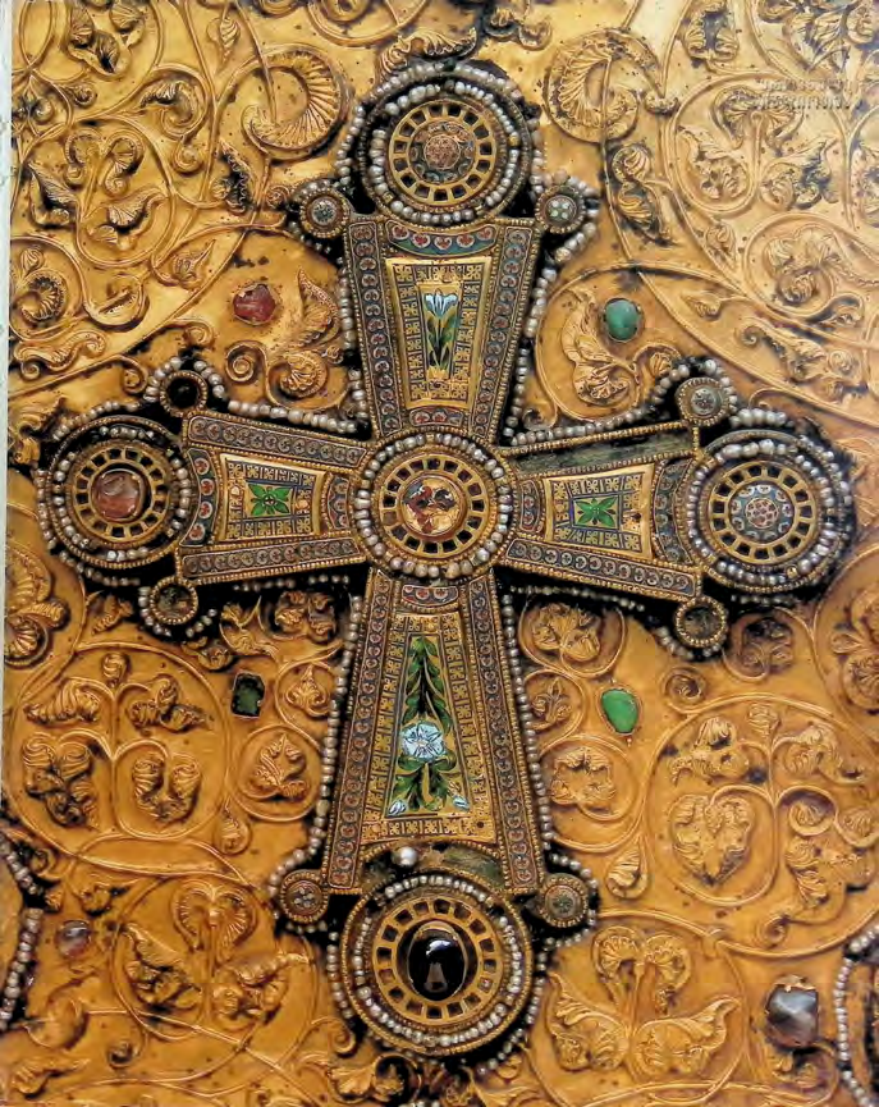
Сохранность: не сохранились центральные части рукавов креста, они заменены сейчас живописной эмалью XIX в., встроены двух больших медальонов — один из зеленых медальонов — эмаль только в пяти из восьми, центральный медальон сильно поврежден.

Крест расположен в центре правой створки триптиха. В середине и на концах он украшен медальонами. Рукава креста имеют эмалевое обрамление в виде полос, расположенной по всему контуру креста. Большие медальоны рукавов креста с бордюром, состоящим из прямоугольных выемок, имеют в центре выпуклый медальон — красный крестик на белом фоне, окаймленный бордюром, состоящим из полукругов со фиолетовыми в них красными трилистниками на ультрамаринном фоне. Аналогичный орнамент, содержащий уже полные кружочки на рукавах креста, — более крупный у оснований рукавов.

Эмаль центрального круга, как видно по сохранившейся части, изображала акантовый лист, исполненный в синих, белых и кирпично-красных тонах.

Маленькие медальоны сохранили свой первоначальный вид на обоих концах верхнего и нижнего рукавов. Наверху и внизу (по диагонали) — белый крест с красной каймой, который содержит изображение розетки синей с зеленым или синей с красным, окаймленной бледно-зеленым бордюром. Другая пара (по диагонали) состоит из белых четырехлистников с красным и желтым кружком на синем фоне, окаймленных красным контуром или бледно-зеленой полосой. Параллели, связанные с большими медальонами и с краями рукавов креста, дробинки Цикланской Богоматери (№ 188—191), оформление арки с пророками из Пала д'Оро, маленькие же медальоны с розетками перекликаются с медальонами Хобской Богоматери X в. (№ 152—159) и напоями из Ризано.

ბიძენი (შენი): ოსკა, ს. 18, № 75; В. ამირანაშვილი, ხახულიანები, გვ. 80, სურ. 93 (III ამირანაშვილი, ხახულიანები, ტომი 3, გვ. 160, ტაბა. 93).

223. დეკორატიული ჯვარი (ხახულის კარელი).

X—XII სს., ბიზანტიური სკოლა (?)
ზომები: 15x14 სმ
დარღობა: არაა

ჯვარი ხახულის კარელის მარცხენა ფრთის ქვედა ნაწილში არის მოთავსებული. მისი შუაგული ერთი ზომისაა; იხიან ცალ-ცალკე დამზადებული და შეერთებული თვლიანი, მარგალიტმყოფელი შედლიონით. ძირითადი ნახატი ტიხროვანი ორნამენტის შუაგულ ნახევრადგეომეტრიულ ჯვრებით შეერთებული რიგით არის შედგენილი. ორნამენტი წითელი, თეთრი წრეებით მორთული ამბითია მონაჩროვებული. შუაგულის დაბრუნებული ნაწილებზე ნახევარწრეებში ნაწერი, ღერუ ფონზე წითელი სპერეზებია გამოხატული. ნახატი შეკრია. ნახევრადგეომეტრიულ შუაგულ მინაჩროვანობის (აქ შუაგულის ელფურზეა სუბარია) პარალელია ღრმისმომოხლის ხატის ფონი (№ 170) ანდა ხახულისზე კარელის მარჯვენა ფრთის დიდი დეკორატიული ჯვარი (№ 222). სკელოზე ტიხროვანი ორნამენტი ბიზანტიურ სკოლაზეა X საუკუნის აქვთ დიდად არის გავრცელებული.

223. Декоративный крест (Хакхульский триптих).

X—XII вв., византийская работа (?)
Размеры: 15 x 14 см.
Сохранность: хорошая.

Крест помещен в нижней части левой створки Хакхульского триптиха. Рукава креста — одинаковой величины, они изготовлены отдельно. Их объединяет медальон с камнем, окруженным жемчужной нитью. Основной рисунок состоит из двух рядов городчатого орнамента — белого и синего с красной сердцевинной, соединенных светло-зелеными полупрозрачными крестиками. Этот орнамент выделен красной рамкой с белыми кружочками. Бордюр рукавов на сосках — белые полукружочки с красными трилистниками на синем фоне. Рисунок строгий и четкий. Параллели — фон иконы Богоматери, проявляющий сходство с указанным крестом, но светло-зеленой полупрозрачной эмали (№ 170), большой декоративный крест правой створки Хакхульского триптиха (№ 222). Сам городчатый орнамент получил широкое распространение в византийском искусстве с X в.

223. The Decorative Cross (the Khakhuli triptych).

10th—12th cc., Byzantine (?)
Dimensions: 15 cm x 14 cm.
Well preserved.

The cross is placed in the bottom part of the left panel of the triptych. The arms of the cross are of equal size. They were worked separately, then skillfully joined by a medallion in which a large stone is set adorned with a string of pearls. The principal pattern is made of two rows of checkerboard ornament in white and blue enamel with a red kernel connected with light-green semi-transparent crosses. This ornament is enclosed in a red frame with white rings. The slanting borders of the arms are decorated with white half-circles and red treflois against the blue background. The drawing is clear and precise. The parallels are found in the background of the Icon of the Virgin (by the light-green, semi-transparent enamel (No. 170), in the large decorative cross on the right panel of the Khakhuli triptych (No. 222). The checkerboard ornament was wide-spread in Byzantine art in the 10th century.

ბიბლ. (Библия): Опшис, с. 21, № 90;
Сб. Амраваშვილი, Les émaux, p. 122, pl. 121;
მ. ამინაშვილი, ხახულის კარელი, გვ. 84,
სურ. 96 (შ. ამრავაშვილი, Хакхульский
триптих, с. 161, табл. 96).

224—226. მინაწკოვანი ფონი, შარავანდი და წარწერაინი მედალიონები (კორტხელის ხატი, ო № 211).

XIII ს. ქართული სულის.
შარავანდი 11 x 8 სმ. მინაწკოვანი — 15-1 სმ.
მედალიონების დამატებითი — 1 სმ.
დაცულია კარგად.

მინაწკოვანი ფონი ოველივი ღრთისშობლის ხატს ამკობდა. ამას მედალიონების წარწერები კვიდებდნენ. ფონი ერთიანად შევსებული ორან-მანტიანა დეფარული. ფონი ღეროვანი ვერტიკალური ოვალის მწკრივს ქმნის, შიშ მივთენი კი შუქ ღერუ ფონზე მოველებული მწკრივს ნახევრად-კამჭვრავალ წითელი ბულის და ფონი ღეროს მქონე, ხაღის ფოთლები. შუდა კვისებები ფონი, წითლით და ოქროთი შევსებული შევსებული, ღერუ მინაწკოვანი დატანილი წარწერები: MP ΘV. შარავანდი ფონ ფონზე გამოსული ღერუ და წითელი შევსებულია და ხუთი ფირვისფერი, ღერუშეშობებული შევსებულია შევსებული; შევსებულია წითელი ვევილები ვევილები ფოთლები. ხატის შუა ნაწილი ფონი ოქროს ხარისხიან ორანმანტიანი არსითაა გამოვითვლი. შის ქმნის ღერუ, ბურუსიწერი წითელი, ფირვისფერი და ფონი მინაწკოვანი გამოვითვლი ტისროვანი ორანმანტი, რომელიც ნახვლია წრევაში, ეს უკანასკნელი ფონი წითელშეშობებული ღერუ წერტილით მწკრივი.

კორტხელის ხატის ამ მინაწკოვანის შესრულების დრო და ადგილი უნდა განისაზღვროს მინაწკოვანზე გამოსახულებები შევსებული ხარისხის მიხედვით — ორივე ერთი ოქროს ფირფიტისაგანაა დამზადებული.

224—226. Эмалевый фон, ивчб и дробиницы иконы (Корхельская икона, О № 211).

XIII в. грузинская работа.
Размеры: 11 x 8 см, ивчба — 14 — 1 см, дробиницы — 1 см.
Сохранность: хорошая.

Эмалевый фон некогда украшал древний образок Богоматери, на что указывает и монограмма на дробиницах. Фон сплошь покрыт растительным орнаментом. Белые стволы, образующие вертикальную цепочку овалов, в которые вписаны зеленые полупрозрачные пальмовые листья с красной сердцевинкой и белым столбом, разбурнуты по темно-синему полю. Верхние углы его украшены белыми медальонами, окаймленными золотой и красной полосой и содержащими синие греческие надписи „MP ΘV“. Ивчб орнаментирован синими и красными мезандрами по белому фону и пятью бирюзовыми медальонами с синим ободком, содержащими изображение красного цветка с желтыми лепестками. Центральная часть отделена от широкой золотой рамы бордюром с горючатым орнаментом, исполненным синей, кирпично-красной, бирюзовой и белой эмалью, и прерывающимся кругами — белыми с синей точкой в центре и красной каймой.

Дата и происхождение указанных эмалей Корхельской иконы определяются золотой рамой с эмалевыми фигурными изображениями, которая несомненно с эмалевым фоном и исполнена в одном цельном листе золота.

224—226. The Enamel Background, the Halo and the Medallions of the Icon (the Kortskheli Icon O No. 211).

13th century, Georgian.
Dimensions: background — 11 cm x 8 cm;
halo — 14 cm — 1 cm; plates — 1 cm. Well preserved.

The enamelled background had once adorned an ancient icon of the Virgin, which is indicated in the monogram on the medallions. The entire surface of the background is covered with a vegetative ornament. The white stems forming a vertical chain of oval figures enclosing palm leaves of green, semi-transparent enamel with a red centre and white stem are drawn against the dark-blue ground. Its four corners are adorned with white medallions, surrounded by the stripe in gold and red enamel and bearing the Greek inscriptions MP ΘV. The halo is ornamented with blue and red meanders against a white background and five turquoise medallions with blue rims encircling red flowers with yellow petals. The central part is separated from the broad, gold frame by a border with a checkerboard ornament in blue, brick-red, turquoise and white enamel interrupted by circles in white enamel with blue dots in the centre and red contours.

The date and the place of origin of these enamels of the Kortskheli icon are determined by the gold frame bearing figurative enamels which is inseparable from the enamel background and is worked in one solid gold plate.

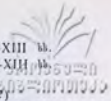
ბიბლ. (ზანა): Omnes, c. 98-99, p. 46;
Ch. Amiranachvili, Les émaux, p. 69.

- 18-19. ხახულის ტრიატიონი
21. ეფეროლოები ყვარების გამოსახულებით (ხახულის ტრიატიონი), VIII ს.
22. ზედალიონი წმ. ზეტრეს გამოსახულებით (მარტვილის დროისმშობლის ხატი), IX ს.
22. ზედალიონი შარიათის გამოსახულებით (ხახულის ტრიატიონი), IX ს.
22. ზედალიონი წმ. თევზირეს გამოსახულებით (ხახულის ტრიატიონი), IX ს.
23. მარტვილის ტრიატიონი, IX ს. ბოლო
24. კაცის ხატის ჰატერა ყურაი, X ს.
25. ვარიათის დროისმშობლის ხატის სურათი ხედი, XVI ს.
26. ზედალიონი წმ. ზეტრეს გამოსახულებით (ვარიათის დროისმშობლის ხატი), X ს.
26. ზედალიონი იოანე ნაღისძისწველის გამოსახულებით (ვარიათის დროისმშობლის ხატი), X ს.
26. ზედალიონი დროისმშობლის გამოსახულებით (ვარიათის დროისმშობლის ხატი), X ს.
26. ზედალიონი დროისმშობლის გამოსახულებით (ვარიათის დროისმშობლის ხატი), X ს.
27. ეფეროლოები ყვარების გამოსახულებით შემოქმედიან, X ს.
28. II ეკლესიები ყვარა მარტვილიდან, X ს.
29. ქრისტე-პატრიარქი (რელიეფიონი), X ს.
30. მარტვილის ხატაი, X ს.
31. ხახულის კარვლის ეფეროლოები ხატი, X ს.
33. ტახტზე მჯდომი დროისმშობლის წვილი (ხახულის კარელი), X ს.
33. შაჰარანგლონი მიქელი (ხახულის კარელი) X ს.
33. შაჰარანგლონი ვარაუდი (ხახულის კარელი), X ს.
33. შიფიქელია წვილი ფიფურები — ზეტრე და ზელე (ხახულის კარელი), X ს.
33. შიფიქელია წვილი ფიფურები — ალვა და შაჰ (ხახულის კარელი), X ს.
33. შიფიქელია წვილი ფიფურები — იოანე და მარკოზი (ხახულის კარელი), X ს.
33. შიფიქელია წვილი ფიფურები — ანდრია და იაკობი (ხახულის კარელი), X ს.
33. შიფიქელია წვილი ფიფურები — ზარბოძე და სიმონი (ხახულის კარელი), X ს.
33. შიფიქელია წვილი ფიფურები — ფილიპე და თამა (ხახულის კარელი), X ს.
34. ჰატერა ყურაი დროისმშობლის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), X ს.
34. ჰატერა ყურაი წმ. აბრიანის გამოსახულებიანი ზედალიონი (ხახულის კარელი), X ს.
35. დეტალი ჯირისა წმ. აბრიანის გამოსახულებიანი ზედალიონი (ხახულის კარელი), X ს.
36. ყურაი კონსტანტინეს და ელენეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი), X ს.
37. ყურაი ე. წ. კვირიცხე ყვარზე (ხახულის კარელი), X ს.
37. იოანე ნაღისძისწველის გამოსახულებით კვირიცხე ყვარზე (ხახულის კარელი), X ს.
38. ყურაი (რელიეფიონი), X ს.
39. ხატი შემოქმედიან, X ს.
40. ზედალიონი ქრისტეს გამოსახულებით (მარტვილის დროისმშობლის ხატი), X-XI სს.
40. ზედალიონი დროისმშობლის გამოსახულებით (მარტვილის დროისმშობლის ხატი), X-XI სს.

40. ზედალიონი წმ. მახულის გამოსახულებით (მარტვილის დროისმშობლის ხატი), X-XI სს.
41. ზედალიონი წმ. მარკოზის გამოსახულებით (მარტვილის დროისმშობლის ხატი), X-XI სს.
41. ზედალიონი წმ. კირილის გამოსახულებით (მარტვილის დროისმშობლის ხატი), X-XI სს.
41. ზედალიონი წმ. ელენეს გამოსახულებით (მარტვილის დროისმშობლის ხატი), X-XI სს.
42. ფირფიტა მხოლოდ VII გვესა და შარიათის ზედალიონის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
44. დროისმშობელი ეფეროლის კომპოზიციური (ხახულის კარელი), XI ს.
44. ტახტზე მჯდომი ქრისტე ეფეროლის კომპოზიციური (ხახულის კარელი), XI ს.
44. იოანე ნაღისძისწველი ეფეროლის კომპოზიციური (ხახულის კარელი), XI ს.
45. ფირფიტა წმ. შარკოვის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
45. ფირფიტა წმ. დემეტრეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
46. ზედალიონი — „სხვადასხვა“ (ხახულის კარელი), XI-XII სს.
47. ფირფიტა წმ. მარკოზის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
47. ფირფიტა წმ. შაჰის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
47. ფირფიტა იოანე დროისმშობლის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
47. ფირფიტა წმ. ელენეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
48. ფირფიტა მღვდელმთავრის იოანე თორბანის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
48. ფირფიტა მღვდელმთავრის კრიკორ დროისმშობლის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
49. ფირფიტა მღვდელმთავრის მახულის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
49. ფირფიტა მღვდელმთავრის კრიკორ დროისმშობლის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
50. ფირფიტა წმ. სილოვანის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
51. ზედალიონი დროისმშობლის წვილი (ხახულის კარელი), XI ს.
52. ფირფიტა ვინსტრელის მჯდომი ქრისტეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
53. ფირფიტა დროისმშობლის, კვირიცხი ხელში (ხახულის კარელი), XI ს.
53. ფირფიტა მიქელ შაჰარანგლონისა, კვირიცხი ხელში (ხახულის კარელი), XI ს.
54. ფირფიტა წმ. ეთარეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
54. ფირფიტა წმ. დემეტრეს გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
55. ფირფიტა შაჰარანგლონის მიქელის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
55. ფირფიტა შაჰარანგლონის ეპიტოლის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
56. ფირფიტა წმ. მახულისა და წმ. შარკოვის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.
57. ფირფიტა ალვის ხის წინ მჯდომი დროისმშობლის გამოსახულებით (ხახულის კარელი), XI ს.

- 91. შედლონი წმ. გიორგის გამოსახულებით (წაღწევის მკვირის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 91. შედლონი წმ. პეტრეს გამოსახულებით (წაღწევის მკვირის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 91. შედლონი წმ. პავლეს გამოსახულებით (წაღწევის მკვირის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 91. შედლონი წმ. იოანეს გამოსახულებით (წაღწევის მკვირის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 91. შედლონი წმ. ლუკას გამოსახულებით (წაღწევის მკვირის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 92. შედლონი წმ. მათეს გამოსახულებით (მარტვილის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 92. შედლონი წმ. ლუკას გამოსახულებით (მარტვილის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 92. შედლონი წმ. იოანე ღმრთისმეტყველის გამოსახულებით (მარტვილის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 92. შედლონი წმ. პაპიანოს გამოსახულებით (მარტვილის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 93. ღმრთისმშობლის ხატი მარტვილიდან, X ს.
- 94. შედლონი ქრისტეს გამოსახულებით (ყმათის მთავარანგელოს მიქელის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 94. შედლონი წმ. დავითრეს გამოსახულებით (ყმათის მთავარანგელოს მიქელის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 96. შედლონი წმ. თეოდორეს გამოსახულებით (ყმათის მთავარანგელოს კარბელის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 97. შედლონი წმ. ლუკას გამოსახულებით, XII ს. I ნახ.
- 98. შედლონი წმ. თეოდორეს გამოსახულებით (წაღწევის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 98. შედლონი წმ. თეოდორეს გამოსახულებით (წაღწევის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 98. შედლონი წმ. დამიანეს გამოსახულებით (წაღწევის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 98. შედლონი წმ. პატრიკიონის გამოსახულებით (წაღწევის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 99. წილენის ღმრთისმშობლის ხატი, IX ს.
- 100. ფიროცია ჯვარების გამოსახულებით (ოქროს ხატის ფერადი ნაწილი), XII ს.
- 101. ფიროცია წმ. პეტრეს გამოსახულებით, XII-XIII ს.
- 103. ფიროცია შირქის გამოსახულებით, XII-XIII ს.

- 105. ფიროცია ღმრთისმშობლის გამოსახულებით, XII-XIII ს.
- 107. ფიროცია ხელმძღვანის მოწვევის გამოსახულებით, XII-XIII ს.
- 109. კონსტანტინის სასაფლაოს ხატის ნაწილი, XIII ს.
- 111. ფიროცია — აკლესიის მღვდელთა წმ. გიორგი, XV ს(?)
- 113. ფიროცია — აკლესიის მღვდელთა წმ. გიორგი, XV ს(?)
- 116. I კულასიდი ჯვარი მარტვილიდან, VIII-IX ს.
- 117-118. ხოხის ღმრთისმშობლის ხატის შედლონიდან, X ს.
- 119. შედლონი დიდიდან, X-XII ს.
- 120-121. წაღწევის მკვირის ხატის შედლონიდან, X-XII ს.
- 123. ხოხის ღმრთისმშობლის მარჯვნივ, XII ს.
- 123. ფიროცია წმ. პეტრეს გამოსახულებით, ორი შედლონი წმ. კრიოსტოსის და წმ. ნიკოლოზის გამოსახულებით (ხოხის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს.
- 125. მარჯვნივ ორი ფრეზეტა, X-XII ს.
- 127. ღმრთისმშობლის გამოსახულების ფონის ფრეზეტა, X-XII ს.
- 128. მარჯვნივ ფრეზეტები, X-XII ს.
- 129. მარჯვნივ ფრეზეტები, X-XII ს.
- 131. სამკურნალო ორი ფრეზეტა, კვლავი, ორი სწორკუთხა ხატის, X-XII ს.
- 133. მკვირის მარჯვნივ და წარწერითი კვირეოვლები (კვლავის მკვირის ხატი), X-XII ს.
- 135. წილენის ღმრთისმშობლის ხატი. ფეტვილი.
- 136. შედლონიდან ღმრთისმშობლის მონიერებით (წილენის ღმრთისმშობლის ხატი), XII ს. I ნახ.
- 137. რომი „ეკლესია“ ჩაწერილი კვავილებით (ხუხლის კარები), X-XII ს.
- 138. სამკურნალო აკლესია ჩაწერილი კვავილებით (ხუხლის კარები), X-XII ს.
- 139. სწორკუთხა ფიროცია მცენარეული ორნამენტით (ხუხლის კარები), X-XII ს.
- 140-141. კვირეოვები ორნამენტით (ხუხლის კარები), X-XII ს.
- 141-143. ჯვრის ხატი კალაბრუელი ცრემლისებური მოხარბაყით (ხუხლის კარები), X-XII ს.
- 145. კარების მარჯვენა ფრთის დიდი ეკორიციული ჯვარი (ხუხლის კარები), X-XII ს.
- 147. კარების მარჯვენა ფრთის დიდი ეკორიციული ჯვარი (ხუხლის კარები), X-XII ს.
- 149. კონსტანტინის სასაფლაოს ხატის ფერადი ნაწილი, XIII ს.
- 151. ხატი „მუგუჯ დიდებისა“, XIII ს.

стр. ПЕРЕЧЕНЬ ИЛЛЮСТРАЦИЙ

18–19. Хахульский триптих

21. Квадрифоний с Распятием (Хахульский триптих), VIII в.
22. Медальон со св. Петром (Мартвильская Богоматерь), IX в.
23. Медальон с изображением Марии (Хахульский триптих), IX в.
24. Медальон с изображением св. Феодора (Хахульский триптих), IX в.
25. Мартвильский триптих, кон. IX в.
26. Крестик на Кацхской иконе, X в.
27. Общий вид Вардзильской иконы Богоматери, XVI в.
28. Богоматерь с младенцем на троне
29. Медальон со св. Петром (Вардзильская икона Богоматери), X в.
30. Медальон с Иоанном Крестителем (Вардзильская икона Богоматери), X в.
31. Медальон со св. Павлом (Вардзильская икона Богоматери), X в.
32. Медальон с Богоматерью (Вардзильская икона Богоматери), X в.
33. Квадрифоний с Распятием из Шемокеди, X в.
34. П. натрудный крест из Мартвиль, X в.
35. Христос Пантократор (крышка реликвария), X в.
36. Мартвильская панаяга, X в.
37. Центральная икона Хахульского триптиха, X в.
38. Богоматерь с младенцем на троне (Хахульский триптих), X в.
39. Архангел Михаил (Хахульский триптих), X в.
40. Архангел Гавриил (Хахульский триптих), X в.
41. Парные апостолы — Петр и Павел (Хахульский триптих), X в.
42. Парные апостолы — Лука и Матфей (Хахульский триптих), X в.
43. Парные апостолы — Иоанн и Марк (Хахульский триптих), X в.
44. Парные апостолы — Андрей и Иаков (Хахульский триптих), X в.
45. Парные апостолы — Варфоломей и Симон (Хахульский триптих), X в.
46. Парные апостолы — Филипп и Фома (Хахульский триптих), X в.
47. Крестик с изображением Богоматери (Хахульский триптих), X в.
48. Крестик с изображением св. Антона (Хахульский триптих), X в.
49. Деталь крестика с медальоном, изображающим св. Антона (Хахульский триптих), X в.
50. Крест с изображениями Константина и Елены (Хахульский триптих), X в.
51. Распятие на т. н. кресте Квирик (Хахульский триптих), X в.
52. Крест Квирик с изображением Иоанна Крестителя (Хахульский триптих), X в.
53. Распятие (на крышке реликвария), X в.
54. Икона из Шемокеди, X в.
55. Медальон с изображением Христа (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
56. Медальон с изображением Богоматери (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
57. Медальон с изображением св. Василия (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
58. Медальон с изображением св. Маркиана (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
59. Медальон с изображением св. Кира (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
60. Медальон с изображением св. Павла (Мартвильская икона Богоматери), X—XI вв.
61. Пластина Михаила VII Дуки и его супруги Марии (Хахульский триптих), XI в.
62. Богоматерь из композиции Денуеса (Хахульский триптих), XI в.
63. Христос на троне из композиции Денуеса (Хахульский триптих), XI в.
64. Иоанн Преподобный из композиции Денуеса (Хахульский триптих), XI в.
65. Пластина со св. Прокопием (Хахульский триптих), XI в.
66. Пластина со св. Димитрием (Хахульский триптих), XI в.
67. Медальон с Этимасией (Хахульский триптих), XI—XII вв.
68. Пластина с изображением св. Марка (Хахульский триптих), XI в.
69. Пластина с изображением св. Матфея (Хахульский триптих), XI в.
70. Пластина с изображением Иоанна Богослова (Хахульский триптих), XI в.
71. Пластина с изображением Иоанна Богослова (Хахульский триптих), XI в.
72. Пластина с изображением св. Луки (Хахульский триптих), XI в.
73. Пластина со святителем Иоанном Златоустом (Хахульский триптих), XI в.
74. Пластина со святителем Григорием Богословом (Хахульский триптих), XI в.
75. Пластина со святителем Василием (Хахульский триптих), XI в.
76. Пластина со святителем Григорием Богословом (Хахульский триптих), XI в.
77. Пластина с изображением св. Николая (Хахульский триптих), XI в.
78. Пластина с изображением Христа на радуге (Хахульский триптих), XI в.
79. Пластина с Богоматерью, держащей корону в руке (Хахульский триптих), XI в.
80. Пластина с архангелом Михаилом, держащим корону в руке (Хахульский триптих), XI в.
81. Пластина со св. Георгием (Хахульский триптих), XI в.
82. Пластина со св. Димитрием (Хахульский триптих), XI в.
83. Пластина с архангелом Михаилом (Хахульский триптих), XI в.
84. Пластина с архангелом Гавриилом (Хахульский триптих), XI в.
85. Две пластины со св. Василием и св. Прокопием (Хахульский триптих), XI в.
86. Пластина с изображением Богоматери перед китарисом (Хахульский триптих), XI в.
87. Парные апостолы — Иоанн Богослов и Петр (Хахульский триптих), XI в.
88. Парные апостолы — Павел и Матфей (Хахульский триптих), XI в.
89. Овальный медальон с благословляющей Богоматерью (Хахульский триптих), XI в.
90. Овальный медальон — Царина и Иоанн Креститель (Хахульский триптих), XI в.
91. Овальный медальон — Благостенные парные (Хахульский триптих), XI в.
92. Крест с Распятием, XI в.
93. Медальон с изображением св. Василия (Хобская икона „Умилений“), XI в.
94. Медальон с архангелом Михаилом (Хахульский триптих), I пол. XII в.
95. Медальон с архангелом Гавриилом (Хахульский триптих), I пол. XII в.
96. Медальон со св. Марком (Хахульский триптих), I пол. XII в.
97. Медальон со св. Лукианом (Хахульский триптих), I пол. XII в.
98. Медальон со св. Иоанном (Хахульский триптих), I пол. XII в.
99. Медальон со св. Матфеем (Хахульский триптих), I пол. XII в.
100. Медальон со св. воеводой Димитрием (Хахульский триптих), I пол. XII в.
101. Медальон со св. воеводой Георгием (Хахульский триптих), I пол. XII в.
102. Медальон с изображением св. Прокопия (Хахульский триптих), I пол. XII в.
103. Медальон с изображением св. Феодора (Хахульский триптих), I пол. XII в.
104. Медальон с изображением св. Николая (Хахульский триптих), I пол. XII в.
105. Пластина Христа-Пантократора (Хахульский триптих), I пол. XII в.
106. Декоративный крест с медальоном Христа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
107. Декоративный крест с пластиной св. Павла (Хахульский триптих), I пол. XII в.
108. Пластина с Иоанном Крестителем (Хахульский триптих), I пол. XII в.
109. Пластина с изображением св. Феодора (Хахульский триптих), I пол. XII в.
110. Медальон с изображением Богоматери (Хахульский триптих), I пол. XII в.
111. Медальон с изображением Иоанна Крестителя (Хахульский триптих), XII в.
112. Медальон с изображением Христа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
113. Медальон с изображением Христа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
114. Медальон с изображением Христа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
115. Медальон с изображением Иоанна Богослова (Хахульский триптих), I пол. XII в.

74. Медальон с изображением св. Матфея (Хахульский триптих), I пол. XII в.
75. Медальон с изображением св. Филиппа (Хахульский триптих), I пол. XII в.
75. Медальон с изображением св. Фомы (Хахульский триптих), I пол. XII в.
75. Медальон с изображением св. Андрея (Хахульский триптих), I пол. XII в.
75. Медальон с изображением св. Иакова (Хахульский триптих), I пол. XII в.
76. Медальон с изображением св. Петра (Хахульский триптих), I пол. XII в.
76. Медальон с изображением св. Матфея (Хахульский триптих), I пол. XII в.
76. Медальон с изображением Иоанна Богослова (Хахульский триптих), I пол. XII в.
77. Медальон с изображением св. Луки (Хахульский триптих), I пол. XII в.
77. Медальон с изображением св. Симона (Хахульский триптих), I пол. XII в.
77. Медальон с изображением св. Симона (Хахульский триптих), I пол. XII в.
79. Гелатская икона Спаса, XVI—XVII вв.
80. Медальон с Этимасией (икона Гелатского Спаса), I пол. XII в.
80. Медальон с изображением св. Павла (икона Гелатского Спаса), I пол. XII в.
81. Медальон с изображением св. Луки (икона Гелатского Спаса), I пол. XII в.
81. Медальон с изображением св. Петра (икона Гелатского Спаса), I пол. XII в.
82. Медальон с изображением архангела (Гелатская икона Спаса), I пол. XII в.
83. Медальон с изображением св. Георгия (Гелатская икона Спаса), I пол. XII в.
85. Хобская икона Богоматери, X в.
86. Медальон с Христом (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением Богоматери (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением Иоанна Крестителя (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Матфея (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Марии (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Луки (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Петра (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Андрея (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Павла (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
87. Медальон с изображением св. Григория Богослова (Хобская икона Богоматери), I пол. XII в.
89. Цаленджикская икона Спаса, X в.
90. Медальон с изображением Христа (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
90. Медальон с изображением Иоанна Крестителя (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
90. Медальон с изображением Богоматери (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Димитрия (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Георгия (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Петра (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Павла (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Иоанна (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
91. Медальон с изображением св. Луки (Цаленджикская икона Спаса), I пол. XII в.
92. Медальон с изображением св. Матфея (Мартвильская икона Богоматери), I пол. XII в.
92. Медальон с изображением св. Луки (Мартвильская икона Богоматери), I пол. XII в.
92. Медальон с изображением св. Иоанна Теолога (Мартвильская икона Богоматери), I пол. XII в.
92. Медальон с изображением св. Марии (Мартвильская икона Богоматери), I пол. XII в.
93. Икона Богоматери, Мартвиль, X в.
94. Медальон с изображением Христа (Джукатская икона архангела Михаила), I пол. XII в.
95. Медальон с изображением св. Димитрия (Джукатская икона архангела Михаила), I пол. XII в.
96. Медальон с изображением св. Федора (Джукатская икона архангела Гавриила), I пол. XII в.
97. Медальон с изображением св. Луки, I пол. XII в.
98. Медальон с изображением св. Федора (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
98. Медальон с изображением св. Федора (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
98. Медальон с изображением св. Дашиня (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
98. Медальон с изображением св. Пангелимона (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
99. Цилканская икона Богоматери, IX в.
100. Пластина Распятия с Лонгином (центральная часть золотой иконы), XII в.
101. Пластина с изображением св. Петра, XII—XIII вв.
103. Пластина со сценой Сретения, XII—XIII вв.
105. Пластина со сценой Воскрешения Лазаря, XII—XIII вв.
107. Пластина со сценой Сошествия св. Духа, XII—XIII вв.
109. Рама Коринфской владной иконы, XIII вв.
111. Пластина св. Георгия-драконоборца, XV в. (?)
116. I нагрудный крест из Мартвиль, VIII—IX вв.
- 117—118. Медальоны Хобской иконы Богоматери, X в.
119. Медальон из Доли, X—XII вв.
- 120—121. Медальоны Цаленджикской иконы Спаса, X—XII вв.
123. Нимб Хобской Богоматери, XII в.
123. Пластина с изображением св. Петра, два медальона со св. Григорием и св. Николаем (Хобская икона Богоматери), XII в.
125. Два фрагмента нимба, X—XII вв.
127. Фрагмент фона изображения Богоматери, X—XII вв.
128. Фрагменты нимба, X—XII вв.
129. Фрагменты нимба, X—XII вв.
131. Два фрагмента браслета, кулон, два прямоугольных предмета, X—XII вв.
133. Нимб и дробница Спаса (Гелатская икона Спаса), X—XII вв.
135. Цилканская икона Богоматери. Деталь.
136. Дробницы с монограммой Богоматери (Цилканская икона Богоматери), I пол. XII в.
137. Ромб со вписанным в сердечко цветочкам (Хахульский триптих), X—XII вв.
138. Треугольник со вписанным в сердечко цветочкам (Хахульский триптих), X—XII вв.
139. Прямоугольные пластины с растительным орнаментом (Хахульский триптих), X—XII вв.
- 140—141. Квадраты с орнаментом (Хахульский триптих), X—XII вв.
- 141—143. Крестообразно размещенные бляшки слезовидной формы (Хахульский триптих), X—XII вв.
145. Большой декоративный крест правой створки триптиха (Хахульский триптих), X—XII вв.
147. Большой декоративный крест левой створки триптиха (Хахульский триптих), X—XII вв.
149. Центральная часть владной иконы из Кордзели, XIII в.
151. Икона с царем Сасана, XIII в.

pp. LIST OF ILLUSTRATIONS

- 18–19. The Khakhuli Triptych
21. The Quadri-folium with the Crucifixion (the Khakhuli triptych), 8th c.
22. The Medallion Representing St. Peter (the Martvili Virgin), 9th c.
22. The Medallion Representing the Virgin (the Khakhuli triptych), 9th c.
22. The Medallion Representing St. Theodore (the Khakhuli triptych), 9th c.
23. The Martvili Triptych, end of the 9th c.
24. The Small Cross on the Katskhi Icon, 10th c.
25. General View of the Vardzia Icon of the Virgin, 16th c.
26. The Medallion Representing St. Peter (the Vardzia Icon of the Virgin), 10th c.
26. The Medallion Representing John the Baptist (the Vardzia Icon of the Virgin), 10th c.
26. The Medallion Representing St. Paul (the Vardzia Icon of the Virgin), 10th c.
26. The Medallion Representing the Virgin (the Vardzia Icon of the Virgin), 10th c.
27. The Quadri-folium with the Crucifixion from Shemokmedi, 10th c.
28. The Second Pectoral Cross from Martvili, 10th c.
29. Christ Pantocrator (gold reliquary cover), 10th c.
30. Martvili Panagia, 10th c.
31. Central Icon of the Khakhuli Triptych, 10th c.
33. The Plaque with the Queen of Heaven (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Archangel Michael (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Archangel Gabriel (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Apostles Peter and Paul (the Khakhuli triptych) 10th c.
33. The Apostles Luke and Matthew (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Apostles John and Mark (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Apostles Andrew and Jacob (the Khakhuli triptych) 10th c.
33. The Apostles Bartholomew and Simon (the Khakhuli triptych), 10th c.
33. The Apostles Philip and Thomas (the Khakhuli triptych), 10th c.
34. The Small Cross Representing the Virgin (the Khakhuli triptych), 10th c.
34. The Small Cross with the Medallion Representing St. Anthony (the Khakhuli triptych), 10th c.
35. Details of the Cross with the Medallion Representing St. Anthony (the Khakhuli triptych), 10th c.
36. The Cross with the Images of Emperor Constantine and Empress Helen (the Khakhuli triptych), 10th c.
37. Crucifixion on the Kvirik's Cross (the Khakhuli triptych), 10th c.
37. Kvirik's Cross with St. John the Baptist (the Khakhuli triptych), 10th c.
38. Crucifixion (the oval reliquary cover), 10th c.
39. The Shemokmedi Icon, 10th c.
40. The Medallion Representing Christ (the Martvili Icon of the Virgin), 10th–11th cc.
40. The Medallion Representing the Virgin (the Martvili Icon of the Virgin), 10th–11th cc.
40. The Medallion Representing St. Basil (the Martvili Icon of the Virgin), 10th–11th cc.
41. The Medallion Representing St. Marcianus (the Martvili Icon of the Virgin), 10th–11th cc.
41. The Medallion Representing St. Cyrus (the Martvili Icon of the Virgin), 10th–11th cc.
41. The Medallion Representing St. Paul (the Martvili Icon of the Virgin), 10th–11th cc.
42. The Plaque Representing Emperor Michael VII Duca and Empress Mary (the Khakhuli triptych), 11th c.
44. The Virgin Within Deesis Composition (the Khakhuli triptych), 11th c.
44. Christ Enthroned Within Deesis Composition (the Khakhuli triptych), 11th c.
44. John the Baptist Within Deesis Composition (the Khakhuli triptych), 11th c.
45. The Plaque Representing St. Procopius (the Khakhuli triptych), 11th c.
45. The Plaque Representing St. Demetrius (the Khakhuli triptych), 11th c.
46. The Medallion with the Sacred Throne (the Khakhuli triptych), 11th–12th cc.
47. The Plaque Representing St. Mark (the Khakhuli triptych), 11th c.
47. The Plaque Representing St. Matthew (the Khakhuli triptych), 11th c.
47. The Plaque Representing St. John the Evangelist (the Khakhuli triptych), 11th c.
47. The Plaque Representing St. Luke (the Khakhuli triptych), 11th c.
48. The Plaque Representing St. John the Chrysostom (the Khakhuli triptych), 11th c.
48. The Plaque Representing St. Gregorius the Theologian (the Khakhuli triptych), 11th c.
49. The Plaque Representing St. Basil (the Khakhuli triptych), 11th c.
49. The Plaque Representing St. Gregorius the Theologian (the Khakhuli triptych), 11th c.
50. The Plaque Representing St. Nicholas (the Khakhuli triptych), 11th c.
51. The Medallion of the Virgin with the Child (the Khakhuli triptych), 11th c.
52. The Plaque Representing Christ Seated on the Rainbow (the Khakhuli triptych), 11th c.
53. The Plaque Representing the Virgin Holding the Crown in Her Hand (the Khakhuli triptych), 11th c.
53. The Plaque Representing Archangel Michael Holding the Crown in His Hand (the Khakhuli triptych), 11th c.
54. The Plaque Representing St. George (the Khakhuli triptych), 11th c.
54. The Plaque Representing St. Demetrius (the Khakhuli triptych), 11th c.
55. The Plaque Representing Archangel Michael (the Khakhuli triptych), 11th c.
55. The Plaque Representing Archangel Gabriel (the Khakhuli triptych), 11th c.
56. Two Plaques Representing St. Basil and St. Procopius (the Khakhuli triptych), 11th c.
57. The Plaque Representing the Virgin Before a Cypress (the Khakhuli triptych), 11th c.
58. The Apostles John the Theologian and St. Peter (the Khakhuli triptych), 11th c.
58. The Apostles Paul and Matthew (the Khakhuli triptych), 11th c.
59. The Oval Medallion Representing the Virgin Giving Benediction (the Khakhuli triptych), 11th c.
59. The Oval Medallion Representing the Queen and St. John the Baptist (the Khakhuli triptych), 11th c.
60. The Oval Medallion Representing the Annunciation to the Queen (the Khakhuli triptych), 11th c.
61. The Cross with the Crucifixion, 11th c.
62. The Medallion Representing St. Basil (the Khobi Icon of the Virgin Eleusa), 11th c.
63. The Medallion Representing Archangel Michael (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing Archangel Gabriel (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Mark (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Luke (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. John (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Matthew (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Warrior Demetrius (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Warrior George (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.

63. The Medallion Representing St. Procopius (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
63. The Medallion Representing St. Theodore (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
64. The Medallion Representing St. Nicholas (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
65. The Plaque Representing Christ Pantocrator (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
67. The Decorative Cross With the Medallion of Christ (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
69. The Decorative Cross With the Plaque Representing St. Paul (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
70. The Plaque Representing John the Baptist (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
71. The Plaque Representing St. Theodore (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
72. The Medallion Representing the Virgin (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
72. The Medallion Representing John the Baptist (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
73. The Medallion Representing Christ (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
73. The Medallion Representing Christ (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
73. The Medallion Representing Christ (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
74. The Medallion Representing St. John the Theologian (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
74. The Medallion Representing St. Matthew (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
75. The Medallion Representing St. Philip (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
75. The Medallion Representing St. Thomas (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
75. The Medallion Representing St. Andrew (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
75. The Medallion Representing St. Jacob (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
76. The Medallion Representing St. Peter (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
76. The Medallion Representing St. Matthew (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
76. The Medallion Representing John the Theologian (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
77. The Medallion Representing St. Luke (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
77. The Medallion Representing St. Simon (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
77. The Medallion Representing St. Simon (the Khakhuli triptych), first half of the 12th c.
79. The Icon of the Gelati Saviour, 16th-17th cc.
80. The Medallion with the Sacred Throne (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
80. The Medallion Representing St. Paul (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
81. The Medallion Representing St. Luke (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
81. The Medallion Representing St. Peter (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
82. The Medallion Representing the Archangel (the Icon of the Gelati Saviour), first half of the 12th c.
83. The Medallion Representing St. George (the Icon of the Gelati Saviour), 12th c.
85. The Khobi Icon of the Virgin, 10th c.
86. The Medallion Representing Christ (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing the Virgin (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing John the Baptist (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Matthew (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Mark (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Luke (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Peter (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Andrew (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing St. Paul (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
87. The Medallion Representing Gregory the Theologian (the Khobi Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
89. The Tsalenjikha Icon of the Saviour, 10th c.
90. The Medallion Representing Christ (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
90. The Medallion Representing John the Baptist (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
90. The Medallion Representing the Virgin (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. Demetrius (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. George (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. Peter (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. Paul (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. John (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
91. The Medallion Representing St. Luke (the Tsalenjikha Icon of the Saviour), first half of the 12th c.
92. The Medallion Representing St. Matthew (the Martvili Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
92. The Medallion Representing St. Luke (the Martvili Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
92. The Medallion Representing St. John the Theologian (the Martvili Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
92. The Medallion Representing St. Mark (the Martvili Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
93. The Martvili Icon of the Virgin, 10th c.
94. The Medallion Representing Christ (the Jumati Icon of the Archangel Michael), first half of the 12th c.
95. The Medallion Representing St. Demetrius (the Jumati Icon of the Archangel Michael), first half of the 12th c.
96. The Medallion Representing St. Theodore (the Jumati Icon of the Archangel Gabriel), first half of the 12th c.
97. The Medallion Representing St. Luke, first half of the 12th c.
98. The Medallion Representing St. Theodore (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
98. The Medallion Representing St. Theodore (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
98. The Medallion Representing St. Damian (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
98. The Medallion Representing St. Pantaleon (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
99. The Tsilkani Icon of the Virgin, 9th c.
100. The Plaque Representing the Crucifixion with Longinus (the central part of the gold icon), 12th c.
101. The Plaque Representing St. Peter, 12th-13th cc.
103. The Plaque Representing the Presentation at the Temple, 12th-13th cc.
105. The Plaque Representing the Raising of Lazarus, 12th-13th cc.
107. The Plaque Representing the Apparition of the Holy Spirit, 12th-13th cc.
109. The Frame of the Kortskheli Icon, 13th c.
111. The Plaque Representing St. George Slaying the Dragon, 15th c. (?)

113. The Plaque Representing St. George Rescuing the Emperor's Daughter, 15th c. (?)
116. First Pectoral Cross from Martvili, 8th-9th cc.
- 117—118. Medallions of the Khobi Icon of the Virgin, 10th c.
119. The Medallion from Doi, 10th-12th cc.
- 120—121. Medallions of the Tsalenjikha Icon of the Saviour, 10th-12th cc.
123. The Halo of the Khobi Virgin, 12th c.
123. The Plaque Representing St. Peter, two Medallions Representing St. Gregorius and St. Nicholas (the Khobi Icon of the Virgin), 12th c.
125. Two Fragments of a Halo, 10th-12th cc.
127. The Background Fragment at the Icon of the Virgin, 10th-12th cc.
128. The Fragments of the Halo, 10th-12th cc.
129. The Fragments of the Halo, 10th-12th cc.
131. Two Fragments of the Bracelet, the Pendant, two Rectangular Objects, 10th-12th cc.
133. The Halo and the Quadrifoil with Christ's Monogram (the Gelati Icon of the Virgin), 10th-12th cc.
135. The Tsilkani Icon of the Virgin (detail).
136. Quadrifoils with the Virgin's Monogram (the Tsilkani Icon of the Virgin), first half of the 12th c.
137. The Rhombus with Heart-Shaped Pattern Enclosing Flowers (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
138. Triangles with Heart-Shaped Pattern Enclosing Flowers (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
138. Triangles with Heart-Shaped Pattern Enclosing Flowers (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
139. The Rectangular Plaques with a Vegetative Ornament (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
- 140—141. The Square Figures with Ornament (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
- 141—143. Tear-Shaped Plaques Arranged Crosswise (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
145. The Big Decorative Cross of the Right Panel of the Triptych (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
147. The Big Decorative Cross of the Left Panel of the Triptych (the Khakhuli triptych), 10th-12th cc.
149. The Central Panel of the Kortskheli Icon, 13th c.
151. The Icon with the King of Glory, 13th c.

შემოკლებები სია
СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ
LIST OF ABBREVIATIONS

1. შ. ამირანბეილი, ხუხულის კარგი — შ. ამირანბეილი, ხუხულის კარგი, თბილისი, 1972.
1. (Ш. Амирнанашили, Хухульсий триптих — Ш. Амирнанашили, Хухульсий триптих, Тбилиси, 1972).
2. ა. სინდელაშვილი — ა. სინდელაშვილი, ზოგი რამ ქართული ტიპიური მისწავლების თაობაზე, „სტელის პეიოპარი“, №9, თბილისი, 1967.
2. (И. Сонгулашвили — И. Сонгулашвили, Кто-то о грузинских переродчатых эмальх, „Дзеглис Метობარი“, №9, Тбилиси, 1967).
3. ვ. თაბიძე, არქეოლოგიური მოგზაურობანი — ვ. თაბიძე, არქეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნანი, წ. II, ტფილისი, 1914.
3. (Е. Такайшвили, Археологические путешествия — Е. Такайшвили, Археологические путешествия и заметки, кн. II, Тифлис, 1914).
4. ვ. თაბიძე, არქეოლოგიური ექსპედიციის აღწერა-საქანები — ვ. თაბიძე, არქეოლოგიური ექსპედიციის აღწერა-საქანები, 1910 წ. ზანი, 1937.
4. (Е. Такайшвили, Археологическая экспедиция в Лечхум-Сванетии — Е. Такайшвили, Археологическая экспедиция в Лечхум-Сванетии в 1910 г., Париж, 1937).
5. ა. ვახუშტის, წარწერანი — ა. ვახუშტის, ზერმწელი წარწერანი საქართველოში, თბილისი, 1951.
5. (Т. Каухчишвили, Надписи — Т. Каухчишвили, Греческие надписи в Грузии, Тбилиси, 1951).
6. რ. კენია — რ. კენია, ხუხულის ღვთისმშობლის ხატის მოტივები, თბილისი, 1972.
6. (Р. Кения — Р. Кения, Чеканка триптиха Хухульской Богоматери, Тбилиси, 1972).
7. Ш. ამირანაშვილი, ისტორია გურიის ხელოვნება — Ш. ამირანაშვილი, ისტორია გურიის ხელოვნება, Москва, 1963.
7. Ш. ამირანაშვილი, ისტორია გურიის ხელოვნება — Ш. ამირანაშვილი, Шилканская икона Богоматери — Ш. ამირანაშვილი, Шилканская икона Богоматери, журн. „Творчество“, 4, 1966.
9. А. ბანი, Византийский складень — А. ბანი, Византийский складень с переродчатыми эмальями из Сайдынского монастыря, Палестинский сборник, вып. 19, Л., 1969.
10. Д. გორდენი, Описание пяти эмалевых медальонов — Д. გორდენი, Описание пяти эмалевых медальонов с грузинскими надписями на иконе Спаса, хранящихся в ризнице Гелатского монастыря, Христианский Восток, т. V, Петроград, 1917.
11. Д. გორდენი, К вопросу о разгруппировании — Д. გორდენი, К вопросу о разгруппировании эмалей Хухульского склади, Мистецтво, сб. I, Харьков, 1928.
12. Н. Кондаков, Византийские эмали — Н. Кондаков, История и памятники византийской эмали, С.-Петербург, 1892.
13. Н. Кондаков, Иконография Богоматери — Н. Кондаков, Иконография Богоматери, т. II, Петроград, 1915.
14. Опизა — И. Кондаков და Д. Баქრაძე, Опизა, Памятников древности в некоторых храмах и монастырях Грузии, С.-Петербург, 1890.
15. Н. Покровский — Н. Покровский, Евангелие в памятниках древности иконография преимущественно византийских и русских, Труды восьмого археологического съезда в Москве, т. I, С.-Петербург, 1892.
16. Собрание М. Боткина — Собрание М. Боткина, С.-Петербург, 1911.
17. Л. Хускиваძე, Гრუნიის ემალი — Л. Хускиваძე, Гრუნიის გურიის ხელოვნების ემალი რუბეჟი XII—XIII სს., Византийский восток, т. 38, Москва, 1977, с. 123—135.
18. Л. Хускиваძე, Византийские эмали — Л. Хускиваძე, Византийские эмали в собрании Гос. музея искусств Грузии, сб. „Средневековое искусство, Русь — Грузия“, Москва, 1978, с. 212—218.
19. Л. Хускиваძე, Гურიის ემალი — Л. Хускиваძე, Гურიის ემალი, Тбилиси, 1981.
20. Г. Чубинашвили, Гურიის ხელოვნების ხელოვნება — Г. Чубинашвили, Гურიის ხელოვნების ხელოვნება, 1959.
21. Ch. Amiranachvili, Les émaux — Ch. Amiranachvili, Les émaux de la Géorgie, Paris, 1962.
22. S. Amiranashvili, Poklady Gruzii — S. Amiranashvili, Poklady Gruzii, Praha, 1971.
23. Au pays de la toison d'or — Au pays de la toison d'or, Paris, 1982.
24. M. v. Bärany-Oberschall, Crown — M. v. Bärany-Oberschall, The Crown of the Emperor Constantine Monomachos, Budapest, 1937.
25. B. Brenk, Tradition — B. Brenk, Tradition und Neuerung in der christlichen Kunst des ersten Jahrtausends, Bd. III, Wien, 1966.
26. F. Bock — F. Bock, Die byzantinischen Zellschmelze der Dr. Alex. von Swenigorodski und das darüber veröffentlichte Prachwerk. Archäologisch-Kunstgeschichtliche Studie, Aachen, 1896.
27. O. Dalton, East Christian Art — O. Dalton, East Christian Art, Oxford, 1925.
28. O. Dalton, Byz. Art — O. Dalton, Byzantine Art and Archaeology, Oxford, 1961.
29. J. Déer, Die Heilige Krone Ungarns — J. Déer, Die Heilige Krone Ungarns, Wien, 1964.
30. J. Déer, Die Pala d'Oro — J. Déer, Die Pala d'Oro in neuer sicht, Byzantinische Zeitschrift, Dezember, 1969.
31. O. Demus, Zur Pala d'Oro — O. Demus, Zur Pala d'Oro, Jahrbuch der österreichischen byzantinischen Gesellschaft, XIV, 1967.
32. W. Dchobadze-Zizichwili — W. Dchobadze-Zizichwili, Los esmaltes del icono de Jajuli, De Archivo Español de Arte, N 97, 1952.
33. J. Ebersolt — J. Ebersolt, Les arts somptuaires de Byzance, Paris, 1923.
34. L. Grundjts, Ikonographie — L. Grundjts, Ikonographie byzantine du crucifié mort sur la croix, Bruxelles-Utrecht, 1947.
35. M. C. Ross, DOC II — M. C. Ross, Catalogue of Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection, II, Washington, 1965.
36. T. Sanikidze, G. Abramishvili — T. Sanikidze, G. Abramishvili, Orfévrerie géorgienne du VIIe au XIXe siècle, Genève, 1979.
37. W. Seibt-T. Sanikidze — W. Seibt-T. Sanikidze, Schatzkammer Georgien Mittelalterliche Kunst aus dem Staatlichen Kunstmuseum Tbilisi, Wien, 1981.
38. Srednekovna umetnost Gruzije, Beograd, 1981.
39. P. Thoby, Le Crucifix — P. Thoby, Le Crucifix des origines au Concile de Trente, 1959.
40. G. Tschubinaschwili — G. Tschubinaschwili, Ein Goldschmied-Diripsychon des VIII—IX Jahrhunderts aus Marvili, Zeitschrift für Bildende Kunst, Leipzig, 1930.
41. P. Verzone — P. Verzone, Smalti medioevali in Georgia, XX corso di culture sull'arte ravennate e bizantina, Ravenna, 1973.
42. K. Wessel, Die byz. Emailkunst — K. Wessel, Die byzantinische Emailkunst von V bis XIII Jahrhundert, 1967.
43. K. Wessel, Email — K. Wessel, Email, Reallexikon zur byzantinischen Kunst, Bd. II, Stuttgart, 1971.
44. O. Zastrow — O. Zastrow, „Provincialismo“ dello smalto georgiano antemedioevale, nel contesto della coeva produzione bizantina? Atte primo symposio internazionale sull'arte georgiana, Milano, 1974, p. 306—322.

ЛЕЙЛА ЗАЛОВАНА ХУСКИВАДЗЕ

Средневековые
пергородчатые

ЭМАЛИ

из собрания
Государственного
музея искусств
Грузии

АЛЬБОМ (каталог)

(На грузинском, русском и английском языках)
Тбилиси, „Хеловნება“, 1984

Художественное оформление и макет
ЕВГЕНИЯ АНАТОЛЬЕВИЧА ДЕРЛЕМЕНКО

Цветные слайды воспроизведены
Специальной экспериментальной лабораторией
фиксации памятников искусства Грузии

Редакторы Н. У. ДЖАШИ, Т. Е. САНИКИДЗЕ
Редактор грузинского текста Д. Ш. МАЧАБЕЛИ
Редактор русского текста К. А. АХОВАДЗЕ
Редактор английского текста М. К. АРЧВАДЗЕ
Художественный редактор А. Л. НАРИНСКАЯ
Технический редактор Г. А. ДОНАДЗЕ

Корректоры: Н. И. КАРУМИДЗЕ, М. А. ДОНАДЗЕ, Е. Д. КИВИЛОВА, Т. В. ВЕШАПЕЛИ

რედაქტორები: ნ. უ. დჯაში, თ. ე. სანიკიძე
ქართული ტექსტის რედაქტორი დ. შ. მაცაბელი
რუსული ტექსტის რედაქტორი კ. ა. ახოვაძე
ინგლისური ტექსტის რედაქტორი მ. კ. არჩვაძე
მხატვრული რედაქტორი ა. ნარინსკაია
ტექნიკური რედაქტორი გ. დონაძე
კორექტორები: ნ. ი. კარუმიძე, მ. დონაძე, ე. დ. კივილივა, თ. ვეშაპელი

გადაცემა წარმოებს 28.12.83 წ. ბელშეჩილია დასაბუთვად 22.06.84 წ. ფორმატი
64×100 1/8 ცენტის ქაღალდი, შრიფტი ვოკუნაშვილი, ტიპის. ოფსეტური ბეჭდვა.
პირ. ნაბეჭდი თამბი 23.8, პირობითი საღებავფატარება 2.475.000, სააღრიცხვო-
საგამომცემლო თამბი 24.6 ტრავი 25.000, ფასი 20 მან.

გამომცემლობა „ხელოვნება“

380012, თბილისი, 12, პუბლიკისის პრ. 179

Отпечатано в Югославии: Югославияпублнк, г. Београд.
Типография Горьский тиска, г. Край.

